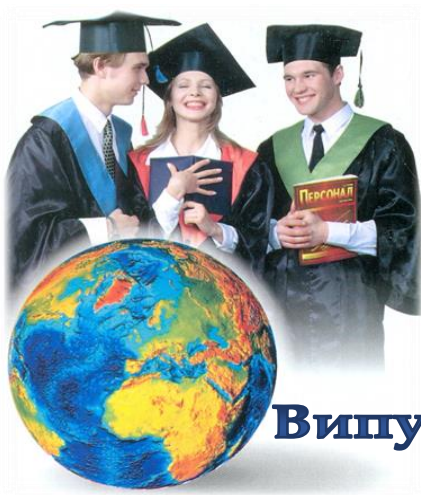

МАУП
МІЖРЕГІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ
УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

УКРАЇНА У СУЧАСНОМУ ГЕОПОЛІТИЧНОМУ ПРОСТОРІ: ПОГЛЯД МОЛОДІ

Випуск 3

Хмельницький, 2023

ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ ІНСТИТУТ
імені Блаженнішого Володимира, Митрополита Київського і всієї України
Приватного акціонерного товариства «Вищий навчальний заклад
«Міжрегіональна Академія управління персоналом»

НАУКОВЕ ТОВАРИСТВО СТУДЕНТІВ ТА МОЛОДИХ ВЧЕНИХ

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ
СТУДЕНТІВ ТА МОЛОДИХ ВЧЕНИХ

Випуск 3

УКРАЇНА У СУЧАСНОМУ
ГЕОПОЛІТИЧНОМУ ПРОСТОРІ:
ПОГЛЯД МОЛОДІ
(до Дня науки)

Хмельницький - 2023

УДК 327(075.8)

ББК 66.4(0)я73

У 134

У 134 Україна у сучасному геополітичному просторі: погляд молоді: зб. наук. пр. студ. та молод. вчених / гол. ред. Л. Г. Білий. – Хмельницький : МАУП, 2023. – Вип. 3. – 176 с.

У збірнику наукових праць «Україна у сучасному геополітичному просторі: погляд молоді» представлено узагальнені тези доповідей та виступів учасників XX Всеукраїнського конкурсу студентських та учнівських наукових робіт «Україна у сучасному геополітичному просторі: погляд молоді» (до Дня науки). Конкурс тривав з 14 жовтня 2022 року до 14 квітня 2023 року. 18 травня 2023 року відбулася підсумкова звітна конференція.

Адресовано широкому колу читачів: учням, студентам, аспірантам, викладачам, науковцям.

Редакційна колегія:

Головний редактор: Білий Л. Г., кандидат педагогічних наук, доцент, директор Хмельницького інституту МАУП.

Члени редакційної колегії:

Авсієвич А.В., доктор філософії в галузі права; **Гуменюк А.Ф.**, кандидат економічних наук, доцент; **Дацюк О.А.**, кандидат богослов'я; **Лисенко С.О.**, доктор юридичних наук, професор; **Мороз Ж.М.**, голова Наукового товариства студентів та молодих вчених (відповідальна за випуск); **Олійник В.В.**, кандидат педагогічних наук, доцент; **Охман О.В.**, кандидат юридичних наук; **Парандій В.О.**, кандидат історичних наук, доцент; **Петлюк Ю.С.**, кандидат юридичних наук, доцент; **Савчук Л.О.**, кандидат педагогічних наук, доцент; **Цимбалюк Г.С.**, кандидат економічних наук.

Рецензенти:

***Семенець-Орлова І.А.**, доктор наук з державного управління, професор
Гуменникова Т.Р., доктор педагогічних наук, професор*

Рекомендовано до друку рішенням Вченої ради
Хмельницького інституту Міжрегіональної Академії управління персоналом
(протокол № 5 від 29 травня 2023 р.)

© Хмельницький інститут
Міжрегіональної Академії управління персоналом, 2023
© автори статей

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА.....	7
Беньков Д.О., Мануїлова К.В. ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ВИЩОЇ ОСВІТИ ТА НАУКИ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ.....	9
Бортновська П.В., Юхимович О.А. УПАКОВКА ТОВАРУ ЯК СКЛАДОВА РЕКЛАМНИХ КОМУНІКАЦІЙ.....	14
Галицька М.С., Якименко А.А. ЦИВІЛЬНА ЮРИСДИКЦІЯ СУДУ: ДО ПИТАННЯ ПРО ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА.....	24
Гілюк В.М., Мозолюк-Боднар Л.М. ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ДЕМОКРАТІЇ.....	29
Жорник А.Д., Свинаренко Н.О. ПРО РОЗВІТ ШАРІВСЬКОГО ПАЛАЦУ ХАРКІВСЬКОЇ ГУБЕРНІЇ ЗА ЧАСІВ КЕНІГА.....	34
Кісілевич В.Ю., Парандій В.О. ФОРМИ ДЕРЖАВИ У СУЧАСНІЙ ЮРИДИЧНІЙ НАУЦІ ТА СВІТОВІЙ ПРАКТИЦІ.....	40
Ковальчук О.Л. УКРАЇНА І НАТО: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВЗАЄМОВІДНОСИН.....	44
Корюгін Д.А., Юхимович О.А. ЕКОНОМІЧНІ НАСЛІДКИ ПОВНОМАСШТАБНОГО РОСІЙСЬКОГО ВТОРГНЕННЯ НА ТЕРИТОРІЮ УКРАЇНИ.....	50

Мурдій А.В., Ярмоленко В.М., Медвідь Ф.М. ПОЛІТИКО-ПРАВОВА ДОКТРИНА ЮРІЯ ЛІПИ: ПИТАННЯ ГЕОПОЛІТИКИ ТА ІСТОРІОГРАФІЇ.....	64
Оскеро В., Сагло К., Селецька Ж., Рубленко В.М. ДІЯЛЬНІСТЬ ДНІПРОВСЬКИХ ДОБРОВОЛЬЦІВ- ПАРАМЕДИКІВ НА ПЕРЕДОВІЙ У РАЙОНАХ ПРОВЕДЕННЯ АТО/ООС.....	70
Охман Д.Є., Колендзян О.С. МАЙДАН ЯК СИМВОЛ ДУХОВНОГО КОДУ НАЦІЇ. ПОЕТИЗАЦІЯ УКРАЇНСЬКОГО МАЙДАНУ.....	86
Пец М.М., Юхимович О.А. CANCEL CULTURE ЯК ІНСТРУМЕНТ СОЦІАЛЬНОГО КОНТРОЛЮ.....	95
Пецур Є.Р., Охман О.В. ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ АВТОРСЬКОГО ПРАВА І СУМІЖНИХ ПРАВ...	103
Попіль В.В., Юхимович О.А. УКРАЇНСЬКИЙ ВОЛОНТЕРСЬКИЙ РУХ В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ.....	110
Соботюк В.В., Парандій В.О. ФОРМА ДЕРЖАВИ І ЗАСОБИ ЇЇ КОНСТИТУЦІЙНО- ПРАВОВОГО ЗАКРІПЛЕННЯ.....	120
Стаднік І.М., Охман О.В. ЗДОРОВ'Я ОСОБИ ЯК ОБ'ЄКТ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ ТА КОНСТИТУЦІЙНА ГАРАНТІЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ.....	136

Яковлєва О.В., Юхимович О.А.

ТРАГЕДІЯ ГОЛОКОСТУ НА ПОДІЛЛІ: УРОКИ ІСТОРІЇ.. 144

Якубовська О.Д., Семенчук С.О.

ДАВНЬОРУСЬКІ ГОРОДИЩА БОЛОХІВСЬКІ ЗЕМЛІ... 154

Яременко А.І., Юхимович О.А.

ВПЛИВ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ НА ФОРМУВАННЯ
ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ ПІДЛІТКА..... 161

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ..... 171

ПЕРЕДМОВА

Система вищої освіти України, як і решта сфер життя країни, зазнала серйозних втрат і руйнувань внаслідок нового етапу війни, який 24 лютого 2022 року проти України розпочала росія. Упродовж двох років до початку повномасштабної війни освітня сфера нашої країни функціонувала в умовах пандемії та обмежень, пов'язаних зі стрімким поширенням захворюваності на COVID-19.

На думку експертів, Україна найближчим часом буде змушена зосередитись у сфері освіти на:

1. подоланні викликів воєнних руйнувань,
 2. переосмисленні та виробленні нового бачення системи загалом для забезпечення її всебічного розвитку,
 3. створенні позитивних умов для трансформації мережі закладів освіти, яка відповідатиме соціальним та економічним потребам України,
 4. підвищенні якості освіти,
 5. підтримці забезпечення інноваційного навчального та дослідницького середовища,
 6. посиленні співпраці зі стейкхолдерами... щоб забезпечити залучення та позитивні результати для всіх студентів і стейкхолдерів».
- [1]

Більшість закладів освіти у цих складних умовах роблять все можливе для збереження викладацького та студентського колективів, а також для забезпечення ефективного освітньо-наукового процесу.

У Міжрегіональній Академії управління персоналом відбувається активний освітній та науковий процес. Зокрема у Хмельницькому інституті МАУП підведено підсумки XX Всеукраїнського конкурсу учнівських та студентських наукових

робіт «Україна у сучасному геополітичному просторі: погляд молоді» та проведено звітну Конференцію.

Загалом на Конкурс подано більш ніж 100 наукових робіт з усіх куточків України: Хмельницького, Харкова, Києва, Одеси, Кам'янця-Подільського, Львова, Дніпра та ін.

Війна ускладнила все, але не зважаючи на всі перепони учасникам вдалося показати високий академічний рівень наукових робіт.

Збірник наукових праць містить тези доповідей, що підготовлені учасниками та їх науковими керівниками на основі досліджень, які були виконані в період проведення Конкурсу (14.10.2022 – 14.04.2023).

Список використаних джерел та літератури:

1. Вища освіта в Україні: зміни через війну: аналітичний звіт / Є. Ніколаєв, Г. Рій, І. Шемелинець. Київ: Київський університет імені Бориса Грінченка, 2023. 94 с.

Беньков Д.О.,

магістр

науковий керівник: Мануїлова К.В.,

доктор наук з державного управління

(м.Одеса)

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ВИЩОЇ ОСВІТИ ТА НАУКИ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Сучасний стан сфери вищої освіти та науки України свідчить, про необхідність проведення подальших реформ у галузі задля глобалізації й інтеграції вітчизняної сфери вищої освіти до європейського простору. Вельми актуальним для України є подальше проведення реформування вищої школи та наукової сфери. Адже, головні проблеми у вищій освіті та науки України які має розв'язати реформа:

1. подолати не конкурентоспроможність на світовому ринку випускників вітчизняних вишів В Україні з 2014 року почала формуватися нормативно-правова база засад функціонування засад вищої освіти, зокрема було прийнято ряд законів, «Про освіту», «Про вищу освіту» та «Про наукову і науково-технічну діяльність». Означені нормативно-правові акти створили законодавчу основу для позитивних зрушень у сфері вищої освіти та науки. ЗУ «Про вищу освіту» передбачає надання вишам України більше автономії в питаннях внутрішньої організації навчального процесу та розпорядку, освітніх програм тощо. Проте, поки вітчизняні вищі не отримали реальної фінансової автономії. У сучасній Україні вже створено більшість стандартів освіти з різних спеціальностей.

На великий жаль, на ринку праці через неконкурентні умови на ряд спеціальностей (педагогічні, технічні, природничі,

математичні) у вищі вступають не кращі випускники шкіл і як наслідок, після закінчення ВНЗ приходять потім в різні галузі народного господарства з низьким рівнем підготовки та не мають професійних компетентностей.

Суцільна соціально-економічна та політична кризи в Україні негативно впливають на фінансування вищої освіти. Тому, більшість вітчизняних вишів тривалий час не спроможні оновити власні лабораторії. Крім того, зміст освіти часто є застарілим, не актуальним і не відповідає нагальним потребам сучасного суспільства. Через надмірне державне регулювання вищої школи неможливо ефективно використовувати у навчальному процесі сучасні методики та прогресивні технології. Попри те, що прийняті закони дали певну автономію вишам, проте склалась певна правова колізія, коли прийнятим законам суперечать ряд підзаконних нормативних актів.

Ковідні обмеження, а потім ведення воєнного стану в Україні негативно вплинули на рівень та якість вищої освіти в нашій країні. Значна чисельність студентів і науково-педагогічних працівників працюють не ефективно, а просто перебувають у закладі вищої освіти. Наслідком такого становища є поступове погіршення конкурентоспроможності та стану людського потенціалу в державі.

2. Низький рівень науки, техніки та інновацій в Україні. Так, згідно з глобальним інноваційного індексу (Global Innovation Index) 2022 р. Україна займає 57 місто зі 132 міст [1, с. 19].

Зазначимо, що ряд кроків щодо розвитку науково-технічної сфери Україною вже зроблено. Так, у ЗУ «Про наукову і науково-технічну діяльність» визначено особливості підзвітності, оцінювання та прозорості діяльності вітчизняних наукових установ. Прописана у законі система оцінювання наукової діяльності передбачає проведення якісної діагностики стану наукової сфери. У нашій державі було створено Національну раду України з питань розвитку науки й технологій, метою якої є формування системної й прозорої

наукової політики, а також створення системи незалежної експертизи державних цільових наукових і науково-технічних програм, наукових проєктів.

Проведення реформи вищої освіти та науки потрібно для:

1. Для інтеграції вітчизняної вищої освіти та науки до європейської спільноти;
2. Для встановлення глобального партнерства між навчальними закладами, що є у сучасному освітньому і науковому середовищі невідмінна (умова) передумовою.

Адже, глобальне партнерство може набувати різних форм, яке включає мобільність науковців та студентів, спільне надання освітніх послуг.

3. Для впровадження в Україні транснаціональної освіти (TNE), яка пропонує студентам можливість отримувати наукові ступені в установах, розташованих в інших країнах. Основними її формами є франчайзинг освітніх програм зарубіжним філіям ВНЗ та представникам закладів дистанційної освіти, варіаційні угоди, закордонні навчальні кампуси, корпоративні навчальні підрозділи та ліцензовані навчальні програми, передані постачальникам освітніх послуг в інших країнах [2].

Реформа має передбачати наступні заходи:

1. Проведення на постійній основі моніторингу вітчизняних найкращих вищих навчальних закладів і наукових установ для впровадження в Україні транснаціональної освіти.

2. Для зростання конкурентоспроможності національних ВНЗ на ринках освітніх послуг необхідно встановлення тісної співпраці з незалежними міжнародними експертами з мережі міжнародних агентств із забезпечення якості Quality Beyond Boundaries Group (QBBG), яка була створена для розв'язання проблем із забезпечення якості та можливостей, пов'язаних із транснаціональною вищою освітою [3].

3. Розробка державної стратегії формування і розвитку національних ВНЗ, які могли б скласти конкуренцію на ринках освітніх послуг. Для цього необхідно розробити.

4. Розробка та реалізація на державному рівні програми моніторингу якості транснаціональної освіти.

5. Покращення фінансування вищої школи та матеріальної бази.

6. Оновлення науково-технічної вітчизняної інфраструктури.

7. Інтенсифікація праці науково-педагогічних працівників шляхом використання міжнародної донорської підтримки, на яку можна нашої країні після перемоги.

8. Подальша гармонізація та імплементація вітчизняної освітньо-наукової сфери відповідно до стандартів ЄС.

Реформу мають реалізовувати Верховна Рада України, Міністерство освіти та науки, Національне агентство з якості освіти.

Очікувальні результати:

1. Зростання конкурентоспроможності вітчизняних освітніх послуг на світовому ринку освітніх послуг.

2. Покращення стану науки, техніки та інновацій в Україні.

3. Заохочення іноземних студентів до вітчизняних вишів.

4. Створення сприятливих умов для функціонування у вітчизняних вишах транснаціональної освіти.

5. Зростання престижності професії науково-педагогічного працівника через запровадження справедливої оплати труда.

Виклики та ризики реформи.

Успішна реалізація реформи вищої освіти та науки у повному обсязі можлива за умови припинення воєнного стану та донорської допомоги країн ЄС та інших міжнародних організацій

Список використаних джерел та літератури:

1. Executive Summary Global Innovation Index 2022. 26 p.
URL: <https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo-pub-2000-2022-exec-en-global-innovation-index-2022-15th-edition.pdf>
2. Шевченко Л. С. Транснаціоналізація вищої освіти: сутність, етапи, наслідки. URL: http://www.rusnauka.com/11_EISN_2011/Economics/2_83808.doc.htm
ABOUT QBBG. URL: <http://www.qbbg.ae/>

Бортновська П.В.,

здобувачка освіти

науковий керівник: вчитель-методист Юхимович О. А.

(м.Хмельницький)

УПАКОВКА ТОВАРУ ЯК СКЛАДОВА РЕКЛАМНИХ КОМУНІКАЦІЙ

Повномасштабне вторгнення росії в Україну створило чимало викликів для український виробників. Частина українських підприємств зупинила свою роботу, частина перемістила виробництво у західні регіони України та за межі країни.

Українці почали підтримувати гривнею вітчизняних виробників значно активніше, ніж до повномасштабного російського вторгнення. Це можна пояснити тим, що чимало українських компаній регулярно влаштовують розпродажі та акції, кошти з яких перераховують на потреби ЗСУ та постраждалого від бойових дій населення. Ще одна причина популярності українських товарів – їхня помірна вартість у порівнянні з закордонними аналогами. Українці почали більше цінувати рідне, і це не лише зміцнює патріотичний дух, а й підсилює українську економіку.

Проте, останнім часом спостерігається експлуатація воєнної тематики в комерційних цілях. В маркетингових комунікаціях виробники споживчих товарів та послуг іноді вдаються до недоречного використання трагічних подій війни, назв постраждалих міст, патріотичних закликів і військових вітань. Ідеться про реєстрацію торговельних марок алкогольних напоїв, продуктів харчування, інших товарів, назви акцій для клієнтів, слогани реклами, які застосовують чи обігрують воєнну тематику у необережний, а подеколи і просто у неприпустимий спосіб.

Сучасний товарний ринок характеризується високим рівнем конкуренції, де кожен виробник прагне привернути увагу споживачів до свого товару. Одним із важливих та дієвих способів при цьому є зовнішній вигляд товару, а саме упаковка.

Роль упаковки у світі досить велика. Упаковка захищає продукти від псування, полегшує транспортування, реалізацію та зберігання товару. Жорстка конкуренція змушує виробників продукції розробляти якісну, недорогу, екологічно чисту упаковку, здатну гідно представити товар на ринку.

Упаковка виконує ряд функцій: важливий носій реклами; інформування споживачів про якісні, кількісні, конкурентні характеристики товару; сприяння формуванню іміджу виробника; сприяння просуванню продукції з допомогою залучення уваги, посилення естетичної привабливості, створення асоціацій; створення образу продукції як такої, що символізує певний стиль; збільшення цінності продукції за рахунок значущості упаковки.

Якісна упаковка товару, так само як і хороший одяг для людини, впливає на думку суспільства. Одразу починає здаватись, що даний продукт має першокласний вміст, або навпаки, якого б високого рівня не буда якість запропонованого товару, якщо упаковка не презентабельна, то на нього ніхто не зверне увагу.

Одним із найпоширеніших та найдієвіших засобів маркетингової комунікації є реклама. Це засіб комунікації, завдяки якому підприємство може передати повідомлення тим потенціальним споживачам, прямий контакт з якими встановити важко, а іноді неможливо. Під її впливом змінюються люди, їхні звички, мислення, темп і стиль життя. Реклама мовить образами, стилями, символами, які, проникаючи у свідомість, будують певну картину життя, формують поведінку споживача, його реакцію на дії виробника.

Альфред Політц, американський рекламист, сформулював закон рекламної практики: «Реклама стимулює продаж хорошого

товару і прискорює провал поганого. Вона показує, яких якостей продукт не має, і допомагає споживачеві скоро це збагнути»[8].

Головною метою реклами є привернення уваги споживача, зацікавлення його пропонованою продукцією, надання інформації про виробника та його товари чи послуги, формування попиту на них і спонукання до купівлі.

Сучасна рекламна діяльність передбачає креативний підхід з підбором індивідуальних рішень і створенням концепцій з генерування творчих ідей, які будуть цікавими споживачу.

Томас де Ваал, британський журналіст, зазначав: «реклама може відображати позитивні соціальні відносини між людьми, зміцнює соціальні зв'язки, а в ідеалі, надихає на позитивний обмін цінно стями між споживачами і виробниками» [11]. Важливу роль у цьому процесі відіграє сучасна упаковка, яка відображає певні цінності, використовуючи зображення героїв реклами, візуалізує складові продукту та допомагає в ідентифікації бренду цільовою аудиторією. Рекламні комунікації продукту зазвичай спрямовані на певний сегмент цільової аудиторії, відповідно, упаковка репрезентує властивості товару, які є найважливішими для споживачів.

Останнім часом спостерігається експлуатація військово-патріотичної тематики у комерційних цілях. Йдеться не лише про те, що мотивуючий патріотичний контент «копіюється» у сферу роздрібних продажів. Іноді в маркетингових комунікаціях виробники споживчих товарів та послуг вдаються до недоречного використання трагічних подій війни, назв постраждалих міст, патріотичних закликів і військових вітань.

Рекламісти щосили намагаються пристосуватись до нових реалій. Сьогодні можна спостерігати, як просування багатьох товарів чи послуг пов'язують із воєнною тематикою.

Очевидно, в українців більшу довіру викликає той бізнес, який активно допомагає ЗСУ, а частину прибутків спрямовує на потреби

захисників. Тобто, якщо ви на білборді зазначено, що кожен 2 грн з порції кави на АЗС підуть на відбудову областей, у споживача теоретично буде додатковий стимул придбати гарячий напій.

Ми побували в супермаркетах різних торговельних мереж нашого міста та побачили товари у патріотичній упаковці.

На прилавках магазинів можна побачити чимало різних товарів, які «прикрашають» українська символіка та патріотичні гасла. Багатьом споживачам таке не подобається, особливо коли патріотичні написи прикрашають пляшки з алкоголем. У магазинах можна побачити різні товари з прапорами чи патріотичними гаслами на етикетках. На деяких товарах зображення військових чи української символіки недоречно. Недоречно викладають синьо-жовті прапорці та інші символи на спідній білизні, шкарпетках.

Проте, є товари, на яких військова та патріотична символіка виглядає доречно.

Наприклад, патріотична тематика на пакуванні з насінням чи іншими продуктами виглядає дуже недоречно. А патріотична упаковка сувенірної продукції здебільшого виглядає краще. Однак, запальничку із зображенням розстріляного через слова «Слава Україні!» військовослужбовця Олександра Мацієвського, важко назвати доречним аксесуаром, адже на запальничці зображення розстріляного військового. Образ нескореного Героя став символом, що надихає для боротьби, але використовувати його образ в маркетингових цілях надзвичайно цинічно. Зображенню загиблого військового не місце ні на запальничці, ні на будь-яких інших речах.

У кондитерському відділі ми побачили торт у коробці з написом «Все буде Україна!». Дизайн упаковки виконано у жовто-блакитних кольорах. Тістечка «Ой, у лузі червона калина» було упаковано у відповідну паперову коробку.

Багато м'ясних виробів упаковано в патріотичні упаковки. Наприклад, бутербродне сало міститься в упаковці з українським

прапором. Упаковку з курячими гомілками прикрасили прапором, зображенням військовослужбовців та написами «З нами Бог» та «Велич країни в її народі». Були різні види ковбаси з написами «Україна переможе» в жовто-блакитних кольорах.

На прилавках ми побачили подарункові набори цукерок: у жовто-блакитних кольорах з написом «Все буде Україна», «Ми з України», в упаковці з прапором, гербом, камуфляж ум та гаслами «Слава Україні! Героям слава!», печиво здобне Асорті «Слава ЗСУ» та інші.

Але найбільше прапорів та патріотичних гасел – на пляшках з горілкою. Є цілі серії, де можна побачити герб ЗСУ, та написи «Нептун», «Джавелін», «Привид Києва» тощо. На деяких пляшках зображені військові та написи «Незламна», «Джавелін» та «Байрактар». Цікаво, чому саме до горілки приплітають козацький дух, цінності? Як саме горілки з відомим зображенням захисників острова Зміїний, «Джавелін», чи «Байрактар» допоможуть перемозі?

Це банальна експлуатація болю, відчаю та жалю людей, бажання викликати емоції та здобути популярність навіть на чиємусь горі. При цьому маркетологам абсолютно неважливо, чи переживають родичі цієї людини, яке ставлення у певної категорії українців до таких суванірів чи такої упаковки може бути. Хтось купить - і добре.

З метою перешкодження експлуатації в комерційних цілях подій, під час яких загинули люди, а також унеможливити випадки використання інших чутливих назв, образів та знаків, пов'язаних з опором російській агресії у Верховній Раді України зареєстрували законопроект №9128 «Про внесення змін до деяких законів України щодо обмеження використання патріотичної тематики при реєстрації торговельних марок та в рекламі»[12].

Згідно із цим законопроектом, заборонятиметься використовувати будь-які назви, пов'язані зі здійсненням заходів з національної безпеки й оборони:

- «назви, що відтворюють повністю чи частково назви подій, пов'язаних із здійсненням заходів з національної безпеки і оборони, відсічі і стримування російської збройної агресії;
- назви, які відтворюють назви населених пунктів та місцевостей, що асоціюються з українським спротивом, крім випадків використання таких назв до 24 лютого 2022 року;
- назви, що містять згадування бойових дій та військових операцій, найменування виробників, назв типів і видів озброєння;
- назви, що відтворюють назви родів військ, військових підрозділів Збройних Сил України;
- назви, які відтворюють привітання, які визначені законодавством як офіційні для Збройних Сил України, інших створених відповідно до законів України військових формувань».

Проте, слід згадати, що й зараз законодавчо заборонено розміщати рекламу, що може завдати шкоди особам, державі чи суспільству; використовувати або імітувати зображення Державного Герба України, Державного Прапора України, звучання Державного Гімну України; вміщувати зображення фізичної особи або використовувати її ім'я без письмової згоди цієї особи; використовувати зображення справжньої або іграшкової зброї, вибухових пристроїв.[13]

Ця ситуація не оригінальна як у світовій історії, так і в нашій вітчизняній. Відомі і зручні нам зараз кардигани були винайдені майором Кардиганом під час Кримської війни 1854 року [14]. Френчі, галіфе так само були введені у цивільне життя військовими. Популярними свого часу були після Першої світової війни коктейлі Френч 75, названі на честь французької гармати. Але тут існує дуже тонка грань. У маркетологів є бажання підкреслити якість продуктів, наприклад тим, що ці продукти такі самі міцні, як завод Азовсталь і гострі, як хлопці з Азовсталі. А от коли пов'язані назви продуктів із місцями трагедії, то тут має бути вже моральна сторона. Цього

вживати не можна. Якщо ж назви працюють, як символ, зокрема була випущена серія браслетів із Азовсталі або сіль «Міць», то тоді таке вживання допускається. Під час війни завжди буде використання популярних термінів. Свого часу так використовувалися назви «Победа» у радянських годинниках та автомобілях.

Отже, розробляючи дизайн упаковки нового товару, слід пам'ятати, що існує етична межа, яка не має бути порушена, щоб не знецінювалися ті дії, що роблять ЗСУ, волонтери та Україна цілому. Хоч, можливо, такі кроки підвищують продажі певних товарів чи послуг, проте ми маємо розуміти, що мають бути присутні етичність та емпатія. Тому що це біль людей, котрі поруч із нами.

В світі зараз є мода на все українське. Прогнозують, що цього сезону буде популярним жовто-блакитний колір. В Польщі популярні українські цукерки «Стефанія», як реакція на перемогу нашого гурту на Євробаченні. Може бути багато ексклюзивних речей: вишиванки або одяг із елементами вишивки, елементи українського національного одягу чи головних уборів, українські кольори тощо.

Українська реклама відреагувала на російське вторгнення не лише підтримкою патріотичного руху та благодійними акціями, а й маркетинговими кроками, які розлютили українців. До цього ганебного списку потрапили морозиво «Окоп під Ізюмом», редис «Азовсталь», напій «Буча», горілка «Бахмут» чи пиво «Герої не вмирають». [15]

Думки українців щодо цього питання розділились. Майже половина українців загалом підтримують використання патріотичних символів у рекламі товарів, тоді як стільки ж українців ставляться до таких маркетингових кроків негативно.

Сучасні пакування, представлені на товарному ринку, повинні забезпечувати ефективність комунікації між виробником та споживачами, сприяти впізнанню продукції різних товаровиробників,

надавати інформацію про властивості й переваги кожного з товарів, акцентувати ці переваги та спонукати до придбання.

Нами досліджено види упаковки товарів, історичний розвиток упаковки та особливості використання патріотичних мотивів в упаковці українських товарів під час широкомасштабної російської агресії на територію України впродовж 2022-2023 рр.

Результати проведеного опитування дозволяють стверджувати, що значна частина українців підтримують використання патріотичної символіки на упаковці товарів, проте вважають недоречними патріотичні зображення на алкогольній продукції та категорично проти використання чутливих зображень та текстів на сувенірній продукції.

Наявність у товару «правильної» упаковки безпосередньо впливає на рівень продажів. Фактично упаковка є представником виробника в торгівельній залі. І якщо упаковку зробити якісно новою, можна достукатися до свого покупця і розширити клієнтуру. Сучасні технології дозволяють створювати яскраву і красиву упаковку, здатну допомогти споживачеві швидко і точно розпізнати марку товару серед великої кількості аналогічної продукції; передавати зміст і асоціації, складові ідентичності бренду; привертати і підтримувати увагу споживача; підтримувати контакт бренду зі споживачем. Упаковка товарів, пройшовши довгий еволюційний шлях, перетворилася на потужний дійсний маркетинговий інструмент, здатний не тільки створити привабливий імідж підприємства і продукції, але й значно підвищити продуктивність маркетингової діяльності.

Водночас, на упаковці товарів під час війни Українці хочуть бачити згадку про українську культуру, історію, інформацію про допомогу армії від бренду, підтримку ідеї «Продовжувати жити попри війну» та інформацію про волонтерську діяльність бренду.

Список використаних джерел та літератури:

1. Маркетинг: бакалаврський курс: Підручник / За заг. ред. д.е.н., проф. С.М. Ілляшенко. – Суми: Університетська книга, 2009.
2. Апопій В. В. Організація торгівлі: Підручник / за ред. В.В. Апопія. – Київ: Центр навчальної літератури, 2008.
3. Маркетинг / Упоряд., вступ. ст. А. І. Кредісова. - К.: Україна, 1994. - 399 с.
4. Упаковка товару: теорія, особливості, важливі моменти виробництва. URL: <https://exo.in.ua/porada/1599> (дата звернення 23.07.2022)
5. Види упаковки: характеристики, призначення і виробництво. URL: <https://druzy.com.ua/vidi-upakovki-harakteristiki-priznachennia-i-virobnictvo/> (дата звернення 14.09.2022)
6. Упаковка як елемент маркетингу. URL: <https://aboutmarketing.info/biznes/zarobitok/upakovka-yak-element-marketynhu/> (дата звернення 06.01.2023)
7. Історія упаковки. Інновації в упаковці. URL: https://stud.com.ua/68256/marketing/istoriya_upakovki_innovatsiyi_upakovtsi (дата звернення 17.11.2022)
8. Маркетинговий аудит як інструмент оцінювання ефективності рекламної діяльності підприємства. URL: <http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-2265/> (дата звернення 24.12.2022)
9. Реклама: інтеграція теорії та практики : тези доп.Х Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 18 листоп. 2016 р.) / відп. ред. Є.В. Ромат. – Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2016. – 124 с. – Укр. та англ. мовами. URL: <https://knute.edu.ua/file/NzM1OQ==/48d3ee44eb7c5061179c9c88661aaa2b.pdf> (дата звернення 16.10.2022)
10. Діброва Т. Г. Рекламний менеджмент: теорія і практика:

підручник /Т. Г. Діброва, С. О. Солнцев, К. В. Бажеріна. – Київ : КПІ ім. Ігоря Сікорського, Вид-во «Політехніка», 2018. – 300 с. URL: <https://knute.edu.ua/file/NzM1OQ==/48d3ee44eb7c5061179c9c88661aaa2b.pdf> (дата звернення 21.08.2022)

11. Попова Н. В. Основи реклами : навчальний посібник / Н. В. Попова. –Х. : Видавництво «ВДЕЛІЕ», 2016. – 145 с. URL: https://www.researchgate.net/profile/Nadezhda-Popova-5/publication/326466060_Popova_NV_Osnovi_reklami/links/5b4f69cda6fdcc8dae2b3470/Popova-NV-Osnovi-reklami.pdf (дата звернення 11.10.2022)

12. У ВРУ зареєстрували законопроект, який забороняє брендам спекулювати на темі війни. URL: <https://www.ucsc.org.ua/u-vru-zareyestruvaly-zakonoprojekt-yakuj-zaboronyaye-brendam-spekulyuvaty-na-temi-vijny/> (дата звернення 14. 01.2023)

13. Реклама. URL: <https://www.cherk-consumer.gov.ua/hromadianam/upravlinnia-zakhystu-spozhyvachiv/novyny-upravlinnia-zakhystu-spozhyvachiv/165-reklama> (дата звернення 22. 03.2023)

14. Маркетинг війни. Як торгові марки експлуатують військову тематику. URL: <http://www.nrcu.gov.ua/news.html?newsID=100956> (дата звернення 05. 02.2023)

15. Ставлення українців до експлуатації символів війни. URL: <https://society.comments.ua/ua/news/scandal/stavlennya-ukrainciv-do-ekspluatcii-simvoliv-viyni-710153.html> (дата звернення 17. 01.2023)

Галицька М.С.,
здобувачка вищої освіти
науковий керівник: старший викладач Якименко А.А.
(м.Хмельницький)

ЦИВІЛЬНА ЮРИСДИКЦІЯ СУДУ: ДО ПИТАННЯ ПРО ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Важливість цивільної юрисдикції полягає у тому, що ця правова категорія має полісистемне утворення.

У відповідності до вимог національного законодавства захист цивільних прав та законних інтересів відбувається у судовому порядку. Згідно Закону України «Про судоустрій і статус суддів» судоустрій будується за принципами територіальності, спеціалізації та інстанційності [1].

У системі судоустрою найвищим чудом є Верховний Суд України, а загалом, систему судоустрою складають:

- 1) місцеві суди;
- 2) апеляційні суди;
- 3) Верховний Суд.

Зауважимо, що з метою розгляду окремих категорій справ у відповідності до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» у системі судоустрою можуть діяти також й вищі спеціалізовані суди.

У випадках, визначених законом, а також за рішенням зборів суддів відповідного суду може запроваджуватися спеціалізація суддів з розгляду конкретних категорій справ» [12].

Акцентуємо увагу також й на тому, що відповідно до п. 8 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про застосування Конституції України при здійсненні правосуддя» з урахуванням конституційного положення про те, що правосуддя в Україні

здійснюється виключно судами, юрисдикція яких поширюється на всі правовідносини, що виникають у державі (ст. 124 Конституції України), судам підвідомчі всі спори про захист прав і свобод громадян [2].

Отже, компетенція суду при здійсненні правосуддя в процесі розгляду та вирішення встановленої категорії питань має назву судовою юрисдикцією.

Складність теоретико-правового обґрунтування моделі судової юрисдикції на державному рівні пов'язана із відсутністю єдності визначеної термінології у чинному законодавстві. На рівні галузевого законодавства для позначення тотожних явищ часто застосовуються зовсім різні концепти. Наприклад, глава 2 розділу I Цивільного процесуального кодексу України називається «Цивільна юрисдикція», натомість глава 1 розділу II Кодексу адміністративного судочинства України має назву «Адміністративна юрисдикція та підсудність адміністративних справ» та регулює такі правові інститути, як «юрисдикція», «предметна юрисдикція», «територіальна юрисдикція», «інстанційна юрисдикція». Глава II, розділу I Господарського процесуального кодексу України має назву «юрисдикція». Незважаючи на це, у законодавстві не легалізовано визначення цього поняття, що потребує його систематизацію для усталення термінології у даній галузі.

Аналізуючи нормативні підходи до поняття та тлумачення цивільної судової юрисдикції дає підстави вказати, що нормотворець застосовує різноманітні прийоми для визначення категорії справ, які належать до конкретного виду юрисдикції. Проте, як показує аналіз положень різних процесуальних кодексів, найбільш поширеним існує казуїстичний перелік категорій справ, які безпосередньо віднесені чи не віднесені до конкретного виду юрисдикції.

У науковій літературі вирізняють організаційні, нормативні та процесуальні ознаки цивільної судової юрисдикції.

Тому, під юрисдикцією слід розуміти інститут національного права, який покликаний безпосередньо розмежувати компетенцію юрисдикційних органів стосовно розгляду й вирішення цивільних справ.

Цивільному процесуальному кодексі України [3] застосовано універсальні критерії належності справи до цивільної юрисдикції суду, тому визначити чи розглядається конкретна справа у порядку цивільного судочинства необхідно шляхом аналізу норм та з'ясування чи підвідомча дана справа іншим судам.

Предметний та суб'єктний критерії визначення цивільної юрисдикції суду, незважаючи на його закріплення у Цивільному процесуальному кодексі України, інших процесуальних кодексах, є до кінця не дослідженим. Адже Цивільний процесуальний кодекс України надає кожній особі право звернутися до суду для захисту своїх порушених, оспорюваних прав, свобод та законних інтересів. Однак, встановити юрисдикційність спору необхідно, враховуючи суть конфлікту, конкретні правовідносини, що склалися, а не тільки зосереджуватися на встановленні сторін у спорі та його предметі. Такий підхід дозволить безпосередньо звернутися до суду належної юрисдикції з метою захисту порушеного права.

За критерієм інстанційності виокремлюються цивільна юрисдикція суду першої, апеляційної та касаційної інстанцій, а також юрисдикція Верховного Суду. Усі справи, що підлягають вирішенню в порядку цивільного судочинства, розглядаються місцевими загальними судами як судами першої інстанції, крім справ, визначених Цивільним процесуальним кодексом України [4, с. 91].

Одним із важливих питань, що стоять перед суддею під час відкриття провадження у цивільній справі, є питання територіальної юрисдикції справи суду. На початковому етапі суддя повинен визначити територіальну юрисдикцію, виходячи із двох її критеріїв: територіальності та компетенції суду. Тобто, територіальна

юрисдикція суду визначається за горизонталлю судової системи судів одного рівня, а також компетенції цих судів.

Отже, територіальна юрисдикція є розмежуванням встановленої нормативно-правовими актам компетенції стосовно безпосереднього розгляду цивільних справ між окремими судами загальної юрисдикції.

Правові наслідки недодержання правил цивільної юрисдикції суду залежно від видів цивільної юрисдикції суду, закріплених у відповідних статтях Цивільного процесуального кодексу України. Узагальнено правові наслідки недодержання правил цивільної юрисдикції суду є наступними:

1. Якщо недотримання правил цивільної юрисдикції суду буде виявлено у момент звернення з позовом до суду, суддя відмовляє у відкритті провадження по справі, адже заява не підлягає розгляду в судах у порядку цивільного судочинства.

2. У випадку недотримання правил цивільної юрисдикції буде встановлено після порушення провадження по справі, суддя ухвалою повинен закрити провадження, адже така справа не підлягає розгляду в порядку цивільного судочинства.

3. Суд виносить ухвалу про залишення заяви без розгляду, у випадку, коли між сторонами безпосередньо укладено договір про передачу спору на вирішення до третейського суду, а також від відповідача надійшло до моменту початку з'ясування обставин у справі, перевірки доказів заперечення проти вирішення спору в суді.

Відсутність чіткого та узгодженого законодавства, наявність суперечливого тлумачення норм у тому числі і стосовно юрисдикції, а також неправильне роз'яснення судами права звернення до суду іншої судової юрисдикції може призводити до порушення гарантованих прав та законних інтересів.

Список використаних джерел та літератури:

1. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 02.06.2016 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2016. – № 31. – Ст. 545.
2. Про застосування Конституції України при здійсненні правосуддя : Постанова Пленуму Верховного Суду України № 9 від 01.11.1996 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0009700-96>.
3. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 40-41, 42. – Ст. 492.
4. Цивільний процес : навч. посіб. / [О.Г. Бортнік, О.Л. Зайцев, В.А. Кройтор та ін.] ; за заг. ред. проф. В.А. Кройтора ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. – Харків : ХНУВС, 2022. – 336 с.

Гілюк В.М.,

здобувачка вищої освіти

науковий керівник: Мозолюк-Боднар Л.М.,

кандидат юридичних наук

ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ДЕМОКРАТІЇ

В науковій юридичній літературі, серед проблем розвитку демократії виокремлюють реалізацію основного демократичного принципу – народовладдя. Для забезпечення втілення волі народу вже декілька століть використовується представницька система, яка поступово еволюціонувала до загального виборчого права. Проте, на думку багатьох дослідників, й досі складно говорити про досягнення оптимального рівня участі громадян в організації та здійсненні влади. По-перше, вибори дають громадянам лише періодичну можливість висловлення своєї думки, а їх результати скоріше є сукупністю тих чи інших короткотермінових інтересів виборців, ніж раціональною волею народу, яку можна представити. По-друге, рівень політичної участі у країнах з розвиненою демократією (де виборча явка часто не перевищує 50–60%) викликає сумніви у реальному представницькому характері обраної влади. Крім того, на практиці вплив громадян на своїх представників досить ускладнений, що дозволяє представницьким органам від виборів до виборів працювати у режимі достатньої автономії. Таким чином, представництво у сучасній демократії стає скоріше механізмом заснування найвищого органу державної влади, для легітимації якого важлива участь великої кількості громадян, ніж ефективним способом втілення волі народу [1, с. 162]. Також варто звернути увагу, що у багатьох країнах, які перебувають на шляху демократизації, реалізація громадянами свого виборчого права досі ускладнена, оскільки електоральні процедури не

є чесними та змагальними.

Проблеми, що постають перед сучасною демократією, мають різний характер. З одного боку, йдеться про засадничі (внутрішні) недосконалості та парадоксальність природи демократії. З іншого – маємо ряд проблем, пов'язаних з розбіжностями між практикою впровадження і функціонування демократії та уявленнями про її позитивний ідеал. Ці проблеми можуть виникати як у зв'язку з політичною поведінкою звичайних громадян, так і через недосконалість дій політичної еліти. Варто звернути увагу, що підходи до розв'язання зазначених проблем не можуть бути однаковими. Якщо для країн, що здійснюють демократичний транзит, часто йдеться про необхідність коректного впровадження хоча б „мінімальних” електоральних процедур, то країни з тривалим демократичним досвідом прагнуть подальшого удосконалення політичної системи з метою формування більш широкого переліку механізмів політичної участі.

Як стверджував Р. Даль, демократія на практиці вже пережила кілька революцій, а її прихильники часто навіть не усвідомлювали до ладу, що сталося [2]. Іронія криється в тому, що, хоча ліберальний варіант демократії (зосереджений навколо представницьких інституцій, широкомасштабного врядування, широкого, але досить пасивного громадянства) набув такої поширеності, що йому вже не треба боятися, що його підточить якийсь інший тип режиму, він, напевне, все таки постане перед перспективою ще однієї революції, цього разу внаслідок пильного вивчення з боку краще освіченої та критичніше настроєної публіки. На цю перспективу, здається, існуватиме три головні можливі відповіді:

- 1) нове утворення і поширення лібералізму (більш ліберальна демократія);
- 2) повернення до давніх традицій республіканського громадянства (доліберальна демократія);

3) винахід нових, навіть безпрецедентних форм представництва і підзвітності (постліберальна демократія). Якщо застосовувати першу стратегію, то ми побачимо більше лібералізму і (імпліцитно) менше демократії. Дані про утверджені ліберальні демократії, мабуть, неоднорідні, але країни, які зазнали найбільшого впливу стратегії «більшого лібералізму», здебільшого мають пропорційно найбільший спад активності виборців, участі у профспілках, авторитету політиків, цікавості громадян до державних справ, ролі законодавчих органів, ступеня та інтенсивності партійної ідентифікації і стабільності вподобань виборців [2]. І навпаки, в цих країнах зріс рівень сутяжництва, з'являються щораз нові звинувачення в корупції, множитьс я число антипартійних кандидатів. Чи цей процес демократизації триватиме і далі, — це, звичайно, найважливіше питання. Його виправдання майже цілковито спирається на краще функціонування економіки, що начебто характерне для лібералізованої системи виробництва та розподілу, а також на рішуче прагнення посприяти твердому нормативному відкиданню політики як такої. Навіть якщо передбачений матеріальний виграш справді з'явиться і збережеться — а це твердження саме по собі сумнівне, — сучасні держави, за словами А. О. Гіршмана, підлягають циклічним змінам своєї зосередженості на приватних і державних цілях [3]. Іншою альтернативою є повернення до «доліберальних» демократичних традицій та інституцій. Прихильники цієї ідеї наголошують на відродженні громадянства. Крім того, цей пошук нового «республіканського громадянства» звичайно має супровід у формі категоричного відкидання кількох рис, що хоч і не притаманні ліберальній демократії, проте сформувалися на основі її функціонування: професіоналізації політичних еліт, централізації державної влади, формування зацікавлених груп, комерціалізації виборчого процесу, баналізації партійних суперечок, персоналізації закликів кандидатів і маніпуляцію громадською

думкою [4].

Таким чином, якої би форми не набула демократія сьогодні і у майбутньому, вона ніколи не стане і не здатна бути цілковитою аналогією демократії наших предків. Вона і не повинна такою виявитися. Справа в тому, що межі і можливості теперішньої демократії, очевидно, радикально відрізняються від меж можливостей демократії, що існувала в будь яку минулу епоху в різних країнах. Ми можемо бути упевнені, що в майбутньому, як і в минулому, суворі вимоги демократичного процесу не будуть цілком реалізовані, і багато з теоретичних і практичних проблем, які постають перед цим процесом, не будуть остаточно вирішені.

У перспективі глобальне просування демократії є, безперечно, можливим. Але для цього по-перше, молоді ліберальні демократії останньої хвилі демократизації повинні консолідуватися (поки що це вдалося лише небагатьом з них). Вони мають укоренитися інституціонально і домогтися деякого мінімального рівня ефективності управління. По-друге, потрібно поглибити і лібералізувати політично суто електоральні демократії для того, щоб їх інститути набули дійсної цінності в очах все більш широких верств населення.

Отже, так чи інакше сучасна демократія хоча і не викликає абсолютного політичного оптимізму, проте її можливості не вичерпані, а для ефективного здійснення процесів демократизації ще належить багато чого зробити, і, зокрема, головне — забезпечити відповідність демократичних форм новим суспільним та науково-технічним реаліям ХХІ століття [5, с.243-244].

Тому, проблем у демократії є досить багато, але для їх вирішення потрібно розвиватися та змінюватися відповідно до потреб часу з метою покращення життя народу. Адже розбудова демократії - непростий процес, а в умовах війни - це набагато складніше. Україна сьогодні воює за цінності свободи й демократії. Основне - це

перемога у війні. Тільки так, ми зможемо захистити демократію і свободу. Причому не лише в Україні, а й у світі вцілому. Для росії війна проти України – це спроба повернення нас до радянської чи імперської тиранії. Для нас – шанс остаточно вирватись з радянського минулого. Отже, все заради перемоги!

Список використаних джерел та літератури:

1. Дзоло Д. Демократия и сложность: реалистический подход / пер. с англ. А. А. Калинина, Н. В. Эдельмана, М. А. Юсима. Москва : Изд. дом Гос. ун-та – Высшей школы экономики, 2010. 320 с.
2. Gould C.G. Rethinking Democracy. Cambridge : Cambridge University Press, 1988. P. 105.
3. Hirschman A.O. Shifting Involvements: Private Interests and Public Action. Princeton: Princeton University Press, 1982. P. 301.
4. Dryzek J.S. Discursive Democracy. Cambridge : Cambridge University Press, 1988. P. 30
5. Латигіна Н. А. Перспективи демократії. *Наукові записки*. Київ : Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2008. Випуск 38. С. 236-245.

Жорник А.Д.,

*здобувачка вищої освіти
науковий керівник: Свинаренко Н.О.,
кандидат історичних наук, доцент
(м.Харків)*

ПРО РОЗВІТ ШАРІВСЬКОГО ПАЛАЦУ ХАРКІВСЬКОЇ ГУБЕРНІЇ ЗА ЧАСІВ КЕНІГА

Анотація. У статті коротко описані найважливіші хронологічні події за весь час існування Шарівського палацу – від заснування до сьогодення. За наявними письмовими джерелами описані парковий комплекс та оздоблення кімнат. Описано власне проблеми реставрації Шарівського палацу та його важливе місце у туризмі та у культурному житті жителів Харківської області.

Ключові слова: Шарівський замок, Харківська губернія, Леопольд Кеніг, історична пам'ятка,

Зараз, за часів російської повномасштабної агресії ми мусимо планувати наше життя після закінчення цих страшних військових реалій сьогодення. Метою даної роботи є аналіз наукових, публіцистичних та інтернет-ресурсів про історію Шарівського палацу (Харківська область) за часів Л.Кеніга та його нащадків.

Спочатку про перших господарів. Найдавніші відомості, у середині XVIII ст. Шарівкою володіє Василь Альховський (в інших написаннях – Ольховський). Завдяки змісту архівного документу «Список дворян Охтирської провінції в 1767 р.» дізнаємося, що село Шарівка перейшло у власність до поміщика, дворянина, відставного прем'єр-майору Миколи Абазу. Згодом Шарівка стала власністю цієї родини завдяки другому шлюбу вдови Василя Альховського Тетяни

(уродженої Кованько) з Миколою Абаза. Про сина від першого шлюбу Тетяни Іванівни – Саву Васильовича Альховського, який в 1770-х рр. володів Шарівкою, з «Родовідної книги потомствених дворян Харківської губернії» [8,с.41]. Вважалось, що Сава Альховський був розбійницького характеру. Прославився власник Шарівки ще й тим, що влаштував в прямому сенсі справжню війну зі своїм сусідом, власником села Назаром Каразіним – батьком засновника Харківського університету.

У 1869 р. маєток придбав німецький ботанік Христіан Гебенштрейн і почалася активна добудова – прекрасні міцні кам'яні тераси, з'явився будинок варти, оточив це прекрасне видовище – капітальний садибний мур, ковані ворота, а невід'ємною частиною цієї краси стали оранжереї з екзотичними рослинами та садибні ставки [11].

З 1881 по 1917 р. господарем маєтку у Шарівці була багата та освічена сім'я відомих в Україні цукрозаводчиків Кеніг [7, с.6]. Садибний парк за того часу знаходився в нижній частині ансамблю, на схилах великої балки, яка прилягає до русла річки Мерчик. Між схилами створено мережу водоймищ, далі він з'єднується з лісом. Парк було створено на базі діброви. Спочатку площа парку становила близько 30 га, а в результаті подальших робіт протягом XIX – початку XX ст. площа парку сягнула 70 га.

Палацово - парковий комплекс розпланований з урахуванням місцевого рельєфу: композиційним центром парку є будинок-палац, розташований високо на пагорбі. З архітектурою палацу чудово поєднуються ялинки, які ростуть перед будинком. Пишні кущі бузку, яскраві квітники робили живописною прилягаючу до палацу територію. За палацом – прекрасний розарій, а за ним – «змійний» грот із джерелом. Змій розводили для того, щоб вони знищували гризунів. У садибі були влаштовані майданчики для тенісу, а для футболу і волейболу звільнені рівні галявини. Ці майданчики

засівалися луговим газоном. Дизайном парку у 1900 р. займався відомий паркобудівник Г. Куфальдт, котрий створив проект парку, а за проектами німецького архітектора Якобі інженером К. Є. Штольцем в 1901 р. були споруджені будинки для технічного персоналу – службовців, будинок керуючого, будинок садівника з оранжереями, манеж зі стайнями, каретні сараї, автомобільні гаражі, електростанція та водогін. Разом зі зростанням доходів Кеніга збільшувалася і територія його володінь. В цей же час петербурзька будівельна фірма «Моріц і Герасимов» будує грандіозний фазанник поблизу великого ставка та будинок для доглядача за фазанами [12].

Що нам відомо про його життя? Леопольд Єгорович Кеніг народився 25 листопада 1821 р. у Санкт-Петербурзі, куди його батько Йоганн-Георг переїхав після того, як імператор Наполеон захопив Ельзас і Лотарингію. 27-річний біженець влаштувався спочатку булочником до Георга Вебера, незабаром одружився його дочці, відкрив власну булочну на Василівському острові в німецькому кварталі Петербурга. Своєму синові Йоганн-Георг дав престижну освіту в англійському пансіоні. 15-річний випускник мріяв стати архітектором. Однак пожежа, що трапилася у Петербурзі 1837 р., зруйнувала ці плани, адже все сімейне майно, передусім пекарня, згоріло.

Леопольд пішов працювати на цукровий завод у Петербурзі, що належав близькому другові їхньої сім'ї Карлу Пампелю. Варто зазначити, що тоді цукор був недешевим продуктом харчування, іноземні кораблі привозили його в петербурзький порт. Через п'ять років Леопольд працював першим радником власника підприємства. У 1842 р. К. Пампель помер, і Кеніг перейшов на цукровий завод П. Пономарьова, працюючи старшим майстром [1, с.211].

Коли закінчилася Кримська війна, Л.Є. Кеніг дізнався, що в Німеччині винайшли новий спосіб цукроваріння – у герметичних контейнерах під дією гарячої пари. Він подався до Гамбурга й

улаштувався простим робітником на цукровий завод. Через рік Леопольд повернувся до Петербурга, придбав цукровий завод на Чорній річці й повністю переобладнав його за надсучасною тоді німецькою технологією. Через п'ять років він купив цукровий завод свого конкурента, де працювало понад 500 чоловік. У 1858 р. барон Л. Є. Кеніг став купцем першої гільдії [8, с. 21].

У 1874 р. цукрозаводчик почав купувати землі в Харківській губернії в Охтирському та Лебединському повітах, загалом земель мав до 40 тис. десятин [5, с. 91]. Ці землі відійшли під посіви цукрових буряків, а для перероблення та виробництва цукру підприємець купив три заводи в містечку Тростянець Харківської губернії (два цукробурякових і один рафінадний).

У досліджуваній період Л. Є. Кеніг уже був впливовою особою в галузі й фактично диктував ціни на цукор. Наприклад, газета «Російський кур'єр» у 1881 р. повідомляла: «Відомий петербурзький цукрозаводчик Л. Є. Кеніг, на розсуд якого регулюється ціна цукру в усій Росії, знизив ціну цукру в червні на 40 коп. за пуд. Унаслідок цього на цукровій біржі помітним було велике збудження» [1, с. 211]. На початку ХХ ст. рафінадні заводи компанії «Л.Є. Кеніг» випускали значну частину всього рафінаду Російської імперії, завдяки чому цукрозаводчик увійшов до двадцятки найбагатших підприємців [7, с.15].

Після смерті барона Кеніга в 1903 р. маєток перейшов його синам [9, с.126]. Саме вони через дев'ять років нарешті завершили будівництво палацу. Оригінальний фасад замку зберігся донині. Частково віціліло й внутрішнє оздоблення – автентичний розпис, оригінальна ліпнина, прекрасні дубові панелі та благородні мармурові каміни. Найкраще всі ці елементи збереглися у величезній бальній залі з внутрішнім балконом.

Інтер'єр двадцяти шести кімнат і трьох залів мав прекрасне оформлення, яке здійснили дрезденські майстри. Мармурові сходи

вели у вестибюль, оздоблений темними дубовими панелями, ліпниною та розписом. В інтер'єрі кімнат використовували темний дуб, різні дерев'яні прикраси, карнизи, художній розпис. У всіх кімнатах та залах розміщені мармурові каміни, печі, викладені кольоровими кахлями художньої роботи. У будинку розміщувалася більярдна, в готичному стилі. Дві зали були розташовані на першому поверсі. Більша за інші, блакитна зала з хорами для оркестру, була розташована на другому поверсі. Верхню частину стін блакитної зали та стелі прикрашав живописний пояс, стіни оформлені пілястрами коринфського ордера з капітелями. Будинок прикрашали твори живопису російських художників [5, с. 91].

Парк має вільне планування, балка поділяє парк на два схили: правий – південний і лівий – північний. Разом вони складають єдиний парково-архітектурний ансамбль. Тут багато хвойних рослин: ялин, туй, ялиць, сосен, ялівця, трапляються також хвойні дерева в поєднанні з дубом.

Після Жовтневого перевороту славнозвісна у свій час родина Кеніга змушена була терміново завешити досить успішний бізнес, покинути свої нажиті десятиріччями володіння, дорогий, у всіх сенсах цього значення, будинок на Харківщині – недосяжну мрію володіння багатьох олігархів початку двадцятого століття. А доля прекрасного Шарівського замку круто змінилася майже через десятиліття після неочікуваного від'їзду своїх законних власників

Список використаних джерел та літератури:

1. Іванова Н. І. «Сахарный король» Леопольд Кениг и его потомки / Н. И. Иванова // Немцы в СанктПетербурге (XVIII–XX века): биографический аспект. – СПб. : МАЭ РАН, 2005. – Вып. 3. – С. 211 – 216.

2. Лукомський Г. К. Шаровка // Столиця и усадьба. – 1915. – № 26. – С. 3 – 8.

4. Орлов Н. М. Сант-Петербургский сахаро-рафинадный завод «Л. Е. Кениг и наследники» / Н. М. Орлов. – СПб. : Тип. В. Кене и К°, 1913. – 56 с.

5. Ремизова Е. Шаровка. Коментарий к утрачиваемому достоянию прошлого // Традиції та новації у вищій архітектурно-художній освіті. – Харків. – 2013. – №1. – С.91 – 94.

Кісілевич В.Ю.,
здобувач фахової передвищої освіти
науковий керівник: Парандій В.О.,
кандидат історичних наук, доцент
(м.Хмельницький)

ФОРМИ ДЕРЖАВИ У СУЧАСНІЙ ЮРИДИЧНІЙ НАУЦІ ТА СВІТОВІЙ ПРАКТИЦІ

Усі держави формують свою форму під чинниками: історії, ментальності народу, рівня розвитку, від рівня демократизму, соціальних факторів, економічних факторів, внутрішніх та зовнішніх факторів, політичної ситуації.

Форма держави, складається з трьох обов'язкових елементів: форми державного правління, форми державного устрою, форми державного режиму. Це все об'єднане в одне явище, яке має єдність. Елементи форми держави органічно зв'язані один з одним.

У процесі розвитку кожна держава формує свою основу тобто форму держави. У різних умов та подіях держава оновлює форму держави чи її елементи.

У ході історичного розвитку держави часто змінюють зміст форми, а не повністю форму. Ці зміни даються на користь змісту держави, тобто форма змінюється відповідно до потреб нової влади.

Сутність форми держави це структура, її зміст, призначення держави.

Всі три елементи форми держави дають єдність, та доповнюваність один одного для визначення змісту держави.

За складовими форма держави – це теоретична конструкція, що складається з трьох елементів: форми правління, форми державно-територіального устрою, форми державного режиму. [1, с. 139]

Кожна держава, як і будь-яке інше суспільне утворення, має бути певним чином організована, побудована, сформована; здійснення нею влади має відбуватися певними методами, способами. [2, с.56]

Наразі в Україні формується інститути регіональної влади. України наразі є парламентською-президентською республікою, в якій основою виступають Президент України та парламент (Верховна Рада України), які обираються на певних строк.

Сучасні держави в більшості є республіками різних типів: президентські або парламентські або змішані (президентсько-парламентські, чи парламентсько-президентські). Президентська республіка характерна тим народам що прагнуть до сильної, непохитної і демократичної влади і держави як протидії монархічній формі правління. Європейським правовим системам характерні республіки парламентського типу або змішаної.

Україна формує самостійну, суверенну, демократичну, єдину, міцну, справедливу, вільну, соборну, мирну державу.

Зараз зміни форми держави на сучасному етапі розвитку є демократичніші. Після світових війн держави переходили від авторитарних до демократичних. Вони формували демократичний лад. Демократичний напрям влади є найбільш сприятливим для життя.

Політика розвивається з кожним днем все більше і більше, трансформується в демократичні сучасні ідеї, які дають якісні умови життя.

Отже, термін форма держави, включає в себе інформації про особливості організації державної влади, порядок утворення державних органів і особливості побудови взаємозв'язків між владою та народом. Та використані методи, прийоми для цих взаємозв'язків. Форма держави дає нам сутність, уявлення про державу її модель, структуру та визначність щодо державної влади.

Форма держави це складне явище, яке має таку структуру: форма державного правління, форма державного устрою та форма державного режиму.

Форма державного правління показує:

- 1) структуру і повноваження державної влади;
- 2) порядок утворення державної влади;
- 3) форми формування державної влади;
- 4) відносини між народом і владою;
- 5) тривалість повноваження державної влади;
- 6) змінюваність державної влади.

Можна виокремити дві форми державного правління: республіка та монархія. В свою чергу республіка поділяється на парламентську, президентську та змішану, а монархія поділяється на необмежену та обмежену.

Форма державного устрою показує внутрішній поділ держави. Елементами внутрішнього поділу держави є: адміністративно-територіальні одиниці, автономні утворення, політичні утворення.

Можна виокремити такі види державного устрою це прості та складні. Простими може бути унітарна форма. Складними може бути федерація, конфедерація, імперія тощо.

Політичний державний режим показує взаємовідносини державної влади з громадянами їхній зміст, особливості. Розрізняють демократичні та антидемократичні режими.

Кожна держава характеризується певною формою, тобто вираженням організації та здійснення влади. Форма держави є складним соціальним явищем, що дає можливість визначити характер існування і напрями розвитку держави, властивості її устрою, правління та режиму. Форма держави складається з трьох елементів: форми державного правління, форми державного устрою, форми державного режиму.

Форма держави визначається: національним складом населення, територіальними розмірами, історичними традиціями народу, культурними традиціями народу та іншими факторами. Форма держави не є разовою і вічно встановленою, вона постійно змінюється і розвивається.

Список використаних джерел та літератури:

1. Крижановський А.Ф., Крестовська Н.М., Матвеева Л.Г., Скуріхін С.М., Іванчук В.Є. ; загальна теорія права та держави : навчально-методичний посібник – Одеса : Фенікс, 2022 – 258 с.
2. Рабінович П.М. ; Основи загальної теорії права та держави : навчальний посібник – Львів : Край, 2007 – 192 с.

Ковальчук О.Л.
викладач-методист
(м.Хмельницький)

УКРАЇНА І НАТО: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВЗАЄМОВІДНОСИН

Свобода і безпека – це головні цінності сучасного світу. Це ті цінності, які перебувають під захистом як політичних, культурних, економічних, так і військових глобальних союзів, адже є неодмінною умовою та підвалиною їх функціонування. Свобода і безпека – це ті цінності, які виборює український народ упродовж всього процесу державотворення, і особливо – захищаючи власну незалежність на кордонах від реанімованих російською федерацією імперських амбіцій. На жаль, в українських реаліях, коли свобода дуже часто підміняється свавіллям нечесних політиків та корумпованих чиновників, а національна безпека – безпечністю, складається враження, що Орвеллівська антиутопія зреалізувалась на наших теренах. Відтак цілком очевидним та органічним для України є прагнути до єднання з тими народами, спільнотами та союзами, котрі поділяють (а, точніше, примножують) вищеназвані цінності, зокрема – НАТО і ЄС. І хоча ювілейні дати – завжди дуже формальний привід до підсумків та узагальнень, це, втім, не нівелює назрілої потреби проаналізувати зі зважених та неупереджених позицій непростий період співробітництва між Україною та двома найвпливовішими політичними організаціями світу. Зараз відбувається жонглювання імовірними датами набуття членства, визначення концептуальних засад, тенденцій, підводних каменів та “попутних вітрів”, які проявилися на шляху нашої країни до європейської та євроатлантичної інтеграції, а зокрема, надається важлива роль

Північноатлантичного Альянсу у відносинах між Європейською Унією та Україною [1].

Сильна і незалежна Україна має першорядне значення для євроатлантичної безпеки. Відносини між Україною і НАТО почали розвиватися ще на початку 90-х років XX ст. і відтоді стали одним з найбільш значущих партнерств НАТО. Починаючи із 2014 року, у зв'язку з незаконною анексією Криму Росією, співробітництво між Україною і НАТО у низці ключових галузей було активізовано. Від початку повномасштабного вторгнення Росії у 2022 році як НАТО, так і держави-члени Альянсу надають Україні допомогу на безпрецедентному рівні [2].

НАТО у найсуворіший спосіб засуджує жорстоку і неспровоковану загарбницьку війну, розв'язану росією проти України, яка істотно підриває міжнародні безпеку і стабільність і становить тяжке порушення міжнародного права. НАТО і держави-члени Альянсу закликають росію негайно припинити цю війну і повністю вивести російські війська з України, а також забезпечити цілковите дотримання міжнародного гуманітарного права і гарантувати безпечний і безперешкодний доступ для гуманітарних потреб і надання допомоги усім, хто цього потребує.

Відколи у 2014 році Росія здійснила незаконну анексію Криму і дестабілізувала ситуацію на сході України, НАТО неухильно дотримувалася позиції цілковитої підтримки суверенітету і територіальної цілісності України у межах її міжнародно визнаних кордонів. Держави-члени Альянсу рішуче засуджують і ніколи не визнають незаконну і нелегітимну анексію Криму росією і висловлюють осуд його тимчасової окупації.

НАТО також засуджує незаконні спроби росії здійснити анексію чотирьох тимчасово окупованих територій у Донецькій, Луганській, Херсонській і Запорізькій областях України у вересні 2022 року, що становить спробу найбільш великомасштабного

силового приєднання територій у Європі з часу Другої світової війни. Псевдореферендуми на тимчасово окупованих територіях були організовані московію і нав'язані Україні. Вони не мають легітимності, і НАТО ніколи їх не визнає. Це землі України, і вони назавжди залишаться територією України. Голосування у Генеральній Асамблеї ООН, яке переважною більшістю голосів засудило спроби росії анексувати ці території, надіслало чіткий і потужний сигнал того, що росію ізольовано і що увесь світ на боці України, на захисті заснованого на правилах міжнародного порядку.

Внаслідок незаконної і нелегітимної анексії Криму росією у 2014 році держави-члени Альянсу вирішили призупинити усіляке практичне цивільне та військове співробітництво з росією, втім залишивши відкритими політичні і військові канали зв'язку. Від початку повномасштабного вторгнення росії в Україну у лютому 2022 року, держави-члени Альянсу запровадили суворі санкції з метою позбавлення кремля ресурсів для фінансування воєнної машини. Держави-члени Альянсу і надалі посилюватимуть санкції з метою збільшення тиску на російський уряд. Завдяки цим зусиллям росії буде дедалі складніше ремонтувати свої танки, виробляти ракети і фінансувати війну.

Починаючи з 2014 року, з огляду на безпосередні загрози, яких зазнавали територіальна цілісність, політична незалежність і безпека України, упродовж кризи регулярно проводилися консультації на рівні Комісії Україна – НАТО (КУН). У листопаді 2018 року через необґрунтоване застосування росією військової сили проти українських суден у Керченській протоці та загрози нарощування росією військової потуги у квітні 2021 року, було скликано позачергові засідання КУН. Інші екстрені засідання КУН, присвячені нарощуванню росією військової сили і неспровокованому вторгненню в Україну, відбулися у штаб-квартирі НАТО в січні та лютому 2022 року.

Президент Володимир Зеленський 30 вересня оголосив про подачу Україною заявки на пришвидшений вступ до Північноатлантичного альянсу. Підписання заявки відбулося одразу після проголошення нової анексії президентом росії володимиром путіним, який на камери підписав так звані «договори про приєднання» окупованих територій України із власними ставлениками у Луганській, Донецькій, Запорізькій і Херсонській областях.

Володимир Зеленський зазначив, що пришвидшений порядок можливий, бо 2022 року Фінляндія і Швеція почали приєднання до Альянсу без плану дій щодо членства (Фінляндія нещодавно стала 31 членом Альянсу). Що треба для того, щоб Україна стала повноцінним членом НАТО, та які перспективи має Україна станом на зараз – дізнавався Центр громадського моніторингу і контролю.

Процедура вступу до Альянсу – це не швидкий процес. Він виглядає наступним чином: спочатку країна подає заявку на вступ. Потім треба дочекатися згоди всіх членів НАТО та отримати офіційне запрошення до переговорів про вступ. Далі - переговори з дипломатами НАТО, узгодження етапів вступу до Альянсу, ратифікація графіка реформ, отримання офіційного запрошення від генерального секретаря Альянсу.

Проте Україна розраховує на спрощену процедуру. Вона не буде швидкою, але дозволить заощадити чимало часу.

Перший важливий крок на цьому шляху було зроблено вже 12-13 жовтня минулого року у німецькому Рамштайні. Там відбулося обговорення питання вступу України в НАТО на рівні міністрів оборони країн-членів Альянсу.

«12-13 жовтня спочатку буде зустріч у форматі «Рамштайн», це спеціальна контактна група з підтримки України, а наступного дня буде засідання Міністрів оборони, де ми очікуємо нашого Міністра

Оборони Резнікова», — розповіла під час брифінгу у Медіацентрі Україна посол України в НАТО Наталя Галібаренко [3].

Згідно з останніми опитуваннями, рівень підтримки українцями членства в НАТО в червні цього року на тлі повномасштабної війни росії був на позначці 76%, а зараз він складає рекордні 83%. Проте важлива не лише внутрішня, але й зовнішня підтримка. Генеральний секретар Альянсу Єнс Столтенберг заявив, що двері в НАТО для України відкриті. Але питання прийняття буде вирішуватися всіма країнами-членами Альянсу.

Заявку України щодо членства в Альянсі станом на 7 жовтня 2022 р. публічно підтримали вже 11 країн. Це Канада, Польща, Словаччина, Чехія, Румунія, Литва, Естонія, Латвія, Хорватія, Чорногорія, Північна Македонія.

Як переконує глава МЗС Дмитро Кулеба, далі на нас чекають непрості переговори, але українські дипломати знають, що робити.

«Президент Зеленський поставив задачу всій дипломатичній команді готуватися до двосторонніх переговорів з країнами-членами Альянсу щодо вступу України. Буде розгорнута така ж машина, яка працювала над забезпеченням підтримки заявки на отримання статусу члена в ЄС. Будемо вести адвокацію, спілкуватися. Я буду говорити з країнами відповідними, з генеральним секретарем НАТО. Ми розуміємо, де будуть проблеми. Ми розуміємо, де буде максимальна підтримка. Ми будемо вирішувати ці проблеми», - сказав він [3].

В уряді вважають, що Україна цілком готова для членства в Альянсі. Зокрема, Дмитро Кулеба зазначив, що де-факто Україна і так перебуває у складі НАТО. Тепер цей статус потрібно оформити юридично.

Міністр оборони України Олексій Резніков підкреслив, що Збройні Сили України освоїли володіння більш ніж 300 стандартами НАТО. Україна вже стала членом Альянсу де-факто, при цьому залишилося стати ним де-юре.

«Ситуація кардинально змінилася, коли весь світ побачив, що наші Збройні сили можуть зробити з розпіреною «другою армією світу». Сьогодні Україна є гравцем зовсім іншого масштабу на міжнародній арені. Президент Зеленський очолює рейтинги найвпливовіших людей світу. Гріх не скористатися моментом і не спробувати в рекордні строки наблизити нашу мету, прописану в Конституції, і стати членами НАТО», – наголосив голова парламентської фракції «Слуга народу» Давід Арахамія [3] .

НАТО стоїть на боці народу України, її демократично обраних президента, парламенту і уряду. Альянс завжди непохитно підтримуватиме незалежність, суверенітет і територіальну цілісність України в межах її міжнародно визнаних кордонів, включаючи територіальні води [4] .

Список використаних джерел та літератури:

1. Юрчак Ю. 25 років співпраці: фактор НАТО у відносинах України та Європейського Союзу / Марія Юрчак // Україна-Європа-Світ: міжнар. збір. наук. пр. – 2016. – Вип. 17.- С. 50-57. – (Серія: Історія, міжнародні відносини)
2. https://www.nato.int/cps/uk/natohq/topics_37750.htm
3. <https://naglyad.org/uk/2022/10/07/vstup-ukrayini-do-nato-perspektivi-i-prognozi/>
<https://multimedia.posibnyky.vntu.edu.ua/mm/Ukraine-EU/txt/07.html>

Корюгін Д.А.,

здобувач освіти

науковий керівник:

викладач методист Юхимович О. А.

(м.Хмельницький)

ЕКОНОМІЧНІ НАСЛІДКИ ПОВНОМАСШТАБНОГО РОСІЙСЬКОГО ВТОРГНЕННЯ НА ТЕРИТОРІЮ УКРАЇНИ

Сучасний світ сьогодні все більше зазнає агресивного впливу різних факторів зовнішнього середовища, що несуть загрозу не тільки життю і здоров'ю населення планети, а й бізнесу. Повномасштабна російська агресія проти України, інтенсивні бойові дії, що тривають з 24 лютого 2022р., створили цілий ряд різнопланових загроз для розвитку української економіки.

Позитивна динаміка, яка мала місце в розвитку економіки України в попередні роки, змінилася на негативний тренд. 2020 р. характеризувався кризовими явищами у світовій економіці, на що вплинула коронавірусна хвороба COVID-19. Відбулись зміни векторів економічного розвитку. Зокрема, були скорочені цілі сектори економіки – транзитні перевезення, туризм, малий бізнес тощо. У 2021 р. мала місце позитивна динаміка розвитку світової економіки. Прогнозні макроекономічні оцінки 2022 р. також були позитивними.

Однак воєнна агресія росії проти України стала одним із найважливіших чинників впливу на економічні процеси у 2022 р. та повністю змінила макроекономічну ситуацію.

Станом на грудень 2022 р. економіка України поступово адаптувалася до війни. Війна активізувала закриття бізнесу в Україні: в середньому щомісяця закривалося 13000 суб'єктів господарської

діяльності (СГД), що до середини липня перевищувало кількість зареєстрованих нових.

Після тимчасового призупинення діяльності підприємств у березні ділова активність поступово почала відновлюватися. [27] Найбільше підприємств, які повністю або частково зупинили роботу, у галузі туризму -84%, ЗМП -70%, будівництво -58%, машинобудування - 50%. Значно постраждало сільське господарство — 40% та сфера операцій з нерухомим майном — 53%.

Індекс активності бізнесу UBI (Ukrainian Business Index) станом на вересень 2022 р. становив 33,9. Найвища активність бізнесу спостерігається у сферах транспорту – 44.17, професійних послуг: маркетингу, консалтингу, дизайні – 44.67. Сфера будівництва, машинобудування, операції із нерухомим майном показують найнижчі бали. Ці сфери також найбільше постраждали внаслідок російського повномасштабного вторгнення.

За даними Міністерства фінансів України, дефіцит державного бюджету у квітні 2022 р. зріс до \$5 млрд порівняно з \$2,7 млрд у березні. За оцінками джерел газети «Дзеркало тижня», потреба України у фінансуванні держбюджету 2022 р. становить близько \$60 млрд. [20].

У I кварталі 2022 р. ВВП упав на 15,1% порівняно з аналогічним періодом 2021 р., у II кварталі – на 39,3 %, у III кварталі – 30,8 %. [15] Скорочення ВВП відбувалося внаслідок ряду економічних проблем: прямі втрати активів; воєнні дії на значній частині території України (якщо на 2021 р. під тимчасовою російською окупацією перебувало 43 300 км², або 7 % української території [19] у травні 2022 р. ця площа зросла у 2,9 рази [23]; порушення логістичних шляхів; зростання собівартості виробництва продукції, проблеми із сировиною; скорочення внутрішнього попиту внаслідок міграції та падіння реальних доходів населення.

Серед позитивних економічних чинників у II половині 2022 р. спостерігалось покращення динаміки транспортних перевезень, як

внаслідок зростання експорту агропродукції морським транспортом, так і через нарощування перевезень вантажів залізницею.[26] Завдяки реалізації «Зернової ініціативи» через порти Великої Одеси за серпень-вересень 2022 р. експортовано 5,5 млн тон сільськогосподарської продукції.

Станом на 21 грудня 2022 р. понад 13,4 млн українських біженців були змушені залишити Україну, майже 4,9 млн з них отримали тимчасовий захист, тобто повертатися в Україну не планують. [16]. Близько 6,275 млн людей змінили місце проживання всередині країни [12] .

Варто відзначити, що Держстат України призупинив публікацію практично всієї статистики на період воєнного стану, тому проведемо аналіз економічного розвитку країни на основі відкритих джерел.

Експорт товарів з України за 10 місяців 2022 р. зменшився на 32 % порівняно з аналогічним періодом 2021 р., імпорт – на 37 %. Повільне відновлення експорту почалося в травні, а найбільший обсяг експорту з початку широкомасштабної війни був зафіксований у серпні у зв'язку розблокуванням українських чорноморських портів - \$3,4 млрд. [4]

Не дивлячись на війну, Україна продовжує залишатися одним з лідерів експорту сільськогосподарської продукції.

Ключовими торговельними партнерами України в 2022 р. стали найближчі країни-члени ЄС – Польща, Румунія, Угорщина, Словаччина. Натомість експорт до деяких країн скоротився, зокрема до Туреччини, Китаю, Німеччини.

Найбільше за 10 місяців 2022 р. Україна експортувала зернових культур (\$ 7094,3 млн), жирів та олії (\$ 4859,4 млн), чорних металів (\$ 4154,8 млн), руди (\$ 2912,6 млн).

За сім місяців повномасштабної війни український бізнес залишається активним учасником боротьби за незалежність України! 93% підприємств залучені у допомогу країні під час війни, в тому числі

67,1% долучилися до волонтерської активності. Крім того, українські підприємці демонструють позитивні сигнали відновлення. 70% підприємств працюють повністю або частково, а 15,6% не змінили обсяги робіт або навіть збільшили їх. [22]

Через широкомасштабну російську агресію 14,3 % підприємств релокувалися в Україні, 1,8% релокувалися за кордон, 6,6% планують релокацію, проте не визначилися з місцем. Станом на 1 грудня 2022 р. 60 підприємств перемістили свої виробничі потужності на Хмельниччину, близько 60% з яких вже відновили роботу на нових майданчиках в нашій області, решта знаходяться на етапі транспортування чи монтажу обладнання. Це дало змогу створити близько 300 робочих місць. Найбільше підприємств переїхало у міста Хмельницький, Кам'янець-Подільський, Шепетівка. Серед релокованих компаній це підприємства швейної промисловості, машинобудування, виробники електричного устаткування, деталей для автотранспортних засобів, СПП панелей та домокомплектів, гідравлічного обладнання..

Після першого шоку внаслідок повномасштабного російського вторгнення на територію України економіка почала адаптуватись до нових умов розвитку.

Загальна сума збитків, завданих інфраструктурі України, станом на листопад 2022 р. складає майже \$136 млрд. [18] Найбільше постраждала енергетична інфраструктура, промисловість, державні та приватні підприємства. Сума збитків промислових підприємств спонад \$13 млрд, збитки енергетичної інфраструктури понад \$6.8 млрд., збитки, завдані житловому фонду, \$52,5 млрд, збитки, завдані внаслідок бойових дій освіті – \$8,2 млрд, охороні здоров'я – \$1,7 млрд, транспорту - \$2,9 млрд. Фактична сума збитків значно перевищує офіційно підтвержені, оскільки відсутня інформація про стан українських підприємств, які знаходяться на тимчасово окупованих територіях, та про стан енергетичної інфраструктури, так як вони продовжують залишатися об'єктами стратегічних ракетних атак.

Кожен місяць війни обходиться Україні у \$122 млрд [14]. За словами Прем'єр-міністра України Дениса Шмигала на Київському міжнародному економічному форумі «...промисловість зазнала потужного удару. Зруйновано найбільші наші підприємства, наші гіганти – ММК імені Ілліча, «Азовсталь», Авдіївський коксохімічний завод, об'єднання «Азот» у Сєвєродонецьку та інші підприємства. Зрозуміло, що всі ці підприємства відновити за півроку не вийде, і за рік не вийде. Потрібно буде робити велику роботу». [17]

Від російської повномасштабної війни вже постраждало більше 70 % суб'єктів підприємницької діяльності в Україні та майже 100 % відчували негативні зміни [10].

Найбільше постраждали Донецька область – 51,7% (\$4,2 млрд), Харківська область – 11,2% (\$0,9 млрд), Київська область 6,9% (\$0,6 млрд).

Найбільші втрати понесли підприємства з виробництво коксу та продуктів нафтопереробки - \$ 3548,5 млн. Від початку повномасштабної війни нафтогазовидобувні підприємства сходу України піддаються постійним обстрілам, що спричинило зупинку роботи на значній кількості ділянок. Підземні сховища газу переведені в режим посиленої охорони та продовжують функціонувати. Внаслідок пошкодження магістральних газопроводів в окремих регіонах періодично знижувався тиск газу в газотранспортній мережі, оскільки мали місце ракетні обстріли росіянами об'єктів газової інфраструктури. Спостерігається значний дефіцит бензину, автомобільного газу, дизелю, що забезпечують роботу підприємств. Суттєво вплинула на зменшення газовидобутку блокада морських портів, оскільки значна частина компонентів виробництва постачалася морем.

Гірничо-металургійний комплекс від початку війни поніс збитки в сумі \$ 2204,5 млн. На початку повномасштабної російської військової агресії значна частина підприємства галузі призупиняли виробництво через значні пошкодження внаслідок військових дій. Близько 40%

металургійних підприємств України знаходяться на тимчасово окупованих територіях. З цих підприємств окупанти викрадають метал. Значно скоротився попит на металопродукцію на внутрішньому ринку. На зменшення обсягів виробництва металопродукції вплинула відсутність вугілля, необхідного для виробництва коксу, яке підприємства отримували з Казахстану через територію росії.

Агросектор України за 9 місяців 2022 р. поніс прямі збитки у понад \$ 6 млрд, непрямі збитки становлять близько \$ 23 млрд. «Найбільшу частину втрат фіксують через знищення чи пошкодження сільськогосподарських угідь та відсутність збору врожаю. Нині чітко визначити суму збитків аграрного сектору внаслідок бойових дій неможливо через їх продовження.» [7] Окупанти викрали близько 500 тис тонн зерна та іншої сільськогосподарської продукції у фермерів на окупованих територіях. Частину зерна росіяни вивезли в Сирію.

За 11 місяців 2022 р. Україна експортувала 50,9 млн тонн сільськогосподарської та харчової продукції на загальну суму \$ 21,1 млрд. Найбільше було експортовано кукурудзи, пшениці, соняшникової олії, насіння свиріпи або ріпаку та шроту з рослинних жирів і олій.

Гірничо-видобувна промисловість понесла збитки у \$99,7 млн. Через обстріли ДП «Артемсіль» зупинило роботу, адже копальня в Соледарі забезпечувала потреби України в харчовій солі на 92%.

Однак головні втрати для української економіки — це люди. Станом на 1 листопада 2022 р. чистий виїзд українців становив орієнтовно 7,494 млн осіб (з урахуванням тих, хто повернувся, і вивезених Росією).

З позиції сьогодення важко оцінити майбутні зміни і ще складніше спрогнозувати та спланувати короткострокову перспективу. Найбільш негативні наслідки війни відчули енергетична галузь, нафтопереробка, сільське господарство, будівельна галузь тощо.

Спробуємо спрогнозувати розвиток економіки України на найближчі роки.

За сприяння фінансування міжнародними організаціями та країнами-донорами ВВП України у 2023 р. має почати зростати. У державному бюджеті України на 2023 р., ухваленому Верховною радою України, закладено зростання ВВП до 3,2% та інфляція на рівні 28%. [28] Основними причинами, що провокують інфляцію є старіння населення, постійна геополітична напруженість та пришвидшена відмова від традиційних джерел енергії.

Зростання інфляції призведе до зростання вартості споживчих товарів для населення. Ймовірно, поменшає товарів в магазинах, оскільки через падіння купівельної спроможності населення підприємці не стануть ризикувати і зазнавати збитків, тому завозитимуть менше продукції.

Відновлення економіки у воєнний та повоєнний час вимагає злагодженої державної економічної політики та чіткої державної стратегії, адже питання відбудови національної економіки, та її модернізації – це питання європейського майбутнього України.

Пріоритетними напрямками державної економічної політики у 2023-2024 рр. мають бути відродження виробничого потенціалу економіки, створення робочих місць та зміцнення платіжного балансу країни і валютної стабільності.

Створення нових робочих місць – це стратегічний напрям розвитку економіки України. Україна не має перетворитися на постачальника кваліфікованих трудових ресурсів іншим країнам.

Провідним напрямком економічної політики мають стати розвиток військово-промислового комплексу (ВПК), ефективне використання природних ресурсів, відновлення та модернізація промислових об'єктів тощо.

Україні потрібно продовжити виробництво товарів військового призначення, адже допомогу країн-партнерів доцільніше використовувати на відновлення економіки, відбудовування знищених міст та підприємств. А боєприпаси, безпілотні літальні апарати,

переносні ракетні комплекси та інші військові товари країна може виробляти самостійно, що підтвердили останні місяці 2022 р.[25] Особливу увагу слід приділяти виробництву товарів подвійного призначення: тепловізорів, дальномірів, дронів, їжі довготривалого зберігання, одягу, взуття, спальників, аптечок тощо.

«Модернізація та будівництво нових військових заводів не лише підвищить обороноздатність країни, але й надасть поштовх для відновлення всієї економіки країни. Важливим завданням є відновлення зруйнованого житла, шкіл, лікарень, інфраструктури.» [3]

Вже сьогодні турецька військова компанія Baykar планує створити центр з виробництва безпілотників Bayraktar в Україні, а державний концерн «Укроборонпром» спільно з країною-членом НАТО Чехією планує будівництво боєприпасного заводу [24].

Серед галузей, що можуть істотно вплинути на повоєнну відбудову України є ІТ-галузь. Багато компаній перевезли співробітників та їх родини у безпечніші регіони, облаштовували нові офіси для дистанційної роботи під час повномасштабної війни. ІQ-офіс з понад 600 ІТ-спеціалістів у сфері діджиталу та реклами створено у м.Городок Хмельницької області. Технології все більше поширюються на різні галузі, вони дозволяють автоматизувати виробничі процеси, підвищити продуктивність, знизити витрати та збільшити ефективність бізнесу.[33]

Україні необхідно ефективніше використовувати свій багатий ресурсний потенціал, оскільки переробка корисних копалин, виробництво та переробка сільськогосподарської продукції – це не лише розвиток окремих галузей економіки, а й збільшення робочих місць та розвиток суміжних галузей.

Найперспективнішими галузями повоєнної української економіки є виробництво літію, титану, алюмінію, чорна металургія, важке машинобудування, фармакологія, виробництво медичної техніки та протезів, виробництво безсвинцю, дизельного пального та інших видів синтетичних рідких палив, аграрна селекція та використання покладів

урану та цирконію для створення ядерного полива для атомної енергетики.

Масовані атаки на об'єкти енергетичної інфраструктури України в листопаді-грудні 2022 р., руйнування великих теплових і гідроелектростанцій, постійні загрози руйнування Чорнобильської та Запорізької АЕС – загроза енергетичній безпеці України. Тому необхідно збільшити видобуток вуглецевої сировини, побудувати власне підприємство з переробки вуглеводнів та переглянути логістичні шляхи постачання електроенергії, створивши резервні.

Великий потенціал для розвитку має аграрний сектор, мета якого забезпечити виробникам достатній обсяг врожаю для уникнення загроз продовольчої небезпеки всередині країни та зберегти виробничий потенціал для повоєнної відбудови української економіки.

«Ми – разом з Україною, яка є провідним світовим виробником сільськогосподарської продовольчої продукції, котрої потребує світ. Весь світ за одну ніч не почне годуватись з власного городу. Ми не маємо повного контролю над кліматом – дощ падає не там, де ми хочемо. Тому ще довго будемо змушені імпортувати та експортувати харчі», – зазначив президент Французької академії сільського господарства Жан-Жак Ерве. [6] Для цього вже сьогодні потрібно заключати довгострокові договори з постачання продуктів харчування у країни ЄС.

Крім структурних змін в українській економіці потрібно приділяти увагу заходам макроекономічної стабілізації. Основним стратегічним пріоритетом збереження макроекономічної стабільності у середньостроковому періоді є зміцнення платіжного балансу. Для цього необхідно вжити ряд заходів: посилити контроль за рухом капіталів та операціями з іноземною валютою, стимулювати процеси імпортозаміщення і локалізації виробництва, розвивати логістичні та транспортні шляхи експорту українських товарів тощо.

Вже майже рік економіка України розвивається в нових реаліях військового стану. Тому українцям необхідно не лише

оптимізувати своє життя в умовах економічної кризи, а й здійснювати максимальний внесок у наближення перемоги.

Проте, повоєнне відновлення України не можливе без допомоги західних партнерів. Канцлер Німеччини Олаф Шольц 25 жовтня в Берліні на відкритті Міжнародної експертної конференції щодо відновлення, відбудови й модернізації України назвав відбудову України «завданням покоління, виконання якого має розпочатися зараз». [30]

«Україна й надалі отримуватиме повну солідарність від Європейського Союзу. ЄС залишатиметься рішучим у своїй підтримці українського народу на всіх фронтах: гуманітарному, економічному, політичному, дипломатичному та військовому. Україна має перемогти», – заявив верховний представник Євросоюзу із закордонних справ та політики безпеки Жозеп Боррель.[8]

Відновлення економіки України має починатися з відбудови сектору виробництва. Для цього країна потребує прямих іноземних інвестицій. «Попри інфляційний тиск та енергетичну кризу, яка спричинила економічні проблеми в усьому світі, уряди різних країн об'єдналися для підтримки України», - заявила віцепрезидентка Світового банку у справах регіону Європи та Центральної Азії Анна Б'єрде[31]. Одночасно мають відбувати структурні реформи в якості кандидата в члени ЄС. Україна повинна отримати необмежений доступ до ринків ЄС та G7, а українські товари мають бути використані на європейських ринках на заміщення підсанкційних російських товарів. Процес відновлення слід розпочинати з західних регіонів країни, оскільки там зосереджені основні трудові ресурси та релоковані підприємства. Для швидкого зростання окремих галузей слід створювати індустріальні парки та особливі економічні зони.

Ціна російської агресії для України є надто високою. Значна частина втрат зовнішньої торгівлі, інвестицій, людських ресурсів, транспортної інфраструктури можуть бути компенсовані лише в

довгостроковій перспективі. При цьому слід констатувати, що Україна не зможе самостійно відновити свою економіку та зруйновану інфраструктуру. Для цього їй необхідна допомога західних країн, країн-партнерів та провідних фінансових інституцій.

Україна – велика аграрна країна і вона зможе прогодувати себе та продавати залишок сільськогосподарської продукції на світовому ринку, що дасть додаткові надходження валюти в країну. Для цього потрібно розпланувати свої витрати, відмовитися від не першочергових потреб та максимально заощаджувати кошти, щоб створити фінансову подушку безпеки на найближчий період. І тоді і наша багатостраждальна країна стане процвітаючою, а її героїчні громадяни стануть значно багатшими.

Список використаних джерел та літератури:

1. Schwartz, J., Halkyard, P. (2006). Post-Conflict Infrastructure : Trends in Aid and Investment Flows. Viewpoint: Public Policy for the Private Sectorю No. 305. World Bank, Washington. [Електронний ресурс]– Режим доступу: <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/11187>
2. Адам Сміт. Дослідження про природу і причини багатства народів / Адам Сміт ; О. Васильєв, М. Межевікіна, А. Малівський. — Київ : Наш формат, 2018. — 736 с.
3. Війна не перешкода: як Україні пришвидшити темпи відновлення економіки. [Електронний ресурс]– Режим доступу: <http://surl.li/egtdt>
4. Дашборд щодо експорту України. [Електронний ресурс]– Режим доступу: https://export.gov.ua/722-Dashbord_eksportu_ukraini
5. Денисенко В. Прогноз / В. Денисенко, А. Амелін // UKRAINIAN INSTITUTE FOR THE FUTURE. – 2022. – С. 102-103.

6. Жан-Жак Ерве: «Україна має набагато потужніший потенціал для відновлення, ніж Росія». [Електронний ресурс]– Режим доступу: <http://surl.li/egtee>

7. Експерти оцінили збитки, яких агросектору вже завдало російське вторгнення. [Електронний ресурс]– Режим доступу: <http://surl.li/egtef>

8. ЄС підтримуватиме Україну, поки вона не вийде з руйнувань війни, – Боррель. [Електронний ресурс]– Режим доступу: <http://surl.li/egtej>

9. Кіндзерський Ю. Пovoєнне відновлення промисловості України: виклики та особливості політики. Економічний аналіз . 2022. Том 32. No 2. С. 101–117. [Електронний ресурс]– Режим доступу: <http://surl.li/egtes>

10. Ливч Д. Нове обличчя українського підприємництва. Економічна правда, 2022, 29 серпня. [Електронний ресурс]– Режим доступу: <http://surl.li/egtex>

11. Малий та середній бізнес налаштований оптимістичніше: результати опитування у вересні. [Електронний ресурс]– Режим доступу: <http://surl.li/egtez>

12. Міграція населення України під час війни. [Електронний ресурс]– Режим доступу: <http://surl.li/egtfe>

13. Мінфін: дефіцит бюджету за жовтень - 143,4 млрд грн, з початку року - 638,7 млрд грн. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://surl.li/egtfg>

14. На війну на місяць витрачається близько 120 млрд грн — Пендзин. [Електронний ресурс] /Українське радіо. – Режим доступу: <http://surl.li/egtfi>

15. Падіння ВВП у III кварталі сповільнилося до 30,8% - Держстат. <http://surl.li/egtfn>

16. Портал оперативних даних. Ситуація з біженцями в Україні. [Електронний ресурс]– Режим доступу: <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine>

17. Промисловість України зазнала потужного удару, зруйновані найбільші підприємства – Шмигаль. [Електронний ресурс]– Режим доступу: <http://surl.li/efpuk>

18. Росія завдала збитків інфраструктурі України на суму 136 мільярдів доларів – KSE. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://surl.li/egtfw>

19. Росія окупувала 7% території України – Президент. [Електронний ресурс]– Режим доступу: www.ukrinform.ua

20. Самаєва Ю. Скільки грошей не вистачає Україні та де їх взяти [Електронний ресурс] /Ю. Самаєва. – Режим доступу: <https://cutt.ly/32gIwih>

21. Стан бізнесу по відношенню до 24 лютого. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://cutt.ly/h2gIoSI>

22. Стан та потреби бізнесу в умовах війни: вересень, 2022. [Електронний ресурс]– Режим доступу: <http://surl.li/egthb>

23. Три місяці війни в цифрах від Forbes. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://cutt.ly/62gIlli>

24. Україна вироблятиме важке озброєння спільно з 6 країнами НАТО – «Укроборонпром». [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://surl.li/egthe>

25. Україні значно спростили процес допуску до експлуатації безпілотних літальних апаратів українського виробництва. [Електронний ресурс]– Режим доступу: <http://surl.li/egthk>

26. Українська економіка за дев'ять місяців 2022 року скоротилася на третину. Укрінформ. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://surl.li/egthm>

27. Український бізнес в умовах повномасштабної війни: аналітика стану за шість місяців. [Електронний ресурс]– Режим доступу: <http://surl.li/egthw>

28. Уряд очікує на незначне зростання економіки у 2023 році. [Електронний ресурс]– Режим доступу: <http://surl.li/egtia>

29. Шапран О. Маркетингове обґрунтування заходів щодо стабілізації економічної системи України у післявоєнний період на основі шерінгової економіки. Вісник Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут» (економічні науки). 2022. No 1. С. 3-7. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://doi.org/10.20998/2519-4461.2022.1.3>

30. Шольц назвав відбудову України «завданням покоління, виконання якого має розпочатися зараз». [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-sholc-vidbudova-ukrajiny/32099686.html>

31. Як війна вплинула на економіку України. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://surl.li/dwydg>

32. Як зміниться економіка України після перемоги. [Електронний ресурс]– Режим доступу: <http://surl.li/egtie>

33. Як ІТ-індустрія розвиває інші галузі економіки у 2022 році. [Електронний ресурс]– Режим доступу: <http://surl.li/egtij>

Мурдій А.В.,

здобувач вищої освіти

Ярмоленко В.М.,

магістрант

Науковий керівник: Медвідь Ф.М.,

доктор наук в галузі політології, кандидат філософських наук

(м. Київ)

ПОЛІТИКО-ПРАВОВА ДОКТРИНА ЮРІЯ ЛИПИ: ПИТАННЯ ГЕОПОЛІТИКИ ТА ІСТОРІОГРАФІЇ

Юрій Липа (1900 -1944) народився в Одесі, в сім'ї відомого громадського і політичного діяча, письменника Івана Липи (псевдонім Петро Шелест та ін.), активного діяча українського відродження, засновника таємного товариства „Братство Тарасівців”. Письменник і публіцист, лікар за фахом.

Літературну діяльність розпочав з 1917 р. як організатор української видавничої справи (заснував видавництво «Народний Стяг»), потім пішов добровольцем до армії УНР. В 1919-1920 рр. проживав у Кам'янці-Подільському, тодішньому політичному й культурному центрі, де продовжував навчання в університеті й займався літературною та видавничою діяльністю.

Друкувати поезії почав з 1919 р., окремі зб.: „Світлість” (1925), „Суворість”(1931), „Вірую”(1938); у прозі роман „Козаки в Московії”(1931); 3-х томний зб. оповідань „ Нотатник”(1936-1937 і 1955) і зб. есеїв „Бій за українську літературу”(1935)[14, С.17-20; 5, с. 399-400].

З 1920 р. жив у Польщі і Галичині, студіював медицину у Познанському університеті(1929) і навчався у Вищій школі політичних наук у Варшаві, заснував літературне об'єднання

„Сонцесвіт”. З 1928 по 1943 р. жив у Варшаві, продовжував навчання в університеті та працював лікарем. Разом з поетом Є. Маланюком заснував групу українських письменників «Танк». У 1943 р. Юрій Липа переселяється з Варшави до Яворова під Львовом, рідного міста своєї дружини, відкинувши думку про еміграцію на Захід. Займався літературною і публіцистичною працею, часто надавав медичну допомогу пораненим воїнам УПА в лісі. 21 серпня 1944 р. був убитий енкаведистами в селі коло Яворова[6, с.432-434] . Лікарські твори Юрія Липи кількакратно перевидані: „Фітотерапія”(1933), „Ліки під ногами”(1943).

Юрій Липа належить до плеяди найвизначніших ідеологів та історіософів України ХХ ст.. Його книги справили потужний вплив на формування української суспільно-політичної думки міжвоєнного періоду, сприяли глибинному впливу на суспільну свідомість, формуванню українського „Вірую” та народженню нового типу української людини[12, с.3-11;13, с. 240-242; 2, с.5-14; 3, с.111-XX] .

Юрій Липа написав чимало творів на історичну та політичну тематику, серед них і такі ґрунтовні, як „Українська доба”(1936), „Українська раса”(1937). Але основну частину його творчого доробку становить історіософська трилогія „Призначення України”(1938), „Чорноморська доктрина”(1940), „Розподіл Росії”(1941), у якій накреслено шляхи формування українського етносу, його історичну долю, доцільні напрямки експансії та основні геополітичні небезпеки, витворено оригінальну геополітичну доктрину України. Якщо „Призначення України” всебічно обґрунтовує „чорноморську доктрину”, то геополітичне дослідження Юрія Липи „Чорноморська доктрина” більш глибоко визначає перспективи України як лідера країн басейну Чорного моря.

Юрій Липа заперечував дилему „Схід - Захід” для України. „Визначення напрямної на схід чи захід – це, передусім, нищення власного характеру, духовності, що зросла над південними морями й

вододілами і розпросторилаь, як кров по жилах, ідучи вгору Дніпром, Дністром, Дунаєм, Бугом і Доном, несучи до найглухіших закутків українських земель подих повітря”. Геополітична вісь „Південь - Північ”, як вісь українських земель, проявилась як у княжій, так і козацькій добі. Таку українську вісь Юрій Липа протиставляє відповідним осям Польщі й Росії.

Юрій Липа виходить з гідрогеографічної концепції геополітики, вважаючи, що стрижнем, навколо якого формується ядро етнічної території, а відтак етнічні звичаї, традиції, світогляд, тип культури тощо (тобто все те, що ми звично підводимо під поняття „менталітет”), є річкові басейни: „Річна мережа формує єдність території, її торгівлі, влади, звичаїв, врешті мови і релігії”.

Нація (або раса у термінології Юрія Липи) поєднує етнобіологічні та соціоісторичні чинники: „Расою звемо цілість населення, що його духовні прикмети укріті і явні (як звичаї, мова...), а також антропобіологічні риси становлять виразну цілісність упродовж часу (історії)”. Для будь-якої раси є обов’язковими: „одність організації”, „одність історії”, „одність будуччини”. Визначальною рисою раси є „існування в якійсь суспільній збірності своєрідного почуття солідарності, зв’язане з окресленою територією. Воно не зв’язане ані з мовою, ані з біологічною спільністю крові, *лишень у найбільш сильнім своїм вияві з в’язане з поняттям власної, своє рідної місії* (розрядка наша – Ф.М.).

Власний терен, власна місія і почування нехиті до чужих – ось що є найпевніше в окреслені слова „нація”!”

Призначення України, винесене Юрієм Липою у назву своєї основної праці, полягає у формуванні і очоленні „по світі англосаксонським, римським, германським” „світу четвертої великої раси в Європі, понтійської, української раси”. Ера її має настати в міру виконання однієї геополітичної місії, покладеної на українську расу через її високу моральність і гуманність у ставленні до

сусідів(зокрема, це відсутність імперіалістичних домагань до будь-кого з них). Українська раса має опанувати (насамперед, духовно)простір між Балтикою, Уралом, Кавказом та Чорним морем. Створення такого простору, „моральної осі” уможливить вільний розвиток та поступ будь-якій, малій чи великій, расі. Стати запорукою такого розвитку – це і є Призначення України .

Майбутню роль України, що за своїм покликанням „вимагає великості” й „великодержавного світогляду”, Юрій Липа пов’язує з великими змінами на європейській карті. До них відноситься втрата Росією України, Кавказу й відродження Казанської держави, що забезпечило би чорноморським країнам як свободу розвитку, так і свободу торгівлі з далеким Сходом.

Блискуче викладена балто-чорноморська доктрина України Юрія Липи, виписані геополітичні характеристики українських територій, історико-психологічні особливості української ментальності, що сприяло усвідомленню українцями свого місця у світі, зробили його однією з найпопулярніших постатей свого часу як у Галичині, так і на еміграції[4; 1, с.483-492;7, с.131-133; 8, с. 5-12;9, с. 46-53; 10, с.97-101; 11, с.50-58].

Демонтажу внутрішнього малоросійства, успадкованого від попередніх поколінь комплексу національної меншовартості як пересічного українця, так і правлячої верстви, і формуванню української структури духу – цій місії була присвячена вся творчість Юрія Липи, - і поета, і письменника, й історіософа.

Список використаних джерел та літератури:

1.Баран В.В. Юрій Липа: Проект геополітичної модернізації України // Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса. – 2011. – № 6 (56). – С. 483-492.

2.Головатий М. Де вони – кордони української душі // Липа Ю. Всеукраїнська трилогія: У 2 т. – Т. 1.: Призначення України. – К.: МАУП, 2007. – С. 5-14.

3.Гринів О. Передбачення глобального масштабу// Липа Ю. Розподіл Росії.- Львів: Інститут народознавства НАН України, 1995.- С.111-XX.

4.Домащенко Л.М. Концепції чорноморської орієнтації України у вітчизняній політичній думці першої половини ХХ століття: Дис... канд. політ. наук: 23.00.01. – К., 2009. – 205 арк.

5.Медвідь Ф. Липа Юрій Іванович // Політична енциклопедія. Редкол.: Ю. Левенець (голова), Ю.шаповал (заст. голови) та ін.- К.: Парламентське видавництво, 2011. - С.399 -400.

6. Медвідь Ф. Липа Юрій Іванович // Політологічний словник: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / За ред. М.Ф. Головатого та О.В. Антонюка. – К.: МАУП, 2005. – С.432-434.

7.Медвідь Ф. Юрій Липа як фундатор «чорноморської доктрини» України // Дні науки філософського факультету-2007: Міжнародна наукова конференція (18-19 квітня 2007 року): Матеріали доповідей та виступів. – К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2007. – Ч. I. – С. 131-133.

8.Медвідь Ф.М., Баран В.В. Концепція української раси Юрія Липи: витоки, сучасне прочитання // Наукові праці МАУП. – 2011. – Випуск 2 (29). – С. 5-12.

9.Медвідь Ф.М., Баран В.В. Елітарна концепція Юрія Липи в умовах формування міжкультурної взаємодії // Освіта у ХХІ столітті: шляхи розвитку. – К.: ДП «Видавничий дім «Персонал», 2012. – С. 46-53.

10.Медвідь Ф.М., Баран В.В. В «Європу» через ворота Царгорода, або геополітичні дороговкази Юрія Липи // Наукові праці МАУП. – 2012. – Випуск 1 (32). – С. 97-101.

11. Медвідь Ф.М., Баран В.В. Геополітичні візії В'ячеслава Липинського і Юрія Липи: спроба порівняльного аналізу // Наукові праці МАУП. – 2012. – Випуск 3 (34). – С. 50-58.

12. Мороз В. Горіти надзвичайним світлом// Липа Ю. Призначення України. – Львів: Просвіта, 1992.- С.3-11.

13. Федоренко О. Актуальні аспекти геополітичної концепції Юрія Липи // Українознавство: науковий, суспільно-політичний, культурно-мистецький, релігійно-філософський, педагогічний журнал / НДІ українознавства МОНУ. – Київ, 2002. – Ч. 4. – С. 240-242.

14. Янчук О. Юрій Липа: Одеський та Варшавський періоди життя / О. Янчук // Слово і час. – 2000. – №11. – С. 17-20.

Оскеро В.,

здобувачка освіти

Сагло К.,

здобувачка освіти

Селецька Ж.,

здобувачка освіти

науковий керівник: учитель Рубленко В.М.

(м.Дніпро)

ДІЯЛЬНІСТЬ ДНІПРОВСЬКИХ ДОБРОВОЛЬЦІВ- ПАРАМЕДИКІВ НА ПЕРЕДОВІЙ У РАЙОНАХ ПРОВЕДЕННЯ АТО/ООС

В історії української армії до 2014 року ніколи не існувало поняття «бойовий медик». У 2014 році, із приходом збройної агресії в Україну, чимало медичних працівників взяли до рук автомат і виконували свій професійний обов'язок на передовій. У їхніх військових квитках, якщо вони такі мали, ставши частиною Збройних Сил, були записи «санітарний інструктор», «санітар» тощо [23, с. 3]. Відомі навіть випадки, коли деяким лікарям, тобто людям з вищою медичною освітою, робили запис «санітарний інструктор», так як вони не пройшли військову кафедру та не були офіцерами запасу. Все змінилося 20 жовтня 2017 року, коли в Збройних Силах України офіційно з'явилися військово-облікові спеціальності «Бойовий медик взводу» та «Старший бойовий медик (роти, батареї та їм рівних)» [20].

Дефіцит медичного персоналу в зоні АТО/ООС протягом 2014-2022 років став причиною залучення до парамедиків як добровольців для надання домедичної чи медичної допомоги українським військовим в зоні АТО/ООС [Додаток А]. Парамедиками є медичний працівник, що зазвичай надає допомогу при невідкладних

станах на догоспітальному етапі [21, с. 13].

В Україні парамедиком є особа з медичною освітою після навчання в медичному виші не менше 3 років з спеціалізацією в наданні допомоги в системі екстреної допомоги [33, с. 306]. В Україні парамедики почали з'являтися з 2017 року у результаті медичної реформи. Пройшовши навчання протягом 3-4 років, особа могла стати парамедиком і далі надавати долікарську медичну допомогу постраждалим [31, с. 26]. Серед парамедиків, які перебували в зоні АТО/ООС протягом 2014-2022 років слід назвати Башей Ольгу, Горбачову Анастасію, Завальну Олександру, Зубенко Дар'ю, Івахник Аллу, Кавлака Олексія, Кіріллову Юлію, Кузьмінчук Анну, Матяша Олександра, Михайлову Аліну та інших.

Обов'язками парамедиків було своєчасно виявляти хворих, надавати першу медичну допомогу при нещасних випадках, проводити санітарно-гігієнічні та протиепідемічні заходи, здійснювати медичну розвідку району дислокації військової роти [5; 32, с. 43; Додаток Б]. Парамедик медичного пункту брав участь в амбулаторному та стаціонарному лікуванні хворих, роботі перев'язувальної, проведенні медичних обстежень, самостійно проводить медичні огляди військовослужбовців, під керівництвом лікаря здійснював медичний контроль за станом здоров'я, бойової та фізичної підготовки особового складу підрозділів, а також осіб з хронічними захворюваннями [9]. Парамедики залучалися і до чергування у медичному пункті, і до надання медичної допомоги при відсутності лікаря [2]. Крім цього, парамедики проводили заняття із військово-медичної підготовки санітарів, здійснювали пропаганду гігієнічних знань та здорового способу життя серед особового складу [13; 20].

Залежно від місця події виокремлюють три види надання домедичної допомоги постраждалим: допомога в умовах дії прямої загрози, що відповідає зоні надання допомоги постраждалим в умовах

дії безпосередньої небезпеки (обстріл, задимлення автомобіля, вибух); допомога в умовах дії непрямой загрози, котра відповідає зоні надання допомоги за межами дії безпосередньої загрози, але з ризиком її виникнення (узбіччя проїжджої частини, територія неподалік зони перестрілки чи надзвичайної ситуації); допомога за умови відсутності загрози та проведення евакуації або госпіталізації, що відповідає зоні безпечного місця, яке потенційно не може стати загрозливим (де можуть працювати медики) [6; Додаток Г].

На полі бою парамедики були безпосередніми учасниками організації та проведення лікувально-евакуаційних заходів, займалися розшуком поранених солдат з метою своєчасного надання першої медичної допомоги та можливої подальшої евакуації [10; 25]. Окрім, надання пораненим і хворим домедичної допомоги, парамедики займалися ще збиранням, винесенням (вивезенням) поранених і хворих з поля бою [18; 24, с. 11]. Також парамедики завантажували на транспорт і вивантажували з нього поранених солдат, поповнювали запаси медичного майна санітарів [12]. Досить часто парамедики виконували завдання та обов'язки водіїв-санітарів [2]. Так, парамедикам часто доводилося керувати санітарним транспортом в будь-яких умовах його застосування при виконанні службових завдань [4]. У випадку, якщо гинув водій-санітар санітарного транспорту, то парамедик здійснював евакуацію поранених солдат на санітарному транспорті до медичних пунктів, медичних рот, військових польових пересувних госпіталів, лікувальних закладів госпітальних баз [6; 34, с. 89].

Під час бою парамедик зобов'язаний був мати при собі особисту зброю, медичне оснащення та засоби індивідуального захисту. Під час бою парамедик зобов'язаний був оцінити бойову обстановку та місцевість з метою вибору безпечних шляхів наближення до поранених, запам'ятавши місця падіння поранених (уражених), швидко розшукавши їх, надавши першу медичну

допомогу [8; 28]. Також парамедики займалися відтягуванням тяжкопоранених в укриття, витягуванням поранених солдат із бойової техніки, перенесенням на ношах, лямках, підручних засобах, на руках на пост санітарного транспорту або медичний пункт батальйону [12; 19, с. 249].

З ушкоджених бойових машин, потерпілих витягували здорові члени екіпажу, санітари-носії, водії-санітари транспортерів, що рухаються за наступаючими підрозділами або парамедики. Після надання першої медичної допомоги, поранених зосереджували в найближчих укриттях (ярах, балках, воронках, окопах, бліндажах, ровах, ямах, воронках від бомб і снарядів, схилах висот, біля великих каменів, будівель, дерев та кущів) [14].

Якщо, військовослужбовець був легкопоранений, то парамедик вказував напрямок і безпечні шляхи виходу до медичного пункту батальйону чи посту санітарного транспорту, а далі на пункт збору поранених (уражених) [16]. Якщо ж солдат був тяжкопоранений, то парамедик подавав сигнал «Виклик бойового медика» і, не чекаючи його прибуття, сам приступав до надання першої допомоги [13]. Якщо тяжкопоранений знаходився на відкритій місцевості, а інших тяжкопоранених, які потребували першої медичної допомоги не було, то парамедик відтягував пораненого в найближче укриття, де надавав першу медичну допомогу [18]. При відсутності укриття, парамедик за допомогою саперної лопати створював з боку противника бруствер біля пораненого, щоб замаскувати і захистити його від вторинного поранення [7]. У випадку непогоди, парамедик захищав пораненого шляхом укриття шинеллю, плащ-палаткою, надяганням на нього вушанки [1].

В секторі обстрілу та секторі укриття при веденні бойових дій та у міжбойовий період парамедики, крім надання медичної допомоги, ще займалися відтягуванням, перенесенням, переміщенням пораненого з сектору обстрілу в сектор укриття та сортуванням поранених [9; 31, с.

238]. Також парамедики надавали медичну допомогу солдатам при бойовому стресі, проводили заходи з профілактики бойової втоми та заняття з підготовки військовослужбовців з тактичної медицини [11; Додаток В]. Парамедики перевіряли виконання військовослужбовцями правил особистої гігієни, здійснювали пропаганду гігієнічних знань та здорового способу життя серед особового складу [3]. Парамедики проводили профілактику інфекційних хвороб у поранених і хворих солдат [5].

Для відновлення дихання у поранених та хворих солдат, парамедики проводили такі види медичних процедур як киснева маска, назальні канюлі, штучна вентиляція легень за допомогою плівки-клапана чи кишенькової маски, мішка типу Амбу/ручна вентиляція, апаратна штучна вентиляція легень з ручним тригером, апаратна штучна вентиляція легень в автоматичному режимі, капнографія, голкова декомпресія напруженого пневмотораксу і торакальний дренаж [17].

Для відновлення дихальних шляхів у поранених та хворих солдат, парамедики проводили такі види медичних процедур як прийом Геймліха, перевірка прохідності дихальних шляхів, маневр Селіка, ручне очищення верхніх дихальних шляхів, постановка назофарингеального та орофарингеального повітроводу, очищення дихальних шляхів за допомогою відсмоктувача, постановка ларингеальної маски /ларингеальної трубки, інтубація трахеї, хірургічне відновлення прохідності дихальних шляхів, видалення стороннього тіла методом ларингоскопії з використанням щипців Магтіла [12].

Для припинення кровообігу у поранених та хворих солдат, парамедики проводили такі види медичних процедур як вимірювання пульсу, мануальна серцево-легенева реанімація, непрямий масаж серця із використанням допоміжних пристроїв, дефібриляція в автоматичному та ручному режимах, кардіоверсія,

масаж каротидного синусу, забезпечення периферичного внутрішньовенного та внутрішньокісткового доступу. Крім цього, парамедики проводять ручне та апаратне вимірювання артеріального тиску, пульсоксиметрію, вимірювання рівня глюкози глюкометром, забір крові на аналіз, введення ліків (інгалаційно, перорально, назально, ректально, внутрішньовенно та внутрішньокістково), мануальна стабілізація шийного відділу хребта, використання шийного комірця, мануальна стабілізація кінцівок та тракція кінцівок [17].

Отже, медична допомога парамедиків українським військовим в зоні АТО/ООС протягом 2014-2022 років полягала в тому, що парамедики виявляли хворих, надавали першу медичну допомогу при нещасних випадках, проводили санітарно-гігієнічні та протиепідемічні заходи серед військовослужбовців, здійснювали медичну розвідку району дислокації військових. Крім цього, парамедики брали участь в амбулаторному та стаціонарному лікуванні хворих, роботі перев'язувальної, медичних обстеженнях та оглядах військовослужбовців, проводили заняття із військово-медичної підготовки санітарів, здійснювали пропаганду гігієнічних знань та здорового способу життя серед особового складу. Також парамедики займалися збиранням, винесенням (вивезенням) поранених і хворих з поля бою, завантаженням на транспорт і вивантаженням з нього поранених солдат. Парамедики займаються відтягуванням тяжкопоранених в укриття, витягуванням поранених солдат із бойової техніки, перенесенням та сортуванням поранених.

Починаючи з 2014 року, серед добровольців-парамедиків в зоні АТО/ООС були і уродженці міста Дніпро, які стали «дніпровськими парамедиками» і долучилися до порятунку життів українських військових Збройних Сил України. Серед добровольців-парамедиків хотілося згадати таких уродженців міста Дніпро як Турчак Олексій, Турчак Маргарита, Пилипенко Андрій, Кавлака

Олексій, Анохін Роман та інші. Так, дніпровські добровольці-парамедики надавали медичну допомогу українським військовим у секторі обстрілу та секторі укриття. Медична допомога в секторі обстрілу («червоній зоні», «надання допомоги під вогнем») передбачала використання джгута і якнайшвидше переміщення потерпілих у безпечне місце. Після завершення етапу надання медичної допомоги в умовах обстрілу парамедики надавали медичну допомогу в «зоні укриття» [30, с. 286].

Надання медичної допомоги в секторі укриття («жовтій зоні», «надання допомоги на полі бою») у військово-польових умовах відбувалося після того, як рятувальник і поранений більше не знаходилися під прямим вогнем противника [19, с. 293; Додаток Д]. На цьому етапі, парамедик визначав стан пораненого і розпочинав надавати пораненому солдату необхідну медичну допомогу. Під час визначення стану пораненого, парамедик проводив огляд пораненого на наявність небезпечних для життя кровотеч та функціонування дихальних шляхів. Після цього, парамедик оглядав відкриті ушкодження грудної клітини [21, с. 187].

В разі напруженого пневмотораксу парамедик проводив декомпресію грудної клітини. Якщо накладався пораненому джгут для зупинки кровотечі з ран кінцівок, то парамедик проводив перевірку кровотечі [6]. Наступним кроком роботи парамедика був огляд пораненого на предмет наявності будь-яких необроблених ран на кінцівках, які можуть бути небезпечні для життя, і відповідно їх обробити [1]. Після цього, парамедик продовжував обробляти інші травми в пораненого: накладав шини на переломи, перев'язував інші рани, обробляв місця опіків, вводив до організму пораненого знеболюючі та антибіотики з польової аптечки, вживав необхідних заходів для запобігання розвитку шокового стану або надавав допомогу при шоці, що вже розвинувся [9].

Траплялися часто випадки, коли парамедикам доводилося

надавати медичну допомогу під час здійснення тактичної немедичної або медичної евакуації поранених [17]. Під час тактичної евакуації з поля бою в медичні заклади «зеленої зони» – мобільні польові госпіталі, військові чи цивільні шпиталі та спеціалізовані клініки парамедики проводили лікування військовослужбовців від таких ушкоджень як кульові та осколкові поранення, вибухові травми та опіки [5].

Доводилося дуже часто медичному персоналу займатися і пораненнями щелепно-лицевої ділянки, лор-органів, органів зору, шиї, органів грудної клітки, живота, таза і тазових органів (переломи кісток таза), ушкодженнями сигмоподібної та прямої кишки, сечового міхура, калитки та статевого члена [13]. Траплялися випадки лікування і ушкоджень магістральних судин нижніх та верхніх кінцівок, голови та шиї, таза та живота, грудної клітки, м'яких тканин кінцівок та переломи кісток [16; Додаток Е]. Були і випадки, коли парамедики змушені були проводити часткову або неповну хірургічну обробку хірургічну обробку із залишенням нежиттєздатних тканин і сторонніх тіл [14].

Парамедики займалися накладанням первинних швів, проводили діагностику пошкодження судин, накладали джгут на кінцівки, робили передню тампонаду при пораненні носа та первинну хірургічну обробку ран [4]. Найпоширенішим видом домедичної допомоги було накладання джгута, винесення пораненого солдата з позиції обстрілу, розміщення в автомобілі та перевезення до реанімобіля, а звідти транспортування до військового батальйону чи медичного госпіталю [8]. Також парамедикам доводилося часто супроводжувати поранених та хворих українських військовослужбовців зони АТО/ООС під час перевезення між госпіталями чи батальйонами [12].

Постійно парамедикам приходилося виносити пораненого з поля бою і надавати першу медичну допомогу: давати знеболювальне

і зупиняти артеріальну кровотечу [3]. В зоні АТО/ООС не було жодного парамедика, який би не мав справи із зупинкою кровотечі, накладенням пов'язки на рани, проведенням штучного дихання та масажу серця, в тому числі із застосуванням дефібрилятора) у випадку раптової зупинки серця чи серцевого нападу [7]. Крім цього, парамедики надавали домедичну допомогу українським військовослужбовцям зони АТО/ООС, які мали випадки пошкодження хребта, травми голови (черепно-мозкова травма), інсульту, перелому кісток кінцівок, ран кінцівок, отруєння, опіків, переохолодженні/відмороженні/перегріванні тіла, укусів тварин та комах, болях в судамах [10; Додаток Є].

Траплялися випадки надання медичної допомоги солдатам Збройних Сил України зони АТО/ООС, які зазнавали пошкоджень живота, грудної клітки, м'яких тканин, дихальних шляхів та очей [13]. Навіть, були випадки, коли Миколі Волкову доводилося надавати домедичну допомогу постраждалим при ураженні електричним струмом, судамах (епілепсії) та падінні з висоти [15]. Були і ситуації, коли поранений солдат потребував медичної допомоги внаслідок отримання ушкодження у стані без свідомості (втрати свідомості) та больового шоку [1].

Ще одним напрямком діяльності парамедиків був вивіз поранених безпосередньо із поля бою, опорних пунктів, блокпостів у зоні АТО/ООС до військових мобільних госпіталів та цивільних закладів охорони здоров'я, що розташовані в зоні проведення АТО поблизу районів бойових дій з метою надання кваліфікованої невідкладної спеціалізованої медичної допомоги [4]. Супроводжував як парамедик поранених військових під час передової, тактичної, стратегічної, планової та екстреної евакуації із зони АТО/ООС для спеціалізованого лікування та реабілітації поранених [7].

На блокпостах, взводних і ротних опорних пунктах, позиціях батарей, у базових таборах дивізіонів, батальйонів, батальйонних

тактичних груп та бригад домедичну та медичну допомогу надавали парамедики [9]. Окрім цього, парамедики не тільки надавали медичну допомогу пораненим та займалися їх лікуванням, але і брали участь у лікуванні та медичній, фізичній, психологічній та соціальній реабілітації поранених військовослужбовців [14].

При сильній артеріальній кровотечі з ран на кінцівках, коли у травмованого була відірвана кінцівка, парамедики швидко накладали кровоспинний джгут на точку стиснення артерій над раною поверх одягу з метою зупинки кровотечі на пораненій кінцівці [2]. Ще парамедики надавали медичну допомогу пораненим, ураженим, травмованим і хворим військовослужбовцям Збройних Сил України з травмами голови, бойовою та мінно-вибуховими травмами [9; Додаток Ж].

Крім домедичної та медичної допомоги українським військовим, парамедики здійснювали переміщення постраждалих солдат шляхом евакуації поранених із сектору обстрілу через витягування, винесення, волочіння за допомогою табельних засобів виносу [10; 31, с. 153]. Були випадки, коли парамедики змушені були супроводжувати пораненого військового із загрозою повторної зупинки серця, в стані коми, з ушкодженнями грудної клітки та з підозрою на пошкодженнями стегнових кісток і кісток тазу під час транспортування [4].

Парамедики надавали ще і медичну допомогу хірургічного характеру солдатам з травмами черепа та головного мозку, органів зору, ЛОР-органів, щелепно-лицевої ділянки, хребта та спинного мозку, грудної клітки, живота, кінцівок, таза та тазових органів, ушкодження магістральних судин, рани м'яких тканин, інфекційні ускладнення поранень і травм [3]. Також парамедики надавали медичну допомогу солдатам, які мали захворювання внутрішніх органів кровообігу, травлення, дихання, інфекційні захворювання, хвороби сечостатевої та нервової системи [8; Додаток Ж].

Парамедикам доводилося займатися лікуванням уражень внутрішніх органів при бойовій травмі внаслідок змін зі сторони серцево-судинної системи, шлунково-кишкового тракту, органів дихання, нирок та крові [1]. Українським військовим парамедики надавали стоматологічну та неврологічну допомогу внаслідок черепно-мозкової травми [6]. Психіатричну та медико-психологічну допомогу військовослужбовці АТО/ООС також мали змогу отримати від парамедиків [4; Додаток І]. Організацією та проведенням санітарно-гігієнічних і протиепідемічних заходів серед солдат Збройних Сил України також займалися парамедики [12].

Військовослужбовці Збройних Сил України дуже часто зверталися до парамедиків з такими гострими респіраторними захворюваннями як гострий бронхіт, отит, пневмонія, дистонія, артрит, герпес, міозит, дискінезія жовчовидільних шляхів, неврит, кон'юнктивіт, дерматит, ГРЗ та інших [6]. Крім цього, парамедики надавали медичну допомогу українським солдатам, які мали забій різних органів, вивих, забійні інфіковані рани, побутова травма кінцівок, розтягнення зв'язок, укуси кліща та бджоли, різні захворювання стопи, сонячного опіку, опіку вогнем, ячменю повік, риніту, фарингіту, отит, гастрит, виразка шлунку, простатит, пневмонію, ларингіт, лишай, фурункулу, діарею, захворювання органів системи дихання та гострого зубного болю [1; Додаток І]. Під час гіпертермії у солдат проявлялися теплові судоми, теплове перевтомлення та тепловий удар, які змушені були лікувати ті ж самі парамедики.

Таким чином, протягом 2014-2022 років медичну допомогу українським військовим в зоні АТО/ООС надавали такі дніпровські добровольці-парамедики як Турчак Олексій, Маргарита Турчак, Пилипенко Андрій, Кавлак Олексій, Анохін Романа та інші. Головними напрямками діяльності дніпровських добровольців-парамедиків в умовах обстрілу під вогнем та зоні укриття парамедики

надавали медичну допомогу пораненим військовослужбовцям, які мали кровотечі, відкриті ушкодження грудної клітини, пошкоджені дихальні шляхи, накладали шини на переломи, перев'язували рани на кінцівках, обробляли місця опіків, вводили до організму пораненого військового знеболюючі препарати та антибіотики з польової аптечки. Також дніпровські добровольці-парамедики вживали необхідних заходів для запобігання розвитку шокового стану або надавали допомогу при шоці, здійснювали тактичну немедичну або медичну евакуацію поранених, проводив лікування кульових та осколкових поранень. Рани щелепно-лицевої ділянки, лор-органів, органів зору, шиї, органів грудної клітки, живота, таза і тазових органів (переломи кісток таза), ушкодження сигмоподібної, прямої кишки, сечового міхура, калитки, статевого члена, магістральні судини нижніх та верхніх кінцівок, голови, шиї, м'яких тканин кінцівок та переломи кісток були постійним предметом медичної допомоги дніпровських добровольців-парамедиків.

Список використаних джерел та літератури:

1. Інтерв'ю з Турчак Маргаритою. 2 грудня 2022 року. Телефонне інтерв'ю. Особистий архів авторки.
2. Інтерв'ю з Турчаком Олексієм. 3 грудня 2022 року. Телефонне інтерв'ю. Особистий архів авторки.
3. Спогади Анохіна Романа. URL: <https://nashemisto.dp.ua/2022/11/18/materynske-sertse-rozbyte-naviky-u-dnipri-pokhovaly-paramedyka-iakyi-zahynuv-na-viini/>.
4. Спогади Горбачової Анастасії. URL: <http://www.volynpost.com/news/55136-u-ato-zagynula-ukrainska-rozvidnycia-anastasiia-gorbachova-iz-pozyvnyim-lisa-foto>.
5. Спогади Завальної Олександри. URL: <https://www.mil.gov.ua/diyalnist/genderni-pitannya-u-sferi-bezpeki/vijna->

zhinochima-ochima-12-istorij-zhinok-vijskovosluzhbovcziv-zsu-medikiv-dobrovolcziv.html.

6. Спогади Зубенко Дар'ї. URL: <https://rozmovi.wordpress.com/2017/10/26/dariya-zubenko/>.

7. Спогади Івахник Алли. URL: <http://nova.net.ua/ivakhnyk-alla-zhinka-viiskovosluzhbovets-avtor-virshiv-ta-tekstiv-pisen/>.

8. Спогади Кавлака Олексія. URL: <https://www.unian.ua/society/u-dnipri-poproshchalisya-z-veteranom-ato-oleksiyem-kavlakom-yakiy-zagynuv-pid-chas-vibuhu-avto-foto-video-novini-dnipra-11547805.html>.

9. Спогади Кіріллової Юлії. URL: <https://suspilne.media/171847-poruc-lezav-zagiblij-a-mi-vze-mali-hovatisa-v-ukritta-intervu-z-ucasniceu-vijni-na-donbasi/>.

10. Спогади Кузьмінчук Анни. URL: <https://kpi.ua/1706-4>.

11. Спогади Матяша Олександра. URL: https://ipress.ua/articles/oleksandr-matyash_pro_veteranskyi_biznes_hochu_shchob_napys_made_in_ukraine_buv_garantiieyu_yakosti_250535.html.

12. Спогади Михайлової Аліни. URL: <https://www.rbc.ua/ukr/stylar/uchastnitsa-konkursov-krasoty-zashchishchaet-1601997725.html>.

13. Спогади Михайлової Катерини. URL: <https://zaxid.net/ya-takiy-zhe-boyets-yak-inshi-n1432385>.

14. Спогади Надолька Ігоря. URL: <https://apostrophe.ua/ua/news/society/2020-02-10/spas-sotni-lyudej-v-mariupole-poproschalis-s-paramedikomdobrovolcem-foto/188058>.

15. Спогади Пилипенка Андрія. URL: <https://novynarnia.com/2020/03/04/tayra/>.

16. Спогади Сімонової Ольги. URL: <https://zn.ua/ukr/personalities/ukrayinske-gromadyanstvo-po-sovisti.html>.

17. Спогади Сірака Степана. URL: <http://www.medbat.org.ua/uk/category/zmi-pro-nas/>.

18. Спогади Скиртач Тетяни. URL: <https://ukraine-legion.org.ua/ato/paramedyk-tetyana-skyrtach-hloptsiv-z-pe/>.

19. Бойова травма серця, грудної аорти та магістральних судин кінцівок. В. В. Лазоришинець, В. І. Цимбалюк, І. А. Лурін та ін.; Під заг. ред. акад. НАМН України, чл.-кор. НАН України, д-ра мед. наук, проф. Цимбалюка В. І.; Міністерства оборони України, Нац. акад. мед. наук України; Міністерство охорони здоров'я України. Київ; Тернопіль, 2019, 427 с.

20. Військові парамедики на Донбасі рятують людей на швидкості понад 100 кілометрів на годину. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/28558585.html>.

21. Досвід організації санітарно-гігієнічного та протиепідемічного забезпечення військ (СИЛ) під час проведення антитерористичної операції (Операції об'єднаних сил) / за ред. В. І. Цимбалюка. Київ: Софія-А, 2019. 269 с.

22. Жаховський В. О., Лівінський В. Г., Іванько О. М., Остащенко Т. М., Галушка А. М., Халік С. В., Солдатов С. А., Щербина О. В. Принципи і політика медичного забезпечення сил оборони. К., 2021. 30 с.

23. Матвійчук М. В., Слободян В. В. Організація медичного забезпечення військ. Вінниця. 2018 р. 20 с.

24. Матвійчук М. В., Слободян В. В. Організація медичного забезпечення механізованої роти. Вінниця. 2018 р. 20 с.

25. Медичне забезпечення антитерористичної операції: науково організаційні та медико-соціальні аспекти. URL: <http://amnu.gov.ua/medychne-zabezpechennya-antyterorystychnoyi-operacziyi-naukovo-organizacijni-ta-mediko-soczialniaspekty/>.

26. «Медичне забезпечення Збройних Сил України під час антитерористичної операції та операції Об'єднаних сил на території

Луганської та Донецької областей». URL: https://www.zsu.gov.ua/new_page/5fe440942f429b1f88ce9cf3.

27. Нейман Н. М. Основні принципи надання домедичної допомоги в умовах бойових дій. URL: <http://nkkep.com/wp-content/uploads/2020/05/05.05-MSP.pdf>.

28. Покликання «ДОБРОВОЛЕЦЬ». Без наказів захищати Батьківщина. URL: <HTTPS://AZOV.ORG.UA/POKLUKANNIA-DOBROVOLEC/>.

29. Проблеми медичного забезпечення Збройних Сил України в Антитерористичній операції (2014–2015). URL: <https://www.ukrmilitary.com/2016/09/medicine-ato-14-15.html>.

30. Хоменко І. П., Лурін І. А., Усенко О. Ю., Клименко М. О., Якимова Т. П., Михайлусов Р. М., Негодуйко В. В., Гуменюк К. В., Тертишний, С. В., Слесаренко К. С. Вогнепальні поранення м'яких тканин (досвід антитерористичної операції / операції об'єднаних сил): колект. монографія. за ред. акад. НАМНУ, чл.-кор. НАНУ, Цимбалюка В. І.; Нац. акад. мед. наук України. Харків: Колегіум, 2020. 399 с.

31. Хоменко І. П., Лурін І. А., Цимбалюк В. І., Жаховський В. О., Лівінський В. Г., Галушка А. М., Гуменюк К. В., Швець А. В., Іванько О. М.: монографія у 3-х частинах. Медичне забезпечення Збройних Сил України під час антитерористичної операції та операції Об'єднаних сил на території Луганської та Донецької областей. К.: РВЦ ЗС України, 2020. Ч. І. 386 с.

32. Хоменко І. П., Лурін І. А., Цимбалюк В. І., Жаховський В. О., Лівінський В. Г., Галушка А. М., Гуменюк К. В., Швець А. В., Іванько О. М.: монографія у 3-х частинах. Медичне забезпечення Збройних Сил України під час антитерористичної операції та операції Об'єднаних сил на території Луганської та Донецької областей. К.: РВЦ ЗС України, 2020. Ч. II. 437 с.

33. Хоменко І. П., Лурін І. А., Цимбалюк В. І., Жаховський В.

О., Лівінський В. Г., Галушка А. М., Гуменюк К. В., Швець А. В., Іванько О. М.: монографія у 3-х частинах. Медичне забезпечення Збройних Сил України під час антитерористичної операції та операції Об'єднаних сил на території Луганської та Донецької областей. К.: РВЦ ЗС України, 2020. Ч. III. 487 с.

34. Цимбалюк, В. І., Хоменко І. П., Лурін І. А., Страфун С. С., Фомін О. О., Ярмолюк Ю. О. Лікування поранених з бойовими травмами кінцівок (за досвідом АТО/ООС) За загальною редакцією академіка В. І. Цимбалюка. Київ, 2020. 194 с.

Охман Д.Є.,

здобувач освіти

науковий керівник: *учитель-методист Колендзян О.С.*

(м. Кам'янець-Подільський)

МАЙДАН ЯК СИМВОЛ ДУХОВНОГО КОДУ НАЦІЇ. ПОЕТИЗАЦІЯ УКРАЇНСЬКОГО МАЙДАНУ

На майдані коло церкви

революція іде.

– Хай чабан! – усі гукнули, –

за отамана буде, –

так уперше у вірші Павла Тичини [1] прозвучала тема Майдану. Від 1918 року до сьогодні Майдан символізує силу людського духу, мужність, справедливість у боротьбі за Українську Незалежність.

22 січня 1919 року на Софійському майдані в Києві був урочисто проголошений Акт Злуки (Велика Злука) [2] – відбулося об'єднання всіх національно-демократичних сил українства, хто словом і ділом утверджував незалежну соборну Українську державу. На столичному Майдані народ повсякчас відважно згадує героїв, які боролися за українську демократію, свободу і мир.

«Майдан – в Україні символ Віри, сили Духу, національної свідомості, згуртованості, непохитної впевненості в перемозі, мирної боротьби за справедливість, людську гідність, очищення від рабської психології», – так описується слово «майдан» в «Енциклопедичному словнику символів культури України» [3].

Майдан став предметом наукових досліджень. С. Дацюк у статті «Що таке Майдан?» відзначає майданну площу як «агрегор народу»: «... на території Майдану в процесі самоорганізації виникла

особлива моральна атмосфера довіри людей один до одного, взаємодопомоги, ввічливості і толерантності» [4].

Як символ, Майдан сприймається крізь призму революційних процесів в Україні ХХІ століття. Майдан довів, що суспільство може «базуватися не на вертикалі влади, не на силі, не на корупції, а на самоорганізації спільноти і на самосвідомості її членів [5]. Кожний революційний вибух в Україні, відомий як Майдан, знайшов своє художнє відображення в літературі. Майдан став однією з провідних тем у творах українських письменників. А свій початок він бере з усної народної творчості.

Марко Назаренко у статті «Народ скаже, як зав'яже, або про Майдани без пафосу» слушно зауважує «Історію можна спробувати переписати. ... Але усна народна творчість, те, що влучно сказав, наче «припечатав», народ – залишається у віках. ... Іноді в одному народному слові вміщується стільки ж сенсу, скільки у сотнях сторінок праць філософів, соціологів, психологів та істориків разом узятих» [6].

Фольклор став відображенням революційних процесів в Україні. У ХІІІ-ХVІІІ ст. турки нападали на українські землі; у ХVІІ ст. Османська імперія загарбала Поділля і частину Правобережної України; у ХVІІІ ст. від турецького ярма визволилася південна частина України, Поділля, Крим. Українське козацтво впродовж тривалого часу боролось проти частих набігів турків. Ця боротьба оспівана у фольклорних творах.

У народній пісні «Ходім турка воювать» звучить заклик до боротьби з турецькими загарбниками з метою «свою землю одбирать». На майдані зібрався народ, щоб провести односельчан на війну:

Виїхали на майдан,
Ударили в барабан,
Гей, горе – не біда,

Удалили в барабан!

Пісня звучить бадьоро й оптимістично.

Не плач, мати, не ридай,

Дарма сльози не збавляй!

Варіант української народної пісні «Ходім турка воювать» І. Карпенко-Карий подає в драмі «Наймичка» [7].

Фольклорні відображення майдану знаходимо у творах письменників ХІХ століття. Підтвердженням цьому може слугувати поема Тараса Шевченка «Марія». У вірші показано, як на майдані «зійшовся люд» і про щось шепочеться. Раптом з'являється чабан і сповіщає про здійснення пророчества Ієремія:

Пророчество Ієремія,

Ісаія збулось! збулось!

У нас, у пастирей, Месія

Родився вчора!

На віфлеємському майдані «загуло». Усі радіють, співають хвалу Ісусу:

У Віфліємі на майдані:

Месія! Ісус! Осанна!

Радісний і спасений народ розходитьсь: «І люд розходивсь» [8].

Тема майдану знаходить своє відображення у творах українських письменників ХХ століття. Уже згаданий вірш Павла Тичини «На майдані коло церкви...» розкриває характер і дух українського народу.

Народ зібрався на майдані коло церкви, де відбуваються найяскравіші події громадянського життя, і вирішує свою долю:

На майдані коло церкви

революція іде.

Народ України на майданному просторі творить революцію, хоче змінити свою долю, готовий віддати життя за волю і незалежність.

Люди, як і зараз, відстоюють своє право на свободу.

– Хай чабан! – усі гукнули, –

за отамана буде, –

цими рядками виражається однастайність вибору народу.

Українці обирають свого ватажка-отамана не з багатой верхівки, а серед рівних собі. Отаманом стає простий чабан, якого люди добре знають і якому довіряють.

У другій частині вірша звучить упевненість у перемогу:

Прощавайте, ждіте волі.

Характерно, що матері не відмовляють синів іти на бій, а підтримують їх вибір, розуміючи, що їхні діти йдуть захищати право на гідне життя. У своїх молитвах матері звертаються до сил природи про допомогу:

На майдані коло церкви

посмутилися матері:

та світи ж ти їм дорогу,

ясен місяць угорі!

Кінець вірша символізує народну перемогу. Революція відбулася і люди, задоволені результатом подій, знову поринають у спокійні трудові будні:

На майдані пил спадає.

Замовкає річ...

Вечір.

Ніч.

Павло Тичина у вірші «На майдані коло церкви...» відображає демократичне волевиявлення нації початку XX століття. Ця ідея суголосна з подіями в Україні XXI століття.

Сучасний український поет, прозаїк, есеїст В'ячеслав Гук у вірші «Майдан» прославляє борців за волю і незалежність, називаючи їх безстрашними синами України, і проголошує: «Народжені вмерти – залишаться жити в віках...» [9].

Рішучість борців проявляється у віршованих рядках Анни Багряної «Все летить вшкереберть...» На Майдан виходять ті, хто обирає волю або смерть, хто прагне пришвидшити кінець катові. За те, щоб дати початок новій Україні, борці віддають своє життя:

Сто життів – нанівець,
швидше б кату – кінець
і початок новий Україні [10].

Воля дістається дорогою ціною. Назарій Гузій у вірші «Майдан... з Героями іде прощання...» змальовує картину всенародного горя. «Тисячі людей зібралися» на Майдані, щоб віддати останню шану своїм Героям: «Ридають всі... не стримати гірку сльозу...» [11].

Народ не забуде своїх Героїв. Таку думку висловлює Дмитро Павличко у поезії «Молитва» [12]. Твір пройнятий трагічно-оптимістичний пафосом, молитвою до небесних сил про мудру сильну державу:

Отче наш, ми люди на Майдані,
України правдою живі.
Чуємо тепло Твоїї длані,
Жити хочемо в Твоєму естві
Ліричний герой прагне ввійти в контакт з Богом та просить справедливості:

Скільки ще разів нам помирати
Й воскресати на хрестах Москви?

Особливо емоційно моделюється картина самого процесу моління:

У сльозах

Молитва до Бога плине.

Усі українські Майдани демонстрували публічну єдність України. Географія загиблих на Майдані в лютому 2014 року – це «географія всієї країни, це географія її мартирологічної єдності. У цьому сенсі політий кров'ю Майдан отримує особливий статус для країни» [13].

Літературним поглядом, емоційною реакцією Ліни Костенко на події в Україні країни на початку ХХІ століття став прозовий роман «Записки українського самашедшого» [14]. Устами головного героя письменниця розкриває тему Помаранчевого Майдану, що став реакцією українського народу на фальсифікацію виборів 2004 року. Людей обурило неспроможність уряду приймати зважені правильні рішення на користь держави. Постала проблема появи патріотів, які б забезпечили рух вперед і дали б можливість збудувати нову незалежну Україну. «Спонтанно вибухнув протест. На Майдані з'явилися намети. Оголошено загальнонаціональний страйк. Люди вирішили захищатись» [14, с. 390]. Ліна Костенко звертає увагу на тих, кому небайдужа подальша доля батьків, дітей та онуків, які б, «ставши владою, не зрадили цей Майдан» [14, с. 414]. Головну увагу авторка роману зосередила на соціально-політичних процесах в Україні, які емоційно переживає головний герой «Записок...». У щоденникових записах задокументовано шлях українців до революційного Майдану, який символізує спільність, єдність людей, засвідчує їхню історичну пам'ять, обумовлює культурний код міста: - «Зроду майдан, площа були відкритим місцем. Майдан за означенням – простір. Осердя міста, його історичний центр, куди впадають вулиці, як артерії, де пульсує сучасність у скронях історичної пам'яті» [14, с. 231]. Майдан, на який вийшли українці відстояти своє право на гідне життя, у сприйнятті головного героя асоціюється з символом національної свободи й незламності людського духу. Він стає єдиною надією на зміну суспільно-політичного ладу в Україні. Є чітке

розуміння, що Майдан – це шлях до кращого майбутнього, це революція, що дала поштовх для пробудження нації. Ліна Костенко на весь голос доводить силу і міць народу, передає незламний дух українців у їх боротьбі за незалежність.

Майдан став символом героїзму народу в боротьбі за гідне життя. Українці сповнені бажання довірити владу тим, хто не зраджує. Неповторний піднесений настрій Майдану, єдність народу і відвойована гідність яскраво відтворені у фіналі роману: «Я милуюся киянами. Так ось же він, справжній портрет нації! Така маса людей і не перетворалася на юрбу» [14, с. 394]. Ліна Костенко оптимістично переконує, що Майдан – це особливий стан вільної душі, який залишиться назавжди.

Як бачимо, кожний революційний вибух в Україні, відомий як Майдан, знайшов своє художнє відображення в літературі і став провідною темою у творах українських письменників.

Усі українські Майдани – Революція на граніті, Помаранчева революція, Революція Гідності – демонструють публічну єдність України в боротьбі за волю і незалежність.

Список використаних джерел та літератури:

1. Тичина П. На майдані коло церкви... URL: <http://poetyka.uazone.net/default/pages.phtml?place=tychina&page=tychin> 14 (дата звернення: 02.03.2023).

2. 1919 – проголошення Акта злуки. URL: <https://uinp.gov.ua/istorychnyy-kalendar/sichen/22/1919-progoloshennya-akta-zluky> (дата звернення: 26.03.2023).

3. Енциклопедичний словник символів культури України / за заг. ред. В. П. Коцура, О. І. Потапенка, В. В. Куйбіди. – 5-е вид. – Корсунь-Шевченківський : ФОП Гаврищенко В. М., 2015. – 912 с. URL:

https://shron1.chtyvo.org.ua/Kotsur_Viktor/Entsyklopedychnyi_slovnyk_s_ymvoliv_kultury_Ukrainy.pdf, с. 469 (дата звернення: 28.03.2023).

4. Дацюк С. Що таке Майдан? // Українська правда 20.02.2014. URL: <https://blogs.pravda.com.ua/authors/datsuk/5305cb8896062/> (дата звернення: 16.02.2023).

5. «Майдан – це виклики епохи», – професор Людмила Филипович про Майдан релігійний, особистий та суспільний. URL: https://risu.ua/quot-maydan-ce-vikliki-epohi-quot-profesor-lyudmila-filipovich-pro-maydan-religiyniy-osobistiy-ta-suspilniy_n67249 (дата звернення: 21.03.2023).

6. Назаренко М. Народ скаже, як зав'яже, або про Майдани без пафосу // URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3354275-narod-skaze-ak-zavaze-abo-pro-majdani-bez-pafosu.htm> (дата звернення: 14.03.2023).

7. Карпенко-Карий І. Наймичка. URL: <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=2348> (дата звернення: 28.03.2023).

8. Шевченко Т. Наймичка. URL: <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=763> (дата звернення: 28.03.2023).

9. Гук В. Майдан. URL: <https://nspu.com.ua/novini/v-yacheslav-guk-majdan/> (дата звернення: 16.03.2023).

10. Багряна А. Все летить вшкереберть... URL: <http://ukrainka.org.ua/node/2006> (дата звернення: 28.03.2023)].

11. Гузій Н. Майдан... з Героями іде прощання... URL: <http://www.poetryclub.com.ua/printpoem.php?id=480997> (дата звернення: 20.03.2023).

12. Павличко Д. Молитва. URL: <http://ukrainka.org.ua/node/2640> (дата звернення: 20.03.2023).

13. Майдан. (Р)еволюція духу: Мистецько-культурологічний проект / Автор і куратор проекту : Антін Мухарський. Київ: НАІШ

ФОРМАТ, 2014. 312 с. URL: <https://nashformat.ua/products/majdan-revolutsiya-duhu-701476> (дата звернення: 22.03.2023).

14. Костенко Л. В. Записки українського самашедшого. Київ: А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2011. 416 с.

Пец М.М.,
здобувачка освіти
науковий керівник: викладач-методист Юхимович О. А.
(м.Хмельницький)

CANCEL CULTURE ЯК ІНСТРУМЕНТ СОЦІАЛЬНОГО КОНТРОЛЮ

В умовах сучасного суспільства важливим чинником утворення нових соціальних структур та процесів і, водночас, простором, у якому вони формуються та розгортаються, стають соціальні мережі. Соціальні мережі є не лише найпопулярнішим джерелом отримання інформації, а й дозволяють розповідати про основні події власного життя та спостерігати за життям інших людей. Соціальні мережі виступають як інструмент, за допомогою якого люди можуть вийти в мережу та засудити інших за їх поведінку або слова, адже ніколи ще не було так просто закликати людей до суспільної боротьби. Інтернет змінив форму, місце та масштаб подібних зіткнень. Саме це стало фундаментом виникнення «культури скасування».

Культура скасування - феномен, який все більше набирає обертів у суспільстві, тимчасова форма остракізму, при якій людина або певна група позбавляються підтримки і піддаються осуду в соціальних або професійних спільнотах як в онлайн- середовищі й у соціальних медіа, і у реальному світі.

Онлайн-словник [dictionary.com](https://www.dictionary.com) визначає термін Cancel Culture як «припинення підтримки публічних фігур і компаній після того, як вони зробили або сказали щось, що вважається обурливим або образливим» [1].

З соціологічної точки зору, щоб люди знали, як поводитися в суспільстві, могли передбачати поведінку інших людей, необхідні загальні норми та цінності. Такі норми та цінності засвоюються у процесі соціалізації. Однак знання правил, норм і цінностей не обов'язково означає, що люди будуть їх дотримуватися. Тому використовуються методи соціального контролю, що гарантують дотримання людьми норм та цінностей. Це допомагає нам підтримувати соціальну відповідність і запобігати відхиленням (поведінка, яка певною мірою є соціально неприйнятною нонконформістською).

Словосполучення вперше з'явилося у пісні Ніла Роджерса 1983 р. «Your Love Is Canceled» (з англ./укр. «Твоє кохання скасоване») [2]. У пісні розрив стосунків автор порівнював зі скасуванням телешоу. І хоч пісня не стала хітом, та метафора, яку винайшов Роджерс, — ідея «відмінити» людину за неприйнятну поведінку набула популярності. Пізніше словосполучення використали в фільмі 1991 р. «Нью-Джек-Сіті», де герої відвернулися від жінки через поведінку, яка їм не сподобалась.

Ще більшої популярності термін «скасування» у значенні «суспільний осуд» набув популярності в 2014 р. завдяки Twitter. В соціальних мережах Twitter і Facebook поширювались повідомлення з хештегом #cancelColbert, що закликали до «скасування» телеведучого Стівена Колберта та його гумористичного шоу, в якому неодноразово звучали жарти расового чи сексистського характеру.

Першою жертвою «скасування» став голлівудський продюсер Гарві Вайнштайн, якого у 2017 р. актриса Алісса Мілано звинуватила у сексуальному насильстві, використавши хештег #MeToo. Десятки жінок доєдналися до звинувачень Вайнштайна в сексуальних домаганнях. Від продюсера відвернулися всі актори, режисери, а сам він потрапив за ґрати [3].

Одним із найновіших прикладів Cancel Culture є відставка Бориса Джонсона з посади прем'єра та лідера Консервативної партії через скандал із заступником головного організатора правлячої Консервативної партії у палаті громад Крісом Пінчером [4]. На знак протесту понад півсотні британських парламентарів подали у відставку через той факт, що Джонсон призначив цього депутата на високу посаду всупереч тому, що того вже звинувачували в такому й раніше.

Cancel Culture бере свій початок у сфері особистого (особисті відносини, упередження, переконання, дописи або коментарі в соціальних мережах) та переходить в сферу публічного, з метою певних наслідків. Ці наслідки можуть бути соціальними, економічними та політичними. Культура скасування передбачає соціальне «скасування» людини (компанії, бренду – будь-якого учасника суспільних відносин) при скоєнні будь-яких аморальних дій (у тому числі виражених у словесній формі), що суперечать інтересам суспільства. Незважаючи на його стать, вік, добробут, статус та заслуги, з ним розриваються соціальні та професійні контакти, комерційні відносини, вдаються до заборони чи забуття результати праці тощо.

Проте, у 2022 р. вперше світ зіштовхнувся зі скасуванням всієї російської культури та вцілому країни росії. Після широкомасштабного вторгнення росії в Україну європейські країни почали бойкотувати російську культуру: росіян не допустили на Євробачення, зачинено російський павільйон на Венеціанському бієнале, скасовуються гастролі російських артистів, з програм кінофестивалів викреслюють російські фільми. Також уряди Австрії, Великої Британії, Іспанії та Нідерландів відмовились від співпраці з російськими музеями, Метрополітен-опера перестала співпрацювати з Большим театром та російською оперною співачкою Анною Нетребко, Карнегі-голл скасував виступи Маріїнського оркестру та

диригента Валерія Гергієва, який публічно підтримував російський режим. Лондонська Королівська опера скасувала турне Большого театру, дублінський «Хелікс» скасував «Лебедине озеро» Московського балету, скасовано виступи в Лімеріку, Голуєї, Уотерфордї, Каслбарі та Деррі (Ірландія). Санкт-Петербурзький театр балету не виступатиме у Bord Gáis Energy Theatre Дубліна, а російський сибірський національний балет – у Вулвергемптоні і Нортгемптоні.

Найпоширенішими причинами для застосування Cancel Culture можуть бути сексуальне, фізичне і психологічне насильство та злочини з цим пов'язані; расизм; обмеження за статевою ознакою; гомофобні та трансфобні висловлювання; образи на ґрунті зовнішнього вигляду. В Україні цей перелік розширюється відмежування від російської культури як цілісного явища.

Культура скасування має швидкий, стихійний характер, що пояснюється швидкістю поширення інформації в інтернеті, особливо якщо вона зачіпає будь-яку актуальну повістку. Публічній людині достатньо зробити одну необережну заяву під час онлайн-трансляції або в сторіс у соціальній мережі, щоб через кілька годин весь світ був готовий його скасувати. Культура скасування прагне змусити скасовуваного усвідомити свої провини та порушення та публічно покаятися. І в цьому прагненні скасовують можуть часом заходити занадто далеко і завдавати очевидної шкоди протилежній стороні.

Кожен українець сьогодні має унікальний шанс стати учасником скасування російської культури. Поряд з військовим, економічним та дипломатичним фронтом Cancel Culture —ще один бойовий фронт цієї війни. Адже ця війна — не лише війна наративів, це війна сенсів і війна вчинків. Тому використання мови окупанта, російських YouTube- та Telegram-каналів, російської музики, зображень та навіть наукової інформації з російського джерела - це програш у війні на культурному фронті, на який ми не маємо жодного

права. Обираймо все українське, адже українське стало синонімом якості та вишуканості.

Через війну на сході України з 2014 р. українці пильно стежать за гастролями та заявами українських знаменитостей. Вони чекають проявів патріотизму, підтримки України в складні часи. Як виявилось, далеко не всі знаменитості зайняли відверто проукраїнську позицію. Окремі українські митці відкрито виступили на території агресора, отримували музичні нагороди, за що були скасовані українською публікою.

Однією із співачок, яка з 2014 р. продовжувала працювати як на території росії, так і в Казахстані, Вірменії, Грузії, країнах Балтії, є Світлана Лобода. Після повномасштабного російського вторгнення артистка провела ряд благодійних концертів на підтримку України у Європі, Америці, Казахстані та інших країнах. Співачка озвучила свою позицію щодо війни росії проти України, заявивши, що має лише українське громадянство, а також про те, що має чітку позицію щодо нападу росії на Україну. Артистка вкотре підтвердила, що припинила всю свою діяльність у росії з 24 лютого [5]. У свій ювілей Світлана Лобода зробила перевела 1млн.грн на відновлення трьох зруйнованих багатоповерхових будинків у місті Ірпінь, які відвідала особисто на початку літа і тоді розпочала збір [6]. І хоч Світлана Лобода ще на третій день війни перевела особисто до фонду Маші Єфросініної божевільну суму грошей, завдяки чому було закуплено паливо, щоб евакуювати людей, та продовжує донатити на ЗСУ, українці продовжують ігнорувати її ініціативи та блокувати концерти [7]. Проаналізувавши коментарі в соціальних мережах до до волонтерської роботи Світлани, можна стверджувати, що в Україні її репутація навряд чи відновиться. Цей приклад демонструє нерозуміння знаменитості щодо соціальної відповідальності, яка на неї наклалася разом з популярністю.

27 листопада 2021 р., у день пам'яті Жертв Голодоморів, відомий український блогер Олександр Заліско святкував своє день народження у Львівському будинку вчених в компанії провідних українських блогерів. На вечірці відбувались вульгарні конкурси, еротичні танці шоу-балету в БДСМ-масках. Наступного дня усі відомі учасники святкування потрапили під «скасування». Низка відомих українських компаній і брендів припинили комерційну співпрацю з блогерами-мільйонниками. Про бойкот першими заявили мережа гіпермаркетів Metro, Нова Пошта, Фокстрот, Pepsi, Rozetka, Jysk Ukraine, Lovare, бренд Andreas Moskin. Instagram-сторінку скандального блогера Заліска заблокували [8]. Люди були настільки обурені поведінкою блогерів, що погрожували не тільки їм. Окремі користувачі соцмереж почали писати повідомлення з побажаннями смерті директору будинку вчених у Львові, де відбувалося святкування. Літній директор Роман Славітич, можливо, не витримавши тиску суспільства, раптово помер.

Кожен українець сьогодні має унікальний шанс стати учасником скасування російської культури. Поряд з військовим, економічним та дипломатичним фронтом Cancel Culture —ще один бойовий фронт цієї війни. Адже ця війна — не лише війна наративів, це війна сенсів і війна вчинків. Тому використання мови окупанта, російських YouTube- та Telegram-каналів, російської музики, зображень та навіть наукової інформації з російського джерела - це програв у війні на культурному фронті, на який ми не маємо жодного права. Обираймо українське кіно, українського письменника, український бренд одягу, адже вже дуже давно все українське стало синонімом якості та вишуканості.

На сучасному етапі культура скасування є парадоксальним явищем, яке порушує важливі та актуальні питання соціальної справедливості та нерівності між деякими категоріями людей у світі. Культура скасування не робить нас кращим суспільством. Це не

завжди призводить до змін, яких ми хочемо. Навпаки, всі стають більш злими, розчарованими та сумними. Замість того, щоб створювати історії про покарання та відлучення, краще робити ставку на історії трансформації та еволюції.

Отже, культура скасування не є однозначно негативним чи позитивним явищем, але не можна заперечувати її можливість безпосередньо впливати на репутацію та кар'єру певних людей. Зараз це явище приваблює все більше уваги соціологів, теоретиків та юристів, щоб спробувати встановити кордони або створити інститути, які зможуть контролювати дії культури скасування.

Безперечно, Cancel Culture позитивно впливає на самосвідомість людей і брендів, їх соціальну поведінку та відповідальність за будь-які висловлювання і вчинки, що виховують толерантність, але в той же час ці процеси бувають несправедливі та жорстокі. Тому суспільству потрібно вести дискусії з метою пошук шляхів модернізації та вдосконалення практик культури скасування.

Список використаних джерел та літератури:

1. Онлайн-словник Dictionary.com. URL: <http://surl.li/edzbh> (дата звернення 19.12.2021)
2. Відтепер я вас не знаю: культура скасування. URL: <http://surl.li/edzbl> (дата звернення 27.08.2022)
3. Rottenberg C. MeToo and the prospects of political change. ingenta connect: website. URL: <http://surl.li/edzbn> (дата звернення 14.03.2022)
4. Скандали, вечірки і симпатії до України. Чим запам'ятається прем'єр Джонсон і чому він врешті йде з посади. URL: <http://surl.li/cjqke> (дата звернення 19.12.2022)

5. Світлана Лобода відповіла, чи їздила в окупований Крим. URL: <https://viva.ua/news/16699-svitlana-loboda-vidpovila-chi-izdila-v-okupovaniy-krim> (дата звернення 08.12.2022)
6. «Замість мільйона червоних троянд»: Світлана Лобода у свій день народження перерахувала мільйон гривень на відновлення будинків в Ірпені. URL: <http://surl.li/fwxun> (дата звернення 06.09.2022)
7. Кіркоров таємно перераховує гроші ЗСУ, а Лобода волонтерить: як зірки допомагають Україні. URL: <https://prykarpatya.com/news/132862> (дата звернення 02.10.2022)
8. Відомі бренди розривають з блогерами контракти після «голодної туси» в роковини Голодомору. URL: <http://surl.li/fwxve> (дата звернення 25.10.2022)
9. Cancel Culture у музичній індустрії. URL: <http://surl.li/edzbo> (дата звернення 16.11.2022)
10. «Культура отмены». URL: <https://www.9tv.co.il/item/44435> (дата звернення 21.05.2022)

Пецур Є.Р.,
здобувачка вищої освіти
науковий керівник: Охман О.В.,
кандидат юридичних наук,
(м. Хмельницький)

ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ АВТОРСЬКОГО ПРАВА І СУМІЖНИХ ПРАВ

У сучасному світі захист інтелектуальної діяльності відіграє велику роль у різних сферах людської життєдіяльності, оскільки він створює сприятливі умови для творчості та забезпечує доступність результатів цієї діяльності. Результати інтелектуальної діяльності визначають подальший прогрес та економічний розвиток держави, а також рівень моральності суспільства. Розвиток культури та науки можливий лише за умови дієвого механізму захисту авторських і суміжних прав. Так, відповідно до ст. 41 Конституції України кожен має право володіти, користуватися та розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності [1].

Питання порушення авторських та суміжних прав завжди було предметом багатьох досліджень та дискусій. Свого часу це питання неодноразово ставало предметом дослідження вітчизняних науковців: С.Д. Гринько, Є.О. Харитонова, О.І. Харитонової, І.С. Канзафарової, Р.О. Стефанчука, А.С. Штефан.

Види протиправних дій у сфері авторських та суміжних прав мають вичерпний перелік, встановлений у ст. 53 Закону України «Про авторське право і суміжні права» [2]. Відповідно до цієї статті порушенням авторського права і (або) суміжних прав вважається: плагіат; піратство; ввезення на митну територію України без дозволу суб'єктів авторських або суміжних прав примірників творів,

фонограм, відеограм, записів передач організації мовлення; камкординг; використання об'єкта, якщо такі дії не підпадають під передбачені Законом випадки їх вільного використання з дозволу суб'єкта авторських або суміжних прав; зловживання посадовими особами організації колективного управління службовим становищем, що призвело до невивплати винагороди суб'єкту авторських або суміжних прав; будь-які дії з недозволеного обходу технологічного засобу захисту об'єкта авторського права або об'єкта суміжних прав, у тому числі кардшейрінг; підроблення, зміна чи вилучення інформації про управління правами; імпорт, розповсюдження примірників об'єктів авторських або суміжних прав, у яких змінено інформацію про управління правами.

Важливо зазначити, що чинне законодавство України передбачає адміністративну, цивільну та кримінальну відповідальність за порушення авторського права і суміжних прав. Проте найбільш поширеною процедурою вирішення спорів щодо прав автора на твір є цивільно-правова відповідальність. Цивільно-правова відповідальність передбачена ст. 431 Цивільного кодексу України, в якій зазначається, що за порушення права інтелектуальної власності, в тому числі невизнання цього права чи посягання на нього, тягне за собою відповідальність, встановлену зазначеним Кодексом, іншими законами чи договором [3].

Підставою виникнення цивільно-правової відповідальності за порушення авторського права є цивільне правопорушення, якому притаманні об'єктивні та суб'єктивна ознаки – умови виникнення відповідальності. Вина вважається єдиною суб'єктивною умовою виникнення такої відповідальності. Це пов'язано з тим, що при будь-якій відповідальності особа повинна усвідомлювати наслідки своїх протиправних дій. Настання цивільно-правової відповідальності є прогнозованим явищем, оскільки особа як правило усвідомлює свої дії в момент їх вчинення. Так, Р.О. Стефанчук вважає, що «вину

необхідно визначати тільки після з'ясування причинного зв'язку та протиправності дій (бездіяльності)» [4, с. 239]. В авторському праві причинно-наслідковий зв'язок прослідковується між дією або бездіяльністю порушника авторського права та шкодою, яка була завдана автору.

Об'єктивними умовами виникнення цивільно-правової відповідальності за порушення авторського права та суміжних прав є протиправна поведінка, завдання шкоди та причинно-наслідковий зв'язок. Діями, які порушують особисті немайнові та майнові права суб'єктів, можуть бути перекручення, спотворення чи інша зміна твору або будь-яке інше посягання на твір, що може зашкодити честі і репутації автора. Прикладом протиправної поведінки може слугувати не лише порушення норм закону, а й порушення умов договірних зобов'язань. Визначення протиправності порушення договірних зобов'язань відображається через порушення сторонами умов договору. Протиправною дією як об'єктивною умовою виникнення цивільно-правової відповідальності є вчинення будь-яких дій, які порушують особисті немайнові та майнові права суб'єктів авторського права. При цьому обов'язковою ознакою протиправності є закріплення таких порушень в Законі України «Про авторське право і суміжні права».

Ще однією формою протиправної поведінки є бездіяльність, тобто пасивна поведінка особи, що виражається у невиконанні тих дій, які вона повинна була і могла здійснити в конкретній ситуації [5, с. 468]. Прикладом такої бездіяльності можна навести не видання видавництвом твору за видавничим договором або нездійснення публічного виконання твору відповідно до постановочного договору. Також прикладом порушення майнових прав у формі бездіяльності є невиконання винагороди за використання відповідного об'єкта, яка передбачена договором про передачу майнових прав або договором з організацією колективного управління [6, с. 104].

Серед об'єктивних умов цивільно-правової відповідальності за порушення авторського права важливе місце займає шкода, яка може бути майновою та немайновою. Майнова шкода за порушення авторського права полягає у негативних наслідках від правопорушення. Варто погодитися з думкою С.Д. Гринько, яка вказує, що «шкода є збиральною правовою категорією, оскільки включає до свого складу майнову і моральну шкоду, тоді як збитки є майновими втратами потерпілої особи, що відшкодовуються правопорушником у разі завдання майнової шкоди» [7, с. 49-493]. Законодавець збитки поділяє на реальні та упущену вигоду, де реальні збитки – це втрати, яких особа зазнала у зв'язку зі знищенням або пошкодженням речі, а також витрати, які особа зробила або мусить зробити для відновлення свого порушеного права, а упущена вигода – доходи, які особа могла б реально одержати за звичайних обставин, якби її право не було порушене, що передбачено у ст. 22 ЦК України [8]. Що стосується авторського права, то відповідно до ч. 3 ст. 55 Закону України «Про авторське право і суміжні права»: суб'єкти авторського права мають право подавати позови до суду про відшкодування збитків (матеріальної шкоди), включаючи упущену вигоду, або стягнення доходу, отриманого порушником унаслідок порушення ним авторського права і (або) суміжних прав, або виплату компенсацій. Недосконалість даної норми наводить на хибну думку, що збитками в авторському праві законодавець убачає лише упущену вигоду, дохід, отриманий від порушення, та компенсацію. Більш зрозумілою є наступна частина вказаної статті, у якій передбачено види судових рішень у разі подання позову про відшкодування збитків (матеріальної шкоди). Так, суд має право постановити рішення чи ухвалу про: відшкодування збитків; стягнення із порушника авторського права доходу, отриманого внаслідок порушення; виплату компенсації.

Очевидно, що під «відшкодуванням збитків» розуміються як реальні збитки, так і упущена вигода, що передбачено ст. 22 ЦК України. В авторському праві майнова шкода має більш широке розуміння: вона може бути завдана суб'єкту не лише через знищення або пошкодження речі, у якій втілений об'єкт авторського права, а й шляхом перекручення змісту твору, внесення змін до твору без відома автора. У спеціальному законодавстві з авторського права щодо збитків особливий акцент ставиться на упущену вигоду. Так, ст. 34 Закону України «Про авторське право і суміжні права» передбачено, що сторона, яка не виконала або неналежним чином виконала зобов'язання за авторським договором, зобов'язана відшкодувати іншій стороні всі збитки, у тому числі упущену вигоду. Більше того, передбачено відшкодування збитків і самим автором. Так, якщо автор не передав твір замовникові відповідно до умов авторського договору замовлення, він повинен відшкодувати замовникові збитки, у тому числі упущену вигоду. Доходи, отримані від порушення авторського права, відрізняються від упущеної вигоди тим, що перші отримує порушник, а упущену вигоду недоотримає суб'єкт авторського права. Виплата компенсації є спеціальним заходом цивільно-правової відповідальності за порушення авторського права, Головною особливістю компенсації є те, що вона має місце, якщо лише доведений факт порушення авторського права, тоді як збитки та доходи, отримані від порушення, підлягають розрахунку.

Моральна шкода у разі порушення авторського права означає наявність шкідливих наслідків нематеріального характеру, наприклад через приниження честі та гідності фізичної особи (автора), а також ділової репутації фізичної або юридичної особи, душевні страждання автора (втрата натхнення, негативні емоції, які впливають на написання твору, апатія тощо). Відповідно до ст. 52 Закону України «Про авторське право і суміжні права», у разі порушення будь-якою особою авторського права суб'єкти, права яких порушено, мають

право звертатися до суду з позовом про відшкодування моральної (немайнової) шкоди. Так, С.І. Шимон моральну шкоду розглядає через негативні емоції, які можуть сягнути такого кількісного та якісного стану, що, наприклад, для людини творчої професії це може бути втрата творчого натхнення [9, с. 7].

Усі можливі способи захисту суб'єктивних цивільних прав та інтересів наведені у ст. 432 ЦК України, яка проголошує, що кожна особа має право звернутися до суду за захистом свого права інтелектуальної власності відповідно до ст. 16 ЦК України. У спеціальному законодавстві України в галузі інтелектуальної власності наводиться чимало способів цивільно-правового захисту авторського права, зокрема у ст. 55 Закону України «Про авторське право і суміжні права».

Отже, головною ознакою цивільного правопорушення є те, що внаслідок суспільно шкідливого, протиправного діяння спричиняється шкода майновим і особистим немайновим відносинам суб'єктів права. Основна мета такої відповідальності – не покарання за недотримання встановленого правопорядку, а відшкодування заподіяної шкоди. Особливостями цивільно-правової відповідальності є: майновий характер; компенсаційний характер; відшкодування моральної шкоди. Варто також наголосити, що у цивілістичній доктрині простежуються різні погляди щодо сутності цивільно-правової відповідальності. На нашу думку, цивільна відповідальність проявляється у примусовому позбавленні порушника певних належних йому цінностей на основі рішення суду.

Список використаних джерел та літератури:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. Дата оновлення: 01.01.2020 р. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

2. Про авторське право і суміжні права: Закон України від 01.12.2022 р. № 2811-IX. Дата оновлення: 31.03.2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20#n855>

3. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV. Дата оновлення: 01.01.2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>

4. Стефанчук Р.О. Цивільне право України: навчальний посібник. Київ: Прецедент, 2015. 448 с.

5. Скакун О.Ф. Теорія держави і права: Підручник. Третє видання. Київ: Алерта. 2012. 524 с.

6. Кочина О.С. Порядок відшкодування моральної немайнової шкоди при порушенні авторських та суміжних прав в Україні: дис. ... к.ю.н. Київ. 2017. 264 с.

7. Гринько С.Д. Деліктні зобов'язання римського приватного права: поняття, система, рецепція: монографія. Хмельницький: Хмельницький університет управління та права, 2012. 724 с.

8. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV. Дата оновлення: 01.01.2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>

9. Шимон С.І. Відшкодування моральної (немайнової) шкоди як спосіб захисту суб'єктивних цивільних прав: дис. ... к.ю.н. Київ. 2008. 217 с.

Попіль В.В.,

здобувачка освіти

науковий керівник: вчитель-методист Юхимович О. А.

(м.Хмельницький)

УКРАЇНСЬКИЙ ВОЛОНТЕРСЬКИЙ РУХ В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

24 лютого 2022 р. росія розпочала широкомасштабне вторгнення в Україну. Запеклий опір окупантам чинили не лише ЗСУ, а й звичайні цивільні люди, що не мали жодних навичок військової боротьби. Водночас, виявилось багато українців, які почали допомагати в тилу та займатися волонтерською діяльністю.

Волонтерство стало невід'ємною частиною глибоких змін в соціальній структурі українського суспільства, які почали відбуватись після останніх подій на Майдані, з початком проведення антитерористичної операції на Сході України та під час широкомасштабного російського вторгнення на територію України.

Термін «волонтер» походить від французького «volontaire», англійського «volunteer», які є похідними від латинського «voluntarius», що у буквальному перекладі означає «доброволець», «бажаючий». [1]. Цей термін почав використовуватися у Франції наприкінці XVIII ст. під час Великої Французької революції. Формально прийнято вважати, що волонтерський рух виник у 1859 р., коли Жаном Анрі Дюнаном було запропоновано ідею створення Червоного Хреста.

В Законі України «Про волонтерську діяльність» [2] визначено, що волонтер – це фізична особа, яка добровільно здійснює благодійну неприбуткову та мотивовану діяльність, що має суспільно-корисний характер. Волонтерами можуть бути особи, які досягли 16 років або, як

виняток (за згодою одного з батьків або особи, яка його заміняє), з 15 років.

У Записці Генерального секретаря ООН, адресованій Комісії соціального розвитку Економічної і соціальної ради ООН виділено найважливіші риси волонтерства. Це - турбота про людей, солідарність і гуманна корисливість, духовна якість і громадянська чеснота, багатий людський досвід, нові інтелектуальні ресурси, участь і відповідальність, активна громадянська позиція, етичний стандарт, нове бачення соціальної діяльності. [3, 103].

За даними ООН кількість волонтерів у світі станом на листопад 2022 р. становить близько 970 млн. людей, загальна вартість їх роботи становить \$ 1,3 трлн. Волонтерство вирізняється яскравістю прояву у ньому відповідальності за долю країни та інших людей.

В умовах посилення зовнішніх і внутрішніх викликів, які постали перед Україною та її громадянами, суспільство відчуває гостру потребу у механізмах надання оперативних, виважених та адекватних відповідей для мінімізації ризиків і загроз, у оперативному реагування при їх виникненні.

Вважається, що до 90-х років XX ст. в Україні поняття «волонтер» не існувало. Однак безкорислива допомога іншим була закладена у ментальність українця віддавна. Поширені серед східних слов'ян безоплатні громадські роботи в часи Київської Русі, які називалися «толока», можна вважати громадською волонтерською діяльністю. В той період деякі міста мали власну «тероборону», а спорядження воїнів часто було відповідальністю самих містян. У XIX ст. волонтерами виступали українські підприємці Симеренки, Яхненки, Харитоненки, Терещенки, які вирішували соціальні справи, жертвували кошти на громадські потреби.

Революція гідності, анексія Криму, початок Антитерористичної операції на сході України можна назвати розквітом українського волонтерства. Значна частина спорядження, амуніції, харчування наших

військових залежала від волонтерів. До волонтерського руху було залучено 23% українців. У 2014 р. слово «волонтер» стало синонімом «захисник України». З початком широкомасштабного російського вторгнення з лютого 2022 р. волонтерство в Україні отримало друге дихання.

Потреби у волонтерській допомозі були зумовлені рядом чинників, серед яких: відсутність в армії достатніх ресурсів, організації своєчасного забезпечення цими ресурсами, налаштування логістики, потрібного забезпечення технікою, слабка виробнича база, відсутність достатньої підтримки тимчасово переміщених осіб зі сторони держави.

Волонтерська діяльність у нашій державі ґрунтується на принципах законності, гуманності, рівності, добровільності, безоплатності, безкорисливості, неприбутковості [2].

Сьогодні неможливо вказати точну кількість волонтерських організацій в Україні, оскільки вона постійно зростає. Так, з 24 лютого до 30 червня 2022 р. в Україні зареєструвано 4365 волонтерських організацій, а Волонтерська платформа об'єднала 400 тисяч українців довкола допомоги Україні під час війни.

Активно працюють волонтерські організації і на теренах Хмельницької області та м.Хмельницький. Представники Громадського об'єднання «Мистецька сотня «Гайдамаки» (створене 17.11.2015 р.) координують зусилля народу з допомоги військовим України, організовують закупівлі автомобілів для фронту, необхідної амуніції, засобів захисту, зв'язку та розвідки, харчів та форми, доставляють їх як з-за кордону, так і з України на позиції та передають в руки бійцям на фронті. В нашому місті Мистецька сотня щоп'ятниці проводить благодійні концерти в ТЦ«Оазис», багодійні збори від котрих використовуються на придбання допомоги бійцям на передову. До заходів Мистецької сотні часто доєднуються й учні нашого класу.

У зв'язку з військовими діями на території нашої країни, волонтерська діяльність набула нової актуальності.

На сьогодні спрямованість українського волонтерства передусім стосується двох основних цільових груп громадян: Збройні Сили України (ЗСУ), захисники, військовослужбовці – волонтерська допомога Збройним Силам України як у зоні активних бойових дій, так і в тилу; громадяни, які постраждали внаслідок збройної агресії.

Український волонтерський рух у 2022-2023 рр. за масштабом поширення став безпрецедентним виявом громадянської самоорганізації. Повномасштабне російське вторгнення поставило під загрозу існування України як національної держави, що було сприйнято громадянами як особистий виклик, загрозу їх самоідентифікації [4, 16].

Основними адресатами, яким надавалася масова волонтерська допомога у 2022–2023 рр. є українська армія; поранені бійці; тимчасово переміщені особи; сім'ї бійців та сім'ї загиблих.

Відчутну підтримку волонтерському руху надає українська діаспора та українці, що покинули межі нашої країни внаслідок збройної російської агресії, які пересилають до України грошові перекази, медичні препарати, приціли, автомобілі, господарські товари тощо [5]. У багатьох країнах місцевими волонтерськими організаціями проводяться чисельні громадські акції на підтримку суверенітету і територіальної цілісності України.

Вагомий внесок здійснили українські громадяни, які у волонтерській роботі використовують комп'ютерні технології. Вони створювали сайти, які забезпечували інформаційну підтримку волонтерів, допомагали координувати спільні дії. Під час військових подій вони почали займатися розробкою електронних планшетів для артилеристів, автоматизацією армійських систем зв'язку, створенням безпілотних літальних апаратів тощо [5].

Окремі волонтерські групи займаються допомогою в пошуках зниклих або загиблих воїнів та мирних громадян на деокупованих територіях. Основна частина таких рухів сформувалася після деокупації

Бучі, Макарова, Гостомеля, коли кількість загиблих та зниклих безвісти, за деякими свідченнями, вимірювалася в сотнях.

Щороку Британський благодійний фонд CAF публікує рейтинг країн згідно з Всесвітнім індексом благодійності (World Giving Index (WGI)).

На днях британська організація CAF опублікувала дослідження всесвітнього індексу благодійності: Україна посідає 10 місце, хоча ще 2020 р. займала 20 місце.. Слід зазначити, що зростання рівня благодійності в Україні протягом 2022-2023 рр. відбулось завдяки мотивації українців. Найважливішим чинником є співчуття і усвідомлення, що в біді може опинитися будь-хто з нас. Але з'явилися й нові чинники: почуття патріотизму, прагнення долучитися до вирішення важливих проблем, усвідомлення обов'язку перед суспільством. відбулося завдяки українського народу.

Під час повномасштабної війни змінилися способи надання фінансової допомоги. Раніше основними були особиста передача в руки, перерахування на картку банку та вкидання коштів до скриньки для збору допомоги. Сьогодні найчастіше кошти перераховують на державний рахунок ЗСУ, особисту банківську картку, передають через волонтерів та благодійні фонди. Крім того, з'явилися кнопки миттєвого перерахунку на доброчинність в додатку «Дія», звідки лише за 25 лютого 2022 р. біло перераховано майже 300 млн грн на підтримку Збройних сил України. Аналогічні кнопки мають додатки Монобанк, Приват24 та інші.

Чому зросла доброчинна активність українців у 2022 р.? Серед населення України зріс рівень довіри до благодійних фондів, громадських організацій та приватних осіб, які почали уособлюватися їх організаторами та лідерами думок.

Яскравим прикладом цього є збір Благодійним фондом Сергія Притули на легендарні безпілотники Байрактар, коли за було зібрано за три дні 600 млн грн — на чотири ударні безпілотники Bayraktar TB2.

Але турецька компанія вирішила піти назустріч українцям і передати їх безкоштовно, тому гроші пішли на супутник від компанії ICEYE.

Кожен благодійник хоче відчувати свою причетність до позитивних змін – це одна з головних умов успішно проведеної благодійної акції. Рівень підтримки доброчинності в країні свідчить про готовність суспільства брати на себе відповідальність за роботу механізмів, які зазвичай, не під владу чи силу державі. Усталена думка про те, що знедоленим має допомагати держава, є одним з основних ворогів розвитку благодійності.

Звісно, всі хочуть жити у розвиненому суспільстві, але не всі усвідомлюють, що суспільство – це, перш за все, кожен громадянин України, і на кожному з нас лежить відповідальність за благополуччя держави.

В умовах посилення викликів, які постали перед Україною і її громадянами, суспільство відчуває особливу потребу в механізмі надання оперативних, виважених відповідей для мінімізації ризиків і загроз. Останні події в країні довели, що українські структури державного управління за багатьма напрямками продемонстрували низьку результативність, а в окремих випадках —навіть неспроможність вирішити нагальні проблеми, які постали перед країною, регіонами та громадянами.

Оскільки Україна опинилась у ситуації нестачі внутрішніх і зовнішніх ресурсів — людських, трудових, економічних, фінансових, особистісних тощо, тому актуалізується проблема мобілізації наявних внутрішніх ресурсів країни для забезпечення самозахисту і соціальної безпеки.

Розвиток волонтерської діяльності в Україні став яскравим виявом мобілізації та залучення соціальних ресурсів громадянської участі і конструктивної самоорганізації активної частини населення, спрямованої на вирішення найгостріших проблем сьогодення. Тому предметне дослідження та осмислення розвитку волонтерства в Україні

протягом останніх років дасть можливість мобілізувати та залучити соціальні ресурси громадянської активності до процесів ефективного реформування українського суспільства.

Волонтерство виступає чинником вдосконалення діяльності державних структур. Волонтерів приймають на державну службу для проведення реформ, вдосконалення роботи різних структур, оскільки волонтери стійкі до корупційних спокус, відповідальні і сумлінні у своїх діях. Інтереси держави у їх свідомості вищі за особисті.

Волонтерський рух виконує своєрідну функцію селекції, відбору найбільш свідомих громадян, які є справжніми членами громадянського суспільства з відчуттям відповідності за долю держави, високими громадянським почуттями, активним патріотизмом. Саме такі люди формують еліту громадянського суспільства, рисою якої є відчуття цінностей держави та суспільства вищими за особистісні цінності. З цієї причини багато нових політиків закликали наймати у нацгвардію волонтерів майдану.

Велику роль у розвитку волонтерського руху мають соціальні мережі, преса та інші засоби масової інформації. Вони не тільки допомагають виконувати функції організації та мобілізації, а і сприяють героїзації невоєнної сфери воєнних дій.

Крім позитивних функцій, волонтерство може виконувати й негативні. Наприклад, у 2022 р. стали відомі непоодинокі випадки розкрадання гуманітарної допомоги та інших дій, коли волонтерська діяльність слугує засобом збагачення. Є приклади того, як деякі другорядні, проміжні координатори давали на підпис волонтерам документи, нібито ті витратили декілька тисяч гривень. Потім ці координатори звертаються до джерела фінансування і забирають за підписаними волонтерами документами гроші собі. Відомі випадки непорозумінь між державними органами та волонтерськими організаціями, що призводять не лише до матеріальних, а й до людських втрат. Такими випадками поділилася волонтер, громадська діячка,

керівниця «Центру підтримки аеророзвідки» та проєкту «Невидимий батальйон» в Україні Марія Берлінська. Вона розповіла про законодавчі обмеження, що існують в постачанні ударних дронів в Україну [6].

Державні установи стали діяти ефективніше, ніж на початку війни. Проте є сфери, до яких держава змушена залучати волонтерів, наприклад, робота з пораненими, демобілізованими, тимчасово перемещеними особами. Наслідки війни такі величезні, що якщо війна закінчиться хоч сьогодні, мінімум років десять ми будемо виправляти її наслідки. І це не тільки відбудова областей, міст, селищ — це й повернення до життя бійців і волонтерів, а також їхніх сімей. А тому волонтерство в Україні буде існувати ще багато років, навіть після закінчення війни.

Основоположні цінності волонтерства мають вирішальне значення для досягнення Україною кращого та сталого майбутнього. У тих обставинах, що склались у країні, політична воля та підтримка з боку міжнародного співтовариства не будуть достатніми для успішного перетворення країни. Люди мають не лише брати участь, але й брати на себе лідерство задля здійснення змін.

Українцям треба привчитися до того, що їхня громадянська активність має бути не лише відповіддю на складні виклики, а й постійною практикою. Такою є вимога часу і рецепт успіху багатьох країн. Лише так можна розраховувати на досягнення поставлених перед собою завдань у масштабах вулиці, району, міста і всієї держави. Багато в чому це і є становлення європейської України – країни відповідальних громадян. І цей рух до дієвої громади на всіх рівнях багато в чому починається саме з масової усвідомленої участі громадян у волонтерських рухах, оскільки від свідомого волонтерства до ефективного самоврядування і якості життя – один крок.

Волонтерство та самоорганізація населення є надзвичайно важливими процесами розвитку нашого суспільства. Громадянська активність як тренд, що проявляється у волонтерстві, в участі в різних

політичних і соціальних проектах, зрештою сприятиме залученню все більш широких верств населення до процесів самоорганізації на місцевому рівні і відповідно сприятиме розвитку в Україні громадянського суспільства.

Повномасштабна війна не лише спричинила сплеск благодійності, але й може стати поштовхом для постійно вищого рівня благодійності та волонтерства у майбутньому. Волонтерство в Україні не є тимчасовим явищем, воно стало наслідком ціннісних змін у свідомості українців, а коли змінюються цінності, то це надовго.

Список використаних джерел та літератури:

1. Volunteer [Електронний ресурс] // Online Etymology Dictionary. URL: <http://surl.li/foyce>, с.370 (дата звернення 23.07.2022)
2. Про волонтерську діяльність: Закон України від 19 квітня 2011 р. № 3236-VI // Законодавство України. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/3236-17> (дата звернення 12.05.2022)
3. Загальна декларація волонтерів / XI Конгрес Міжнародної асоціації Волонтерів (Париж, 1990р.) // Волонтерський рух в Україні: тенденції розвитку. Вайнола Р.Х., Капська А.Й., Комарова Н.М. та ін – К.: Академпрес, 1999. – 112.
4. Горелов Д. Волонтерський рух: світовий досвід та українські громадянські практики: аналіт. доп. / Д. Горелов. – К.: НІСД, 2015. – 36 с.
5. Три історії про те, як українці озброюють українську армію. URL: <https://cutt.ly/f4hh117> (дата звернення 08.02.2023)
6. «Не буде ніякої швидкої перемоги, а буде важка перемога» – Марія Берлінська. URL: <https://cutt.ly/u4hhXOz> (дата звернення 19.01.2023)

7. Дейчаківський М. Роль громадських організацій в Україні / М.Дейчаківський // Громада, 1995. –№3. –С. 10-15.

8. Янц Н.Д. Основи діяльності волонтерів. Курс лекцій/Н.Д.Янц.- К.: Український ін-т соціальних досліджень.- 2009.- 118с.

Соботюк В.В.,

здобувачка вищої освіти

зауковий керівник: Парандій В.О.,

зандидат історичних наук, доцент

(м.Хмельницький)

ФОРМА ДЕРЖАВИ І ЗАСОБИ ЇЇ КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВОГО ЗАКРІПЛЕННЯ

Беззаперечним є те, що до вивчення та прогнозування розвитку державного устрою, особливо української держави в цілому, потрібен комплексний підхід. Державна форма є однією з основних категорій юриспруденції та найважливішою політико-правовою системою будь-якої країни. З певної точки зору, від вибору того чи іншого способу організації влади значною мірою залежить весь національно-правовий розвиток країни.

Питання вибору найкращої форми держави з давніх часів є гострою темою для дискусій серед представників науки, політики та простого народу. Питання розвитку та вдосконалення форми держави має особливе значення для тих країн, які перебувають на шляху економічних і політичних перетворень, що відображено у формі держави, з одного та з іншого боку, сама під впливом зміни державних форм. Особливо яскраво ці питання постають у контексті постмердеківських викликів, пов'язаних зі зростанням суспільних очікувань щодо впровадження відповідних державно-владних реформ. Слід розуміти, що сам термін «форма держави» має доктринальне походження, оскільки відноситься до державної доктрини і тривалий час не використовувався в Конституції. Нова тенденція розвитку конституціоналізму свідчить про те, що форма держави як цілісне явище стала предметом корегування Основного

Закону. Державна форма, таким чином, стає складною конституційною системою, внутрішньо узгодженою нормативною системою, яка одноманітно регулює устрій і відносини суб'єктів держави (глави держави, парламенту, уряду), територіально-політичні інститути, основні методи діяльності держави апарату та його Форму відгуку людей.

Зокрема, Конституція України у ст. 1. проголошує Україну суверенною і незалежною, демократичною, соціальною, правовою державою, у ст. 2 зазначає, що Україна є унітарною державою, а ст. 5 утверджує Україну як республіку, де носієм суверенітету і єдиним джерелом влади є народ, який здійснює владу безпосередньо і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування [1].

Форма держави – це складне суспільне явище, яке може визначати характер і напрямок розвитку держави. Характер її організації, правління та політичної влади є найзагальнішою ознакою форми держави. Організація та функціонування окремих країн. Вивчаючи державу з форми держави, можна виявити зовнішні прояви і порядок державного будівництва, внутрішню структуру і складові елементи держави, основні способи встановлення і здійснення державної влади. Структура форми держави – це стійка єдність складових елементів [15, с. 127].

Державна форма – сукупність способів організації суспільства чи певної соціальної групи та політичної влади держави, класу, прошарку виконувати державні функції. При цьому організація державних механізмів виявляється у формі правління та державного устрою, а спосіб виконання державою своїх функцій – у політичній системі.

До основних закономірностей становлення та функціонування форми держави належать:

а) історичні та соціальні фактори, що впливають на організацію конкретної форми держави;

б) закономірності співвідношення форми держави з її сутністю та змістом;

в) принципи організації та функціонування державних форм.

Таким чином, форму держави слід розуміти як порядок (спосіб) організації і здійснення державної влади, які виражають її сутність. Форма держави складається з трьох елементів: форма державного правління, форма державного устрою, форма державного режиму.

Форма державного правління – елемент форми держави, що характеризує структурну організацію влади, стабільний порядок утворення вищих органів державної влади та їх компетенцію, взаємодію між ними. Форма державного правління має такі особливості:

а) характеризує порядок формування вищих органів державної влади, їх структуру і термін повноважень;

б) визначає зміст принципу розподілу влади між вищими органами держави;

в) характеризує компетенцію вищих державних органів у процесі здійснення ними владних повноважень та їх взаємодію, у тому числі з іншими центральними і місцевими органами влади, органами місцевого самоврядування, іншими громадськими організаціями.

Класифікація форм правління вимагає найважливішого уточнення. Традиційний поділ на монархію і республіку в сучасних умовах не є беззаперечним. Більшість монархій встановили принципи народного суверенітету та парламентського верховенства, і немає підстав називати форму правління «монополією». Водночас наявність республіки не гарантує сповзання країни до диктатури, а «вибори» вищого органу управління та вся його діяльність можуть проходити без участі народу. Виборче право скорочується в деяких республіках, навпаки, воно розширюється в монархіях з довічним або навіть

спадковим президентом, з одного боку, і обраними та мінливими монархами, з іншого. правові значення все ще зникають і повинні розглядатися як способи організації влади в культурно-історичному сенсі [17, с. 45].

У деяких сучасних працях простежуються спроби формалізації елементів форм правління та їх системного впровадження. Зокрема, С. І. Шкабко стверджує, що форми правління розрізняються за п'ятьма критеріями: легітимним джерелом суверенітету, владою та політичною роллю представницьких органів влади, складом влади та політичною роллю глави держави, умовами відповідальності глави держави та вид правовідносин (громадянство або підданство оформляє відносини між державою та політично дієздатною особою) [22, с. 49]. Оцінюючи ту чи іншу форму правління, слід враховувати не тільки структуру, порядок складу, компетенцію та взаємовідносини глави держави, парламенту та глави уряду, а й структуру, порядок складу, компетенцію та повноваження інших державні установи відповідно до Конституції та відносини, що володіють державною владою або здійснюють її на практиці.

Форма державного устрою – це елемент форми держави, який характеризує внутрішню будову держави, територіальну організацію влади та спосіб (порядок) розподілу території держави на адміністративно-територіальні одиниці, взаємодією між ними у межах держави. Форма державного устрою характеризує:

- а) принципи розподілу держави на складові частини;
- б) управлінську діяльність держави та організацію населення на її території;
- в) можливості реалізації прав та інтересів національних меншин щодо самовизначення шляхом надання тій території, де вони проживають, певних пільг із самоврядування;
- г) взаємодію між центральними, регіональними та місцевими органами влади.

Державний лад як засіб регулювання суспільних відносин містить у собі різний з міст, який за однакових суспільних умов знаходить своє відображення у різних формах державного устрою. Саме тому такі поняття, як «адміністративно-територіальний устрій» та «національно-територіальний устрій» виражають певні аспекти державного устрою лише за певних умов. Державний устрій кожної країни та його зміст мають свої особливості, обмежені певними суспільними умовами та певними принципами, притаманними саме цій країні. Власне кажучи, всі країни світу відрізняються одна від одної за змістом свого державного устрою.

Поняття форми державного устрою майже завжди розглядалося як один з елементів форми держави в цілому, оскільки його визначення ґрунтується на такій фундаментальній характеристиці держави, як територія. При цьому поняття «територія» не лише охоплює певний географічний простір, а й фіксує чіткі та однозначні умови формування та існування держави в цілому [21, с. 33]. Іншими словами, територіальна організація влади як умова формування та функціонування держави, як одна з її найважливіших організаційно-функціональних ознак майже завжди перебувала в центрі уваги теорії держави та правознавства. Більше того, форма державного устрою разом з формою правління послідовно трактується в теорії держави і права як внутрішня структура організації публічної влади. Як наслідок, коли ми говоримо про форму державного устрою, то фактично маємо на увазі не саму територію держави, а характер і специфіку взаємодії таких її ознак як держави, як територія і публічна влада. Ця позиція підтверджується визначенням форми державного устрою, яке наразі використовується в юриспруденції.

Так, на думку М.І. Мірошніченко, під формою державного устрою слід розуміти «один з елементів форми держави, який характеризує внутрішню структуру (архітекtonіку) держави та спосіб

територіальної організації державної влади, а також його (як цілісної системи) співвідношення зі своїми складовими, у тому числі й між усіма трьома елементами форми держави» [11, с. 19]. На думку інших авторів, форма державного устрою – це внутрішня побудова держави, яка розглядає її з погляду розподілу державної влади та державного суверенітету в центрі та на місцях. Однак, попри подібну однастайність та узгодженість основних теоретичних позицій у розумінні змісту поняття форми державного устрою, слід відзначити кілька принципових положень, які досі потребують свого уточнення.

Насамперед слід відзначити цілий ряд спроб дещо звуженого тлумачення форми державного устрою, коли це поняття редукується або тільки до територіальної організації (відповідно до цього підходу поняття публічної влади або не береться до уваги взагалі, або характеризується як дещо другорядне порівняно з ознакою територіальної організації населення), або описується як похідне від форми державного управління. Стосовно першого, як вже було вказано вище, для будь-якої форми держави (коли це поняття вживається як родове щодо таких елементів, як форма державного правління, форма державного устрою та форма державно-правового режиму) територія завжди аналізується у контексті способу організації та функціонування публічної влади. У цьому сенсі, говорячи про територію держави, мається на увазі насамперед територія поширення державної влади. Це означає, що територія держави, з одного боку, є межами поширення державної влади та державного суверенітету, а з другого – своєрідна публічна міжнародно-правова власність держави, на якій реалізується територіальне верховенство держави і державної влади [13, с. 19]. Що ж до іншого моменту, коли форма державного устрою тлумачиться як похідна ознака від форми державного управління, то такий підхід також видається принципово невірним. Справді, говорячи про

структуру державної влади, її можна аналізувати щонайменше у двох аспектах:

а) з погляду специфіки її розподілу між різними органами державної влади та її гілками;

б) з погляду її загальної організації між різними частинами (регіонами, територіями) держави. Причому переважна більшість сучасних правознавців, які працюють у галузі теорії держави і права, погоджуються з тим, що між цими двома аспектами не може існувати відносин пріоритетності. Тобто вони обидва є рівною мірою важливими для розуміння структури державної влади. Більше того, форма державного устрою виникає і розвивається не стільки під впливом форми державного правління, скільки залежно від таких факторів, як: потреби економіки, зростання населення, політичні інтереси, історичний досвід державності, політико-правові запозичення, геополітичне оточення тощо. Таким чином, обидві щойно досліджені рекуціоналістські методології аналізу форми державного устрою видаються теоретично необґрунтованими та науково некоректними.

По-друге, характеризуючи форму державного устрою як один з базисних елементів форми держави, важливо чітко усвідомлювати те, які саме складові охоплюються цим поняттям. Щойно ми вже відзначали неприпустимість редукції змісту цього поняття лише до способу поділу держави на основі територіальні частини. Тому, слід визнати методологічно правильним підхід тих дослідників, які обґрунтовують доцільність виокремлення щонайменше чотирьох складових форми державного устрою, якими є:

а) територіальна організація населення;

б) розподіл держави на основні складові;

в) правове положення територіальних складових держави;

г) принципи побудови взаємовідносин центра та регіонів [16, с. 135].

Це не тільки дає підстави для розрізнення загальних або універсальних типів форм державного устрою, а й вказує на специфічні відмінності, зумовлені характером визначення правового статусу окремих територій(регіонів, частин) держави, що належать до одного й того ж типу.

По-третє, до сьогодні домінуючою теоретичною позицією в науці про державу і право є жорстке протиставлення «статичних» елементів форми держави (форма державного правління, форма державного устрою) та «динамічних» елементів(форма держави, правова система). Не заперечуючи методологічних переваг такого способу систематизації елементів форми держави, слід зазначити, що абсолютизація «статичного» тлумачення форми держави може призвести до хибних висновків. Насправді, і держава, і право за своєю природою є еволюційними явищами. Іншими словами, форми правління також внутрішньо еволюціонують. У цьому сенсі можна говорити про певні загальні тенденції внутрішньої еволюції форм правління сучасних держав. Зокрема, часто виокремлюють такі процеси розвитку усіх без винятку сучасних форм державного устрою, як:

- а) децентралізація (передача повноважень державних органів органам місцевого самоврядування);
- б) деконцентрація (передача повноважень центральних органів держави місцевим органам держави на більш низький рівень);
- в) деволуція (масштабний перерозподіл повноважень зі зміною статусу територіальних одиниць або утворення особливих територій) [22, с. 49].

Форма державного режиму – це елемент форми держави, який характеризується як сукупність певних методів (способів) здійснення державної влади. Державний режим характеризує:

- а) можливість участі громадян в реалізації державно-владних повноважень, забезпечення реалізації прав і свобод людини та

громадянина у процесі здійснення державно-владних повноважень органами державної влади;

б) співвідношення правових та не правових засобів здійснення державної влади; в) відносини між владою і народом;

г) стан законності і правопорядку в державі.

Найпоширеніша форма державного устрою визначає принципи, на яких ґрунтується державна влада і як вона організована територіально. Форма держави визначає структуру і принципи взаємовідносин основних органів держави (парламенту, уряду, глави держави), поділ держави на складові частини і правовий статус цих частин, а також спосіб діяльності держави і характер прямих і не прямих відносин з громадянами. Форму держави можна вивчати під різними кутами зору. Вивчення форми держави з науково-пізнавального (гносеологічного) підходу дозволяє виявити взаємозв'язок між формою держави та її змістом і сутністю. Це робиться насамперед за допомогою теорії держави та юриспруденції. Інструментальний (практичний політичний) підхід передбачає дослідження форми держави з точки зору забезпечення ефективності державного керівництва, ефективності управління, стабільності влади, відносин між владою та народом тощо це те, чим займається наука конституційного права. Форми іноземних держав відрізняються великою різноманітністю. Вони формуються під впливом комплексу природних, географічних, історичних, політичних, соціально-економічних і культурно-релігійних факторів [14, с. 5].

На думку Кравчука М.В., державний (політичний) режим є найвагомішим. Оскільки для людини більш важлива політична атмосфера, в якій вона знаходиться, її політичне і правове становище, а не до якого різновиду зачисляють її країну, виходячи із форми правління і устрою. Так, один і той же політичний режим, зокрема демократичний, може бути при різних формах правління. Наприклад:

Англія – парламентська монархія, США – президентська республіка, ФРН, Італія – парламентські республіки [10, с. 123].

У теорії держави і права використовуються різні класифікації форм держави в зарубіжних країнах, зокрема виділяють демократичні форми держави (наприклад, Франція) і авторитарні форми (наприклад, Індонезія). Використовуються також більш дрібні поділу: феодально-теократичний, буржуазно-авторитарний, буржуазно-демократичний, соціалістичний, революційно-демократичний та інші форми правління. У конституційному праві до класифікації форм держави можна застосувати інший підхід – з позицій теорій поділу влади та єдності влади. З цієї точки зору в якості основних різновидів можна виділити полікратичну (багатовладну) і монархичну (єдиновладну) форми держави. Проміжне положення між ними займає сегментарна форма стану, яка поєднує ознаки цих двох форм. Кожна з цих трьох форм має багато різновидів [9, с. 137].

Однак така роздробленість поняття форми держави не завжди сприймається як позитивне явище. Не можна не відзначити широке поширення в науці елементного підходу до цієї проблеми. Структурні елементи форми держави: форма правління, форма державного устрою і політичний режим – досліджуються значною мірою ізольовано один від одного, внаслідок чого питання про форму держави в цілому отримує досить фрагментарне висвітлення, а класифікаційний поділ здійснюється лише на елементарному рівні. У результаті окремі питання, такі як кількість президентських термінів, специфіка виборчої системи, обсяг прав регіонів, типи республік, монархій тощо стають предметом широкої дискусії. При цьому варіанти комплексного розвитку форми держави в єдності трьох її елементів практично не розглядаються. Водночас системний типологічний підхід відкриває можливість синтезу численних класифікаційних схем на елементарному рівні та побудови типології форм держави як системи, що відображає найбільш суттєві ознаки

істотних груп форм держави. Виявлення основних типів державних форм в історичній ретроспективі та в сучасному світі дозволяє найбільш об'єктивно оцінити розвиток державної форми конкретної країни в усіх її проявах.

Очевидно, що підходи до окреслення форми держави в сучасному світі підлягають оновленню у зв'язку з викликами сьогодення, пов'язаними з глобалізацією, мультикультуралізмом та іншими викликами. Важливим чинником є перетворення держави з апарату примусу на механізм формалізованої партнерської взаємодії між організованим суспільством з одного боку та його організуючими структурами з іншого. У зв'язку з цим особливого значення набуває уявлення про форму держави як історично мінливе явище, яке на кожному новому витку розвитку постає перед дослідниками своїми новими гранями, ставить їх перед необхідністю переосмислення цього феномену, співвіднесення її з мінливою соціально-економічною та політичною дійсністю. Це пояснюється ще й тим, що в різні історичні епохи зміст цієї категорії розкривався по-різному. Якщо античні та середньовічні автори повністю ототожнювали форму держави з формою правління, то в наш час триелементне тлумачення цієї категорії, яка включає форму державного устрою, форму державно-територіального устрою та політичний режим, є переважаючим. При цьому нерідко робляться спроби розширити його зміст, включити в нього поряд із зазначеним нові елементи. Безсумнівним також є те, що форма держави є правовим виявом соціальної сутності та призначення держави. Більше того, воно безпосередньо визначається соціальним призначенням держави, що виявляється у функціях, які вона виконує.

На сучасному етапі розвитку України особливого значення набуває питання форми держави. Адже йдеться про найважливіші аспекти організації та діяльності молодієї суверенної держави. Тому правильне розуміння відповідних теоретичних положень, що

впливають із аналізу світового досвіду державно-правового будівництва, їх адекватне застосування до конкретних умов і національних традицій може суттєво сприяти створенню життєздатної форми Української держави, яка забезпечить прогресивний розвиток і розквіт усього суспільства [6, с. 260].

В Україні форма правління характеризується як змішана республіка. Це підтверджується слідуючим:

1. Президент України обирається всенародно на основі загального, вільного, рівного і прямого виборчого права шляхом таємного голосування строком на п'ять років. Він є главою держави і виступає від її імені;

2. Єдиним законодавчим органом в Україні визнається її парламент, представлений Верховною Радою України. Конституційний склад ВРУ складається з 450 народних депутатів, які обираються строком на 4 роки;

3. При формування уряду компетенція ВРУ і Президента України поділяються і носять характер стримок і противаг, що робить важким узурпацію влади в одних руках;

4. Верховна Рада України має право усунути Президента України з поста в порядку особливої процедури (імпідменту) в разі вчинення ним державної зради або іншого злочину, а Президент України, в свою чергу, має право припинити повноваження Верховної Ради України в разі, коли протягом тридцяти днів однієї чергової сесії пленарні засідання не можуть розпочатися та право вето щодо прийнятих ВРУ законів з наступним поверненням їх на повторний розгляд.

За формою державного устрою Україна являється унітарною державою, що закріплено у ст.2 Конституції України. АРК є невід'ємною складовою частиною України і в межах повноважень, визначених Конституцією України, вирішує питання, віднесені до її відання.

За державним устроєм, відповідно до ст. 2 Конституції України, вона є унітарною державою [1]. Тобто Україна є єдиною державою, яка в своїх межах немає інших утворень, що наділені ознаками суверенітету та мають в своїх повноваженнях права, що дають їм можливість вступати у певні відносини з іншими державами світу та правом виходу зі складу України [17, с. 69].

Проте внаслідок збройної агресії Російської Федерації повноваження України фактично не поширюються на територію Автономної Республіки Крим та окремі регіони України, де незаконно проголошені Луганська Народна Республіка та Донецька Народна Республіка.

Закон України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» від 15 квітня 2014 р. визначає, що тимчасово окупована територія України в результаті збройної агресії є невід'ємною частиною території України, на яку поширюються дії нормативно-правової бази держави, зокрема Конституції та законів України [2].

За формою державного устрою Україна є демократичною державою, в якій єдиним джерелом влади є народ України. Право визначати і змінювати форму державного ладу в Україні належить виключно народу і не може бути узурповане державою, органами чи посадовими особами. Народ може брати участь в управлінні державними справами шляхом прямої (вибори, референдум) і представницької (діяльність Президента України, народних депутатів) демократії.

Державно-правовий режим постає невід'ємною частиною змісту загального поняття «форма держави», оскільки він дає можливість розкрити динамічний аспект її існування, тобто представити державу і державну владу у її діяльності як сукупність визначних на правовому рівні та юридично унормованих методів та способів реалізації публічної влади. Маючи певний ряд спільних

моментів у частині визначення їх змісту, такі поняття, як «державно-правовий режим», «політичний режим» і «державний режим», не можна вважати тотожними за змістом. У цьому сенсі для сучасної теорії держави і права в контексті аналізу форми держави найбільш коректним видається застосування поняття державно-правового режиму, оскільки воно дає змогу у формальний спосіб описати не лише державу саму по собі, а саме з погляду її взаємодії з правом та тієї системи відносин, які утворюються між державою і правом. Важливою складовою змісту поняття державноправового режиму є те, що воно допомагає дослідити форму держави не тільки у світлі процесу набуття, розвитку та практичної реалізації публічної влади, а й у її кореляції з правом, праворозумінням, правотворчістю та правозастосуванням.

Таким чином, форма держави може впливати на розвиток демократичних засад держави, сприяти або уповільнювати розвиток громадянського суспільства, забезпечувати або унеможлиблювати практичну реалізацію принципів правової та соціальної держави.

Список використаних джерел та літератури:

1. Конституція України від 28.06.1996р. №254к/96-ВР.URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%B0%B2%B1%80>.
2. Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України: Закон України від 28 червня 1996 року № 1207-18. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1207-18#>.
3. Про визнання окремих районів, міст, селищ і сіл Донецької та Луганської областей тимчасово окупованими територіями: Постанова Верховної Ради України від 17 березня 2015 р. № 254-19. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254-19#>.

4. Актуальні проблеми теорії держави та права : навч. посіб. (за вимогами кредитно- модульної системи навчання) / Є. В. Білозьоров та ін.; за заг. ред. Є. О. Гіди. Київ: КНУВС, 2010. 228 с.

5. Загальна теорія держави і права: підручник / М. В. Цвік та ін.; за ред. М. В. Цвіка, О.В. Петришина. Харків: Право, 2009. 584 с.

6. Заєць А. Концепції правової держави і верховенства права в українській правовій доктрині. Право України. 2013. № 9. С. 260–265.

7. Гаєць І.В. До проблеми визначення поняття та ознак форм держави. Модернізація вітчизняної правової системи. Матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції (Кропивницький, 23-24 червня 2022 року). С. 41-45.

8. Галас В.І., Елементарний склад форми держави: теоретико-правовий аналіз. Порівняльно-аналітичне право. 2017. № 6. С. 42-48.

9. Державне право зарубіжних країн (у схемах): навч. посіб. / Б. В. Калиновський та ін; за заг. ред. О. Я. Лапки. Київ: КНТ, 2012. 528 с.

10. Кравчук М.В. Теорія держави і права України: опорні конспекти. Тернопіль: ТНЕУ, 2016. 524 с.

11. Мірошниченко М. І. Теоретичні і методологічні засади генезису правової системи України: Монографія. К.: Ун-т «Україна», 2010. 250 с.

12. Доктринальна модель побудови федеративної держави: українська ретроспектива і сучасність. Право України. 2013. № 9. С. 289–290.

13. Правове забезпечення державного суверенітету України: Монографія / За заг. ред. Ю. С. Шемшученка. К.: Юрид. думка, 2011. 300 с.

14. Процюк І.В. Форма державного правління: до питання співвідношення форми і змісту. Державне будівництво та місцеве самоврядування. 2013. № 25. С. 3-16

15.Теорія держави і права. Академічний курс: підручник / за ред. О.В. Зайчука, Н. М. Оніщенко. Київ: Юрінком Інтер, 2008. 688 с.

16.Теорія держави та права: Підруч. / Є. О. Гіда, Є. В. Білозьоров, А. М. Завальний та ін.; за заг. ред. Є. О. Гіди. К.: ФОП О. С. Ліпкан, 2011. 576 с.

17.Теорія держави та права: навч. посіб. / Є. В. Білозьоров та ін. / За заг. ред. С. Д. Гусарєва, О. Д. Тихомирова. Київ: НАВС, Освіта України, 2017. 320 с.

18.Теорія держави і права. Академічний курс: підручник / О. В. Зайчук та ін. ; за ред. О.В. Зайчука, Н. М. Оніщенко. 2-е вид. Київ: Юрінком Інтер, 2008. 688 с.

19.Теорія держави і права: підручник / О. М. Бандурка та ін.; за заг. ред. О. М. Бандурки. Харків, 2018. 416 с.

20.Толстенко В.М. Поняття форми держави як предмет дослідження сучасної теорії держави і права. Юридична Україна. 2013. № 9. С. 8-15.

21. Худякова І. В. Територія як категорія конституційного права. Конституційне та муніципальне право. 2004. № 3. С. 32-33.

22.Шкабко С.І. Форма правління як елемент форми держави та основна категорія державознавства. Право і суспільство. 2015. № 4. С. 49-54.

Стаднік І.М.,

здобувачка фахової передвищої освіти

науковий керівник: Охман О.В.,

кандидат юридичних наук,

(м. Хмельницький)

ЗДОРОВ'Я ОСОБИ ЯК ОБ'ЄКТ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ ТА КОНСТИТУЦІЙНА ГАРАНТІЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ

Однією з найголовніших соціальних цінностей, які охороняються нормами Конституції України та КК України, виступає здоров'я людини. Відносно здоров'я багатьох людей зазначена цінність набуває особливого юридичного значення та обов'язково потребує кримінально правової охорони на найвищому рівні забезпечення. Особливо важливою є охорона від суспільно небезпечних посягань, що спеціально спрямовуються на завдання шкоди здоров'ю багатьох осіб. Актуальність теми нашого дослідження зумовлена тим, що в сучасних умовах в нашій державі, не дивлячись на гостру суспільну необхідність забезпечення охорони, здоров'я багатьох людей досі не отримали свого належного відображення та визначення як самостійного об'єкта національної безпеки України, в наслідку чого проявляється недостатній рівень кримінально-правової охорони досліджуваної цінності.

Вказана проблема висвітлювалася у вітчизняних підручниках, науково-практичних коментарях, в монографічних дослідженнях та розглядувалась в окремих наукових публікаціях стосовно кримінальних правопорушень проти життя та здоров'я особи. Зазначені питання вивчали: М.І. Бажанов, Ю.В. Баулін, Т.А. Денисова, О.М. Джу́жа, О.О. Дудоров, В.П. Ємельянов,

К.В. Катеринчук, О.М. Костенко, А.В. Савченко, М.І. Хавронюк, В.Б. Харченко, С.С. Яценко та деякі інші учені. Однак, особливості кримінально-правової охорони здоров'я особи як самостійного об'єкта вивчення, досить мало науково досліджувалось.

Ст. 3 Конституції України проголошує, що: «людина, її життя та здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю» [1]. З означеного особливої уваги потребують питання кваліфікації кримінальних правопорушень проти найціннішого людського блага – здоров'я особи, тому що в кримінально-правовому аспекті визначені посягання визнаються одними із найнебезпечніших. Кримінальна відповідальність за вчинення таких кримінальних правопорушень передбачена розділом II Особливої частини КК України (статті 121–128, 130, 133), який має назву «Кримінальні правопорушення проти життя та здоров'я особи» [2].

Потрібно також врахувати, що деякі питання забезпечення надійної охорони здоров'я особи врегульовано міжнародним законодавством, зокрема: Європейською конвенцією «Про захист прав людини і основоположних свобод» від 4 листопада 1950 р., ратифікованою Україною 17 липня 1997 р.; Конвенцією ООН проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поведження і покарання від 10 грудня 1984 р., ратифікованою УРСР 26 січня 1987 р.; Європейською конвенцією про запобігання катуванням чи нелюдському або такому, що принижує гідність, поведженню чи покаранню від 26 листопада 1987 р., ратифікованою Україною 24 січня 1997 р. тощо [3].

Спеціальні питання кваліфікації кримінальних правопорушень проти здоров'я особи висвітлені в ППВСУ «Про судову практику в справах про необхідну оборону» від 26 квітня 2002 р. № 1 [4] та «Про судову практику в справах про злочини проти життя та здоров'я особи» від 7 лютого 2003 р. № 2 [5].

Конституція України захищає особу та її здоров'я від кримінально протиправних посягань, які вчиняються з певних мотивів – расових, національних, релігійних та інших. В окремих кримінально-правових нормах, що спрямовані на охорону здоров'я особи, передбачено кримінальну відповідальність за кримінальні правопорушення, що вчиняються з мотивів расової, національної та релігійної нетерпимості (ч. 2 ст. 121, ч. 2 ст. 122, ч. 2 ст. 126 та ч. 2 ст. 127 КК України). Як зазначає Н.В. Уварова: «під злочинами проти життя та здоров'я особи, вчиненими з мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості, пропонується розуміти суспільно небезпечні, протиправні, винні діяння проти життя та здоров'я особи, вчинені суб'єктом злочину з мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості» [6, с. 248].

Здоров'я особи – це сталий стан людського організму, при якому нормально функціонують усі його органи і тканини. При цьому в преамбулі Статуту Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ) зазначено, що: «здоров'я – це стан повного фізичного, психічного і соціального благополуччя, а не тільки відсутність хвороб і фізичних вад». Тобто, при визначенні поняття здоров'я особи, як об'єкта кримінально-правової охорони, потрібно враховувати, що захисту підлягає людина як носій біологічних і соціальних властивостей. Саме посягання на здоров'я особи зовні визначається як заподіяння будь-якої шкоди організму потерпілого, а наслідки які заподіюються такою шкодою є не лише біологічними (порушення сталого функціонування органу або тканин, фізичний біль), а також і соціальні. В свою чергу, соціальне значення здоров'я особи полягає в тому, що воно і його рівень визначають можливість участі особи в житті суспільства.

Ст. 35 Конституції України зазначає, що: «кожен має право на свободу світогляду і віросповідання». Зазначене право включає в себе свободу сповідувати будь-яку релігію або взагалі не сповідувати ніякої, беззаборонно відправляти одноособово або колективно

релігійні культи та ритуальні обряди, здійснювати релігійну діяльність. Здійснення наданого права може бути обмежене лише законом і тільки в інтересах охорони громадського порядку, моральності і здоров'я населення, а також захисту прав та свобод інших людей. Абсолютна заборона визначено щодо катувань, нелюдського, жорстокого або такого, яке принижує гідність, покарання чи поводження з особою, навіть не допускають зазначені порушення в період війни чи будь-якого іншого надзвичайного стану, що передбачено ст. 64 Конституції України. Конституційні права та свободи людини і громадянина не можуть бути якимось обмежені, окрім випадків, передбачених Конституцією України. Однак, в умовах воєнного чи надзвичайного стану все ж таки можуть встановлюватися окремі обмеження прав і свобод, але з обов'язковим зазначенням строку дії таких обмежень.

Отже, положення Конституції України щодо охорони здоров'я особи від злочинних посягань знайшли своє відображення в КК України. У розділі II КК України «Кримінальні правопорушення проти життя та здоров'я особи» виокремлено інститути, а предметом нашого дослідження виступає один із них – кримінальні правопорушення проти здоров'я особи. Законодавець виокремлює їх в окремий інститут залежно від можливості настання наслідків, одними з яких є тілесні ушкодження, тобто завдання шкоди здоров'ю особи.

З 1 липня 2020 року набрав чинності Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» прийнятий від 22.11.2018 р. [7], згідно з яким Кримінальний кодекс України встановив поділ кримінальних правопорушень на злочини та кримінальні проступки. У зв'язку із нововведеннями, кримінальні правопорушення проти здоров'я особи поділяються наступним чином:

1) ст. 125, ч. 1. ст. 126, ч. 1 ст. 129 КК України визначаються як кримінальні проступки;

2) ст.ст. 121–124, ч. 2 ст. 126, ст.ст. 126-1–128, ст. 130, ст. 133 КК України визначаються злочинами.

В підручнику з кримінального права за редакцією В.К. Грищука та О.М. Омельчука наводяться ознаки для визначення кримінально-правового поняття «кримінальні правопорушення проти здоров'я особи», а саме необхідність мати на увазі виділення в кримінальному правопорушенні таких ознак:

«1. протиправність – злочинне тілесне ушкодження за цією ознакою відмежовується від правомірного, заподіяного в стані необхідної оборони, при затриманні злочинця тощо;

2. винність – тілесне ушкодження є кримінально караним у тому разі, коли воно заподіяно навмисно або з необережності. Причому, як видно з поданої схеми, необережне легке тілесне ушкодження не тягне за собою кримінальної відповідальності;

3. спрямованість проти організму іншої людини. Заподіяння шкоди самому собі не тягне за собою кримінальної відповідальності (за єдиним винятком коли таке ушкодження є способом ухилення від призову на військову службу);

4. застосування насильства – зовнішнього фізичного або психічного впливу на чужий організм» [8, с. 41].

Підсумувавши викладене, можемо зробити висновок, що тілесне ушкодження це протиправний, винний фізичний чи психічний вплив на чужий людський організм, що полягає в порушенні анатомічної цілісності організму або фізіологічних функцій органів чи тканин. Поняття «тілесне ушкодження» в правових нормах кримінального законодавства використовується в подвійному значенні для зазначення одночасно: 1) на суспільно небезпечне діяння, яке полягає в завданні ушкоджень, а саме заподіяння розривів, опіків, порізів, переломів та порушення функціонування органів та

тканин організму потерпілої особи; 2) на настання суспільно небезпечних наслідків у вигляді шкоди здоров'ю іншої людини.

Тобто, проведений аналіз даного питання дає підстави зробити висновок, про те, що в Україні немає єдиної класифікації кримінальних правопорушень проти здоров'я особи. Більшість науковців, які здійснювали дослідження даної проблематики, надають багато нових пропозицій щодо класифікації кримінальних правопорушень проти здоров'я особи, аргументуючи їх по-різному.

Отже, враховуючи те, що на сьогодні не існує єдиного погляду щодо правового визначення поняття «кримінальних правопорушень проти здоров'я особи», пропонуємо дослідити всі доступні нам вчення та визначити свою класифікацію або підтримати пропозиції інших науковців, які є загальноприйнятними та досить поширеними. Відповідно до вищезазначеного щодо класифікації складів кримінальних правопорушень проти здоров'я особи визначеним у II розділі Особливої частини КК України, закріпилась думка, що до кримінальних правопорушень проти здоров'я особи належать усі види тілесних ушкоджень, які передбачені ст.ст. 121–125, 128 КК України; побої і мордування, що передбачені ст. 126 КК України; домашнє насильство, передбачене ст. 126-1 КК України; катування, ознаки якого викладені у ст. 127 КК України; зараження вірусом імунодефіциту людини чи іншої невиліковної інфекційної хвороби передбаченого ст. 130 КК України; зараження венеричною хворобою, яке визначається як кримінально протиправне діяння ст. 133 КК України. Тобто, можемо визначити, що кримінально-правові та конституційні положення щодо охорони здоров'я особи, передбачені в повному обсязі у заборонних нормах Особливої частини КК України, а саме в ст.ст. 121–128, 130, 133 КК України

Список використаних джерел та літератури:

1. Конституція України: Закон від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР.
Дата оновлення: 01.01.2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 12.03.2023).
2. Кримінальний кодекс України: Закон від 05.04.2001 № 2341-III.
Дата оновлення: 27.01.2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 09.03.2023).
3. Європейська конвенція про запобігання катуванням чи нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню: Конвенція, Міжнародний документ від 26.11.1987 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_068#Text (дата звернення: 10.03.2023).
4. Про судову практику у справах про необхідну оборону: Постанова Верховного суду України від 26.04.2002 р. № 1. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0001700-02#Text> (дата звернення: 06.03.2023).
5. Про судову практику в справах про злочини проти життя та здоров'я особи: Постанова Верховного суду України від 07.02.2003 р. № 2. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0002700-03#Text> (дата звернення: 08.03.2023).
6. Уварова Н.В. Об'єктивна сторона злочинів проти життя та здоров'я особи, вчинених з мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості. *Право і суспільство*. Вип. 2. 2018. С. 247-251.
7. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень: Закон України від 22.11.2018 р. № 2617-VIII.
Дата оновлення: 20.12.2019 р. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2617-19#Text> (дата звернення: 11.03.2023).

8. Кримінальне право України. Особлива частина: навч. посіб. / за ред. д.ю.н., проф. В.К. Гришука, д.ю.н., проф. О.М. Омельчука. Хмельницький: Хмельницький університет управління та права, 2016. 642 с.

Яковлєва О.В.,

здобувачка освіти

науковий керівник: вчитель-методист Юхимович О. А.

(м.Хмельницький)

ТРАГЕДІЯ ГОЛОКОСТУ НА ПОДІЛЛІ: УРОКИ ІСТОРІЇ

XX століття - час не тільки небувалого технічного прогресу і розвитку людства. Це також час найжорстокіших, кривавих, руйнівних воєн і не менш жорстоких геноцидів, коли навмисно знищувалися цілі народи.

Актуальність теми зумовлена тим, що Голокост продемонстрував, як мало цінується і кожне конкретне людське життя, і життя цілого народу. Тому, усвідомлення трагічних наслідків Голокосту має слугувати попередженням і стимулом для запобігання відродження цих явищ в сучасному світі. *Але*, війна, яку росія розв'язала проти України, бомбардування мирних міст і сіл, знищення цивільного населення, створення фільтраційних таборів, жорстокість, тортури і вбивства мешканців окупованої території і військовополонених – доводить той факт, що все-таки не всі пам'ятають, співчують та намагаються уникнути повторення великої Катастрофи.

Голокост, Катастрофа, Шоа (у перекладі з давньогрецької – «всеспаління») – систематичне переслідування і знищення нацистами та їх посібниками людей через расову, етнічну, національну належність, сексуальну орієнтацію або генетичний тип, як неповноцінних, у межах расової теорії, планомірне і організоване знищення єврейського населення в 1933–1945 рр. [1, 14].

Термін «Голокост» походить від англійського Holocaust і латинського holocaustum - від грецького ὁλόκαυστος та означає

«спалювання» (жертвопринесення). Євреї частіше вживають слово «Шоа» (שואה - лихо, Катастрофа), під яким розуміють нацистську політику знищення саме єврейського етносу та її наслідки. Оскільки наше дослідження стосується деяких аспектів винищення єврейського населення на території Хмельницької області (раніше Кам'янець-Подільської), термін «Голокост» будемо ототожнювати з «Шоа».

Нацизм – це заперечення рівності націй чи рас з одночасним возвеличенням однієї нації чи раси. За добу нацизму було знищено близько 6 млн євреїв [14, с.14]. Понад 1,9 млн. знищених євреїв (це складало 36% світового єврейства і 75 % від усіх євреїв, знищених на окупованій території СРСР) і близько 100 тис. циган припадає на Україну [2].

Після програної Першої світової війни, серед хаосу й економічного спаду, в Німеччині посилювалися націоналістичні, мілітаристські, а з ними й антисемітські ідеї. У програмному документі «25 пунктів» гітлерівської партії відкрито проголошувалася нетерпимість: «Жоден єврей не може належати до німецького народу».[3] Євреї були зручними винуватцями воєнної поразки, стагнації, відсутності робочих місць, усіх реальних та вигаданих принижень Німеччини.

22 червня 1941 р. Німеччина вторглась на територію СРСР. Німецький наступ було швидким. З 22 червня по 5 липня 1941р. німці окупували Литву і більшу частину Латвії, майже всю Західну Білорусію і Мінську область, більшу частину Західної України, включаючи Рівне, Львів і Тернопіль.

У перші дні війни на прифронтових територіях панував безлад. Через стрімкий наступ німецької армії більшість єврейського населення, особливо з прикордонних районів, не встигло евакуюватися. Багато євреїв не хотіли їхати в евакуацію, тому що були переконані, що радянська пропаганда перебільшує жорстокість

німців до євреїв. Евакуюватися зуміло не більше 10-12% єврейського населення західних областей.

Чим східніше розташовувався район, тим пізніше він був захоплений німцями і тим більше євреїв встигло виїхати на схід. Зуміли евакуюватися, піти самостійно або були мобілізовані в армію три чверті євреїв Києва, 85% - Харкова і Дніпропетровська, 90% - Гомеля.

В чому ж полягали причини Голокосту? Єврейський капітал відігравав важливу роль у торгівлі та промисловості Німеччини й іноді складав серйозну конкуренцію німецьким підприємцям. Нацисти також звинувачували євреїв у підриванні німецьких національних традицій. Усе це дало Гітлеру привід розпочати широку пропаганду ідеї про «всесвітню жидо-масонську змову», яка нібито мала на меті встановлення над людством «єврейського панування» [4]. «Світовому єврейству» нацисти протиставили «арійську ідею» – расову теорію, в основу якої було покладено гасло: «Німецький народ – люди вищої, арійської раси, – тому він має панувати над іншими народами» [5].

Початком Голокосту вважається 1933 р, коли антисемітизм став державною політикою Третього Рейху. Євреї планомірно виключалися з державного і громадського життя країни, їх економічна і політична діяльність заборонялася законами. Антиєврейська кампанія досягла апогею після прийняття в 1935 р. так званих Нюрнберзьких законів. Приводом для початку масових антиєврейських акцій послужив замах на життя радника німецького посольства в Парижі Е. Фон Рата, здійснений 17-річним польським євреєм Г.Гриншпаном, який прагнув у такий спосіб помститися за зло, заподіяне нацистами його батькам. За наказом міністра пропаганди Й. Геббельса і керівництва НСДАП 9-10 листопада 1938 р. у Німеччині були організовані єврейські погроми, що увійшли в історію як «Кришталева ніч». Загони есесівців і юрби нацистів

нападали на єврейські будинки, грабували, калічили й убивали. «Кришталева ніч» стала початком катастрофи європейського єврейства [5].

Другий етап Голокосту (1939-1941) розпочався і вторгненням німців до Польщі. Нацисти примушували євреїв носити особливі позначки та відправляли в трудові табори [5].

Третій етап починається з нападу Німеччини на СРСР, і вже 20 січня 1942 р. в Берліні відбулась конференція, на якій обговорювали шляхи остаточного розв'язання єврейського питання, що передбачало масові розстріли і табори смерті [5].

Під час Другої світової війни німці зосереджували єврейське населення міста, а іноді й регіону, в гетто. Умови життя були жалюгідними. Харчування було мало, а санітарні умови та медичне обслуговування – обмежені. Сотні тисяч людей померли від голоду, небезпечних захворювань, впливу екстремальних температур, а також виснаження від примусової праці. Німці також вбивали ув'язнених євреїв шляхом жорстокого побиття, катувань, свавільних розстрілів та інших форм деспотичного насильства. [9] Німці створили не менше 1000 гетто в окупованій Німеччиною Польщі на території Радянського Союзу.

Німці наказували євреям у гетто носити позначку на одязі – так звану «жовту зірку Давида». Їх виселяли з власних будинків та переселяли у гетто, де вони мали жити ізольовано від іншого населення. Також євреїв використовували як робочу силу на фабриках та виробництвах тощо. Поліція гетто виконувала накази німецьких органів влади й постанови єврейських рад, зокрема допомагаючи депортації до таборів смерті.

Фактично в кожному містечку області існувало своє гетто. Лише Проскурівське гетто, яке діяло 1941-1942 рр., дорогу до смерті проклало більш як трьом тисячам євреїв області. Проскурівське гетто створене нацистською Німеччиною 14 грудня 1941 р. в місті Проскурові. У

територію гетто входили єврейські райони міста, що були загороджені колючим дротом: від Південного Бугу по вулиці Кам'янецькій до вулиці Подільської й по ній до вулиці Проскурівського підпілля і до Південного Бугу. На сьогодні це центральна частина міста.

На той час у гетто приблизно перебувало 3 тисячі євреїв. Речі, відібрані в євреїв, зберігались на території трикотажної фабрики на вулиці Набережній. Навколо гетто стояли спостережні башти з черговими, які мали зброю, яку могли використовувати в разі бунту. Умови, в яких жили євреї, були дуже поганими: вогко, холодно й антисанітарія повсюди. У будинках знаходилась велика кількість людей, спали на землі, харчування було дуже погане, люди їли практично те, що самі знаходили.

Робітниче гетто знаходилося у Лезневому, селі на північний схід від Проскурова, із 1963 р. це один із мікрорайонів міста. Євреїв у гетто переважно примушували працювати на будівництві та на ремонтних роботах шосейної дороги.

Євреїв, які жили в окупованому місті, почали розстрілювати ще з осені 1941 р. Машина смерті запрацювала ще сильніше через рік - восени 1942 р. Євреїв розстрілювали у два етапи. На початку жовтня розстріляли мешканців гетто, а 30 листопада 1942 р. були розстріляні в'язні робітничого єврейського табору та спеціалісти, які там утримувались. Після розстрілу євреїв у Проскурові нацисти взяли за єврейське населення навколишніх сіл. Всього було розстріляно більш ніж 9500 осіб. В гетто перебувало близько 12 тисяч людей, 8 200 поховано в місті Хмельницькому на вулиці Сільськогосподарській.[9]

На початку 2000-х рр. з'явився та отримав поширення як на Заході, так і в Україні, термін «Голокост від куль» (Shoah par balles), введений французьким католицьким священником П. Дюбуа, який протягом десятиріччя разом зі своєю командою збирав спогади українських свідків масових знищень євреїв. Голокост часто уявляють, як вбивство у газових камерах, проте понад 2 млн. радянських євреїв були

знищені не в газових камерах, а під час масових розстрілів. Більша частина людей була розстріляна фактично біля своїх домівок, на околицях населених пунктів у балках чи на звалищах. Разом з євреями знищувались радянські підпільники та партизани.

Масові розстріли часто відбувалися серед білого дня й на очах місцевих жителів. Після масових вбивств німці свідомо намагалися приховати ці братські могили. Більшість із них залишалися непоміченими протягом десятиліть, а багато і донині є безіменними.

Символом «Голокосту від куль» і нацистської політики масового знищення людей стала Трагедія в Бабиному Яру. 34 тисячі євреїв було розстріляно в Києві в Бабиному Яру на десятий день окупації міста. Тут не було створено гетто, євреям не встигли повісити спеціальні знаки. Їх зігнали до місця розстрілу і знищили.

Нацистська операція в Бабиному Яру 29–30 вересня стала однією з наймасштабніших каральних акцій Другої світової війни. Більшість населених пунктів України мають свої більші чи менші «бабині яри» – місця нацистських розстрілів євреїв та інших жертв.

Знищенням євреїв на теренах СРСР займалися айнзацгрупи - оперативні військово-розвідувальні частини Служби безпеки (СД), створені у вересні 1938 р німецьким нацистським керівництвом в рамках військ СС для ліквідації населення, знищення військовополонених на окупованих територіях. Також, в геноциді євреїв на окупованій території СРСР брала участь армія - вермахт, яка проводила акції знищення євреїв відразу після захоплення того чи іншого населеного пункту. Часто до акції знищення євреїв долучалась місцева поліція, що формувались з місцевого населення на добровільній основі.

Визначити точну кількість жертв Голокосту, які загинули в результаті масових розстрілів, неможливо, оскільки німці не вели точний підрахунок і знищили майже всі звіти про розстріли до закінчення війни.

За неповні 4 роки окупації Хмельниччини гітлерівські загарбники стратили 115-153 тисячі місцевих євреїв. В Україні ж кількість знищених

юдеїв сягає за різними підрахунками 1,5-1,7 млн. Жахлива хвиля винищення нестримно котилася Хмельниччиною. Уже 5 липня 1941 р. в селі Купель Волочиського району відбувся перший розстріл 89 євреїв. За пару тижнів під час «єврейської акції» в Шепетівці знищили 1000 місцевих євреїв. Масштабного винищення зазнала єврейська громада на Дунаєвеччині. В останній день літа 1941 р. у Миньківцях розстріляли 1840 євреїв, а вже наступного дня у селі Сокілець –1224 осіб, у селищах Смотрич – 1441, Балин – 264, Шатава і Маків – 1218, ст. Дунаївці - 117 осіб (26 сімей). Ще 2300 євреїв знищили у Дем'яновецьких фосфорних шахтах, більше ніж 1000 були розстріляні під Чаньківським лісом, понад 600 заживо засипані землею у колгоспному льоху. [10]

11 липня 1941 р. почалась німецька окупація у невеликому містечку Дунаївці Хмельницької області. Фашисти зробили тут велике гетто, куди зігнали єврейське населення із навколишніх сіл.

Поблизу невеликого села Дем'янківці на Дунаєвеччині ще до війни була шахта, де видобували глину, з якої пізніше виготовляли фаянсовий посуд. Зараз це красивий і мальовничий куточок, навколо якого сосновий ліс, річка. Люди полюбляють тут відпочивати. Збирають ягоди, гриби. З давніх часів неподалік б'є джерело з кришталево чистою та холодною водою. На місці джерела облаштовано криничку та купальню. Кожен, хто хоче, у будь-який час може скупатися та набрати води. Але 1942 р. одного травневого дня тут сталася велика жахлива трагедія. Це місце - стало місцем смерті для трьох тисяч людей єврейської національності. Їхній шлях до смерті розпочався із Дунаєвецького єврейського гетто і тривав п'ять кілометрів.

В'язням оголосили, що їх будуть переселяти. Колона вирушила і рухалася дорогою в напрямку Дунаївці-Нова Ушиця. Охоронцями були поліцаї – в народі казали «шущмани». Людей звернули в сторону лісу, де була закинута шахта біля села Демянківці. Чоловіки, жінки, діти, починаючи від немовлят до людей похилого віку. Усі вони покійно йшли у невідоме для них місце. Без опору йшли на смерть. Тисячі євреїв були

приречені. Вхід у шахту замурували і вибратися звідти ніхто не міг. Старожили свідчать, що декілька днів на місці трагедії рухалася земля. З шахти чулися крики про допомогу, стогін, плач помираючих у страшних муках людей. Вони загинули від спраги, голоду і задухи.

Із села Дем'янківці походить моя родина, тут народилася моя бабуса. Ця сумна історія давно відома у нашій сім'ї. Мені розповідали, що у часи Другої світової війни тут загинуло дуже багато людей, але ніколи не розповідали подробиць страшного дня, і як саме загинули невинні люди.

З того часу пройшло уже 80 років. І очевидців знищення єврейського населення стає усе менше і менше. Ми зустрілися і поспілкувалися зі свідком тих жахливих подій. Тичинський Микола Болеславович, народився 1931 р. і виріс у селі Дем'янківці Дунаєвецького району Хмельницької області. Проживає там і до сьогодні. Пану Миколі було 11 років, коли він разом з іншими хлопцями, сховавшись у лісі, спостерігали за тим, як поліцаї (шуцмани) гнали величезну колону людей на страту. Зараз Миколі Болеславовичу 90 років. На питання, чи може він щось розповісти про той день, коли біля села загинули євреї, він відповів одразу, не задумуючись: «Так, я все пам'ятаю. Раніше я часто там ходив. Піду... Подивлюся... Сяду і згадую... І навіщо це було робити?» Микола Болеславович розповідав усе в подробицях і в деталях, про які мало хто знає, і про які уже й не згадують.

Зі слів Миколи Болеславовича ця страшна трагедія відбулася 8 травня 1942 р.

На місці входу у шахту встановлено пам'ятний меморіал. Кожного року, 2 травня, до місця братської могили приїжджають представники єврейської громади, щоб вшанувати пам'ять людей, які стали жертвами Голокосту.

Німецький публіцист і соціолог Ойген Корон, що мав єврейське коріння, зазначав: «Ті, хто не побував у пеклі, не бажають нічого про нього знати. Всі прагнуть до раю...». Та про пекло на землі потрібно знати, щоб воно ніколи не повторилося в майбутньому.

На жаль, повномасштабна російська агресія 2022 р. на територію України доводить, що не всі пам'ятають жакливі наслідки великої Катастрофи. «Історія нас вчить тому, що вона нічому не вчить», - говорить відомий афоризм. Проте стосується він не усіх народів. Ми, українці, пам'ятаємо, сумуємо та намагаємось уникнути повторення. А наш північний сусід жорстоко вбиває, завдає тортурів, знущається, катує мешканців окупованої території і військовополонених за їх любов до своєї Батьківщини, за волелюбність та незалежність.

Список використаних джерел та літератури:

1. Коритний Ю.Ю. Сорок років по тому: Художньо-документальна повість. – Д.: Юго-Восток, 1998. – 184 с.
2. Український інститут національної пам'яті. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.memory.gov.ua:8080/ua/publication/content/1658.htm>
3. Програма «25 пунктів» НСДАП. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://surl.li/evlrb>
4. Історія України. – 2005. – № 10 (410), березень.
5. Ігор Щупак. Окупаційний режим та Рух Опору на окупованих територіях України. Голокост. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://surl.li/evlrm>
6. Енциклопедія Голокосту. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://encyclopedia.ushmm.org/content/uk/article/introduction-to-the-holocaust>
7. Нацистські гетто. [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://uk.wikijaa.ru/wiki/nazi_ghettos
8. Табори смерті, гетто та мільйони загиблих. 10 фактів про Голокост. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://surl.li/evlyn>

9. Пам'ятний знак на місці колишнього єврейського гетто відкрили у Хмельницькому. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://surl.li/evl zg>

10. Масовий розстріл євреїв на Хмельниччині: Як розпочався Голокост в Україні. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://surl.li/evl zo>

Якубовська О.Д.,
здобувачка вищої освіти
науковий керівник: Семенчук С.О.,
кандидат історичних наук, доцент
(м.Хмельницький)

ДАВНЬОРУСЬКІ ГОРОДИЩА БОЛОХІВСЬКІ ЗЕМЛІ

У публікації висвітлено наукову інформацію про городища Болохівської землі, що виявлені на території Хмельничини.

Ключові слова: Болохівська земля, городище, Губин, Городець, Кудин, Тихомль, Гнійниця.

Болохівська земля – це відносно невелике князівство на південно-західній околиці Давньоукраїнської держави, яка розташовувалася у порубіжжі земель Київського, Галицького, Волинського князівств на площі 62 тис. км² [6, с. 123].

Вперше питання Болохівської землі порушив історик Микола Карамзін. Надалі цю тему продовжили досліджувати такі відомі історики як Павло Раппопорт, Микола Дашкевич, Володимир Гончаров, Віктор Кочубей, Василь Якубовський, Олег Приходнюк [2, с. 36].

У результаті аналізу писемних джерел та археологічного вивчення поселень регіону встановлено, що болохівському політичному явищу властиві всі ознаки руського державного утворення. Це стосується, в першу чергу, провідних рис, які об'єднують окремі болохівські пам'ятки в єдиний поселенський масив – основу території проживання населення, що залишило після себе різноміснi давньоукраїнські поселення та могильники [6, с. 123].

На території Хмельниччини також залишилось багато пам'яток Болохівської землі [3, с. 91]. Зокрема Губин – Болохівське місто, яке знаходиться в однойменному селі на Хмельниччині на високому мисовому виступі у місці впадіння р. Ладижка у правий берег р. Случ. Губин виступав як важливий історичний центр Болохівської землі. Назва урочища, де розташоване городище – Замок [10, с. 49]. У першій половині XIII ст. центр-фортеця цього міста складалася із чотирьох секторів на правобережжі р. Случ та неукріпленого торгово-ремісничого посаду – на лівобережжі цієї ж річки [9, с. 196].

На території Губинського городища археологами було знайдено три ґрунтових могильники, один з яких знаходиться справа від гирла р. Ладижка, другий – на території південного укріпленого сектора, а третій фіксується за 88 м на південний захід від історичного центру Губина.

Протягом археологічних експедицій в Губині було виявлено рештки 15-ти жител, 29-ти порожнистих клітей та частину площі 3-х могильників, про які згадувалось раніше. Житлами були одно- та двоповерхові споруди. Тут було виявлено гончарну кераміку XII-XIII ст., побутові вироби з заліза та каменю, кістки, зброю, предмети озброєння, спорядження вершника та верхового коня. Крім того, під час досліджень траплялися речові скарби, які були сховані під час монголо-татарської навали в 40-50 рр. XIII ст. [6, с. 125-126; 7, с. 190].

Дослідження на території Губинського літописного городища дали археологічні джерела для осмислення форми і призначення об'єктів архітектури, створених на території північної частини пам'ятки. Археологічні роботи служать також джерелами для реконструкції різних аспектів духовного життя та виробничої діяльності населення середньовічного м. Губин [8, с. 265].

Городець. Давньоукраїнське місто Городець розташовувалось на правому березі р. Іква, в урочищі Вали, навпроти села Теліжинці (Хмельницький район, Хмельницька область)

У ході археологічних досліджень вдалося з'ясувати, що літописний Городець належить до феодальних поселень із площею приблизно 30 гектарів (укріплений центр городища – 3,52 га і неукріплене селище – 23 га). Протягом 13 польових сезонів на площі 0,63 га відкрито 14 жител, 5 печей літнього користування, 9 господарських ям-смітників, 2 льохи і 8 приміщень виробничого призначення, а саме: 2 гончарні й одна ювелірна майстерня, 3 борошномельні комплекси, 1 зерносушильний, 2 скарби у кількості 60 предметів, виготовлених із благородних металів.

Розкопки, які проводила експедиція під керівництвом Василя Якубовського на площі подвір'я фортеці довели, що вал внутрішньої будови включав так звані кліті, які використовували для господарських і житлових приміщень. Внутрішня лінія валів являла собою фортифікаційний пояс із дерев'яно-земляних зрубів. Зовнішня (третя) лінія – це земляний вал, який насипаний із глини різних порід. На площі дитинця, археологам також вдалося простежити гумусний шар трипільського часу, що дало змогу стверджувати, що життя у Городці вперше існувало у трипільські часи у добу енеоліту (6-5 тис. років тому). Дослідник зазначає, що культурний шар пам'ятки вельми потужний і насичений знахідками. У ньому виявлено вироби з каменю, кістки людей, тварин і птахів, предмети побуту та прикраси з чорних і благородних металів, а також спалені дерев'яні конструкції будівель XII-XIII ст. [4, с. 200-205].

Кудин. Серед болохівських міст, згадуваних літописами у 1241 році з приводу Данила Галицького, вивчалось також місто Кудин. Руїни цього городища є на західній околиці с. Кудинка, що на Летичівщині Хмельницької області в урочищі Вали. Належить до укріплень дводольного планування. Тут збереглися п'ять рядів валів і

ровів, кінці яких спадають до обриву лівого берега р. Південний Буг. У північно-східній частині знаходиться в'їзд.

Розвідковими розкопками 1953 року, які здійснив на городищі дослідник Павло Раппопорт, з'ясовано товщину культурного шару і первісну висоту фортифікаційних споруд. У 1973 р. місцевий колгосп, здійснюючи підсипку новозбудованого мосту на р. Південний Буг, частково зрізав зовнішній (п'ятий) вал городища. Обстеженнями, які було проведено в тому ж році на місці розритого валу (35 м), виявлено 7 людських черепів, уламки перегорілих колод і роздушену давньоукраїнську кераміку. Городище датується матеріалами XII-XIII ст. [5, с. 35].

Важливу роль у житті Болохівської землі відігравали два міські центри: Тихомль і Гнійниця (Михнівське городище) [1, с. 71], які стояли на північно-західному рубежі князівства.

Тихомль. Цим містом, як і Шумськом, Корчиком та Гнійницею, у 12 ст. володіли київські князі. Так, літописна стаття 1152 р. повідомляє, що великий стольний князь Ізяслав Мстиславович, володіючи Погориною, «послав посадників своїх у городи, що про них цілував був хреста Володимир, – у Бужськ, у Шумськ, у Тихомль, у Вигошев, у Гнійницю». Згодом місто контролюють волинські князі.

Відтак, восени 1214 р. Тихомль переходить до галицьких князів Данила і Василька Романовичів. У складі галицьких земель місто перебувало тривалий час. Про це є вказівка у літописній статті 1233 р. Після цього повідомлення про місто зникають.

Далі місто опиняється у сфері вливу болохівських князів.

Городище м. Тихомль збереглося біля села з однойменною назвою на Білогірщині Хмельницької області, де його захищають р. Горинь і стрімкі та високі схили мису [1, с. 32]. Розвідкові розкопки кінця 50-х – початку 60-х рр. XX ст., здійснені М. О.

Тихановою і П. А. Раппопортом, показали, що розквіт фортеці міста припадає на XII-XIII ст. [6, с. 137-139].

За 32 км на північний схід від Тихомля по течії р. Горинь знаходиться ще один міський центр – Гнійниця. Давньоукраїнський літописець фіксує це місто у статті 1152 р., згадуючи його серед інших міст Погорини, за які у XII-XIII ст. вели суперечку та уперту боротьбу київські, волинські та галицькі князі.

У науковій літературі свого часу була поширена версія про те, що Гнійницю необхідно шукати біля сучасного с. Поліське, що на Ізяславщині Хмельницької області. Однак це припущення не підтвердилося. Дослідженнями кінця XX – перших десятиріч XXI ст. з'ясовано, що руїни літописної Гнійниці розташовуються не там, а над лівим берегом р. Горинь, між селами Дібровка (колишнє с. Мала Гнійниця) і Михнів згаданого району. Про це свідчать рештки фортеці і два курганних могильники, які становлять єдиний історико-археологічний комплекс.

Згідно з дослідженням доведено, що рештки історичного центру Гнійниці розташовуються у Михнівському лісі (урочище Грабина). Колись це була потужна дерев'яна фортеця, яка складалася із двох укріплених частин – дитинця і посаду – площею понад 1,5 га. Із заходу до фортеці прилягало велике (15 га) неукріплене селище. Розвідковими роботами на дитинці у 1971 р. виявлено спалений культурний шар з матеріалами XII-XIII ст. Цим же часом датується і курганний могильник, закладений за 300 м на північний захід від городища. На його території у 1994 р. зафіксовано 40 земляних насипів заввишки від 0,4 до 1,5 м. Того ж року досліджено курганний могильник, який знаходиться ближче до с. Мислятин, археологічно не вивчався [6, с. 73-74].

Отже, можемо підійти до наступного висновку, що згідно з дослідженнями Болохівська земля формувалась у досить важкий період в історії України – період феодальної роздробленості давньої

Русі, проте ці історичні події ніяк не завадили стрімко розвиватись матеріальній та духовній культурі стародавніх українців. Завдяки плідній праці археологів та дослідників зараз маємо чудову можливість ознайомитись зі скарбами, які залишили нам наші предки.

Список використаних джерел та літератури:

1. Археологічна спадщина Хмельницької області. Довідник / А. Ф. Гуцал, В. І. Якубовський, І. Р. Михальчишин. Чернівці: «Деснянська правда» 2011. 176 с.
2. Захар'єв В. А. Семенчук С. О, Шпаковський С.М. Виявлені В.І. Кочубеєм давньоруські городища Синютки (Двірець), Михнів (Гнійниця) верхів'я р. Горинь: теперішній стан і перспективи охорони. Матеріали Міжнародної науково-красознавчої конференції «Південно-Східна Волинь: від давнини до сьогодення» / Ред.кол. Баженов Л.В. (голова), Єсюнін С.М. (співголова, відповід. редактор), Сміховський В.В. (відповід. секретар) та ін. Шепетівка, 2015. С. 35-42.
3. Терський С. В. Археологія доби Галицько-Волинської держави. К.: «Стародавній світ», 2014. 164 с.
4. Тимків С., Семенчук С. Дослідники літописного Городця. Село Теліженці на Старосинявщині: історія, проблеми, перспективи розвитку (Збірник матеріалів науково-красознавчої конференції, приуроченої світлій пам'яті знаного освітянина, громадського діяча, воїна, Почесного красознавця Хмельниччини Ігоря Петровича Русого та 440-ій річниці найдавнішої писемної згадки про с. Теліжинці. – Сmt Стара Синява, с. Теліжинці. 19 серпня 2022 р. Вінниця: ТВОРИ, 2022. С. 200-215.
5. Якубовський В .І. Скарби Болохівської землі: Наукове видання. – Кам'янець-Подільський: «Медобори», 2003. 159 с.

6. Якубовський В. І. 2020. Болохівська земля XII-XIII ст. Історія, матеріальна культура, економіка. Кам'янець-Подільський:ТОВ «Друкарня «Рута», 352 с.

7. Якубовський В. І. Давньоруське городище с. Губин – важливе археологічне джерело з історії краю. Археологічні студії «Межибіж». Науковий щорічник 4'2015 / За ред. А.М. Трембіцького, О.Г. Погорільця. Хмельницький : ПП Мельник А.А., 2015. С. 185-196.

8. Якубовський В. І. Дослідження городища давньоруського м. Губин (XII –XIII ст..) та його найближчої сільськогосподарської округи. Археологічні студії/Інститут археології НАН України, Буковинський центр археологічних досліджень при Чернівецькому національному університеті імені Юрія Федьковича. Київ-Чернівці: Зелена Буковина, 2010.Вип. 4. С. 255-266.

9. Якубовський В. І. З історії досліджень археологічних пам'яток та історіографії Болохівської землі. Старокостянтинівщина та національно-визвольні змагання (100-річчю Української національної революції 1917-1921 рр. присв.): науковий збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Старокостянтинів. 7-8 червня 2019 р. редкол.: Л.В. Баженов, докт. Іст. Наук, проф.. (голова). О. М. Завальнюк, докт. Іст. Наук, проф. (співголова) та ін. Старокостянтинів: ФОП Словіцький М. Я. 2019. С. 187–201.

10. Якубовський В. І. Середньовічний Губин у контексті археологічних розкопок. Матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції. Болохівщина осягнення історії (17-18 вересня 2009 року) Присвячено 800 – літтю міста./ [редкол.: О.І. Журко (гол. ред), Баженов Л.В., Григоренко О.П. та ін]. Старокостянтинів, 2009. Ч. І. С. 77-81.

Яременко А.І.,
здобувачка освіти
науковий керівник: вчитель-методист Юхимович О. А.
(м.Хмельницький)

ВПЛИВ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ НА ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ ПІДЛІТКА

Однією з основних ознак розвитку сучасного суспільства є стрімкий розвиток комп'ютерних інформаційних технологій. Сьогодні Інтернет став невід'ємною частиною нашого життя.

Для більшості людей Інтернет є розважальним засобом, джерелом інформації, засобом спілкування. З появою соціальних мереж потреба людини до живого спілкування частково зменшилась. Навіщо витрачати свій час на зустріч, якщо можна надіслати кілька повідомлень у соціальній мережі?

Поняття «соціальна мережа» було вперше запроваджено соціологом Джеймсом Барнсом у 1954 р.: «соціальна мережа - це соціальна структура, що складається з групи вузлів, якими є соціальні об'єкти і соціальні взаємини між ними» [2]. З появою інтернету в 1969 р. ця наукова концепція стала набирати популярність, що дало поштовх до розвитку соціальних мереж у Всесвітній мережі. У 1995 році Ренді Конрадом була створена перша соціальна мережа - Classmates.com.

Соціальні мережі створюють особливе комунікативне середовище, місце взаємодії користувачів, основною особливістю якого є наявність спеціальних інструментів пошуку нових контактів.

Сучасні і популярні соціальні мережі надають ряд корисних функцій для «взаємодії» з іншими людьми. Вони привабливі для спілкування підлітків тим, що до них можна залучитися практично з будь-якого пристрою (комп'ютера, смартфона, планшета тощо).

Соціальні мережі мають простий користувацький інтерфейс, який звичний молоді, та інтегрує безліч додаткових, розважальних сервісів.

Віртуальний світ забезпечує так звану ілюзію свободи, що забезпечує, в свою чергу, зниження психологічного і соціального ризику в спілкуванні. Користувач соціальної мережі сам може створити себе таким, яким би його хотіли бачити інші. Але водночас губляться реальні комунікативні навички з реальними людьми, практично атрофуються невербальні канали спілкування (мова тіла, міміка, тембр мови), придушуються емоційні прояви, так як у віртуальному просторі замінені звичайними смайликами, за допомогою яких можна передати стан радості, смутку, захоплення, прикроці і т.д.

Майже кожен український підліток зареєстрований у декількох соціальних мережах. За дослідженнями #stop_sexтинг діти віком 11–14 років проводять в інтернеті три та більше години на день [5].

Підлітки перебувають в групі ризику щодо розвитку залежності від соціальних мереж. У такому ранньому віці створюється враження, що дружбу, любов і повагу досить легко завоювати, а потім і зруйнувати без жодних вагань, виконавши лише кілька кліків мишкою.

Залежність молоді від соціальних мереж призводить до того, що підлітки не завжди можуть відрізнити реальність від віртуальної реальності. Вони не усвідомлюють того, що все вимагає терпіння і розуму та живого спілкування. Найстрашнішим результатом, який підносить суспільству Інтернет-залежність, є спроби суїциду, які відбуваються під впливом найсильніших емоцій. І все це тільки через те, що яскраве швидкоплинне життя, яку молоді люди бачать в Інтернеті, не збігається з реальністю або свої проблеми вони намагаються вирішити в мережі.

Підліток - це особистість, яка розвивається, яка шукає відповіді на життєво-необхідні для нього питання: «Хто я?», «Навіщо я?», «Для кого я?» і «"Який я?». У підлітковому віці індивід виходить на якісно нову соціальну позицію, в цей час формується його свідоме ставлення до

себе як до члена суспільства. Отже, від того, як протікає соціальна орієнтація в цей період, залежить дуже багато чого в формуванні соціальних установок людини.

Сучасне спілкування підлітків у соціальних мережах здійснюється для задоволення їх потреби у самореалізації, досягненні визнання й поваги серед однолітків.

У період підліткового віку дитина має нестійкий психоемоційний стан, при використанні соцмереж будь-який негативний момент може нашкодити особистості підлітка. Підлітки не завжди правильно реагують на публікації людей, які на загальний огляд викладають своє «ідеальне життя», відповідно до цього у дітей формується маса комплексів, у тому числі і комплекс неповноцінності. Батьки недостатньо обізнані про те, які дії здійснюють підлітки в соцмережах, які групи вони відвідують. Своєчасна допомога батьків підросту може скоротити кількість самогубств. Наприклад, існують групи, які спонукають до суїциду у формі гри. У цих групах працюють люди, які маніпулюють дітьми, доводячи їх до суїциду, або до дій, які шкодять іншим людям. Підлітки дуже легко піддаються впливу, вважаючи, що це просто містична гра. Яскравим прикладом є групи смерті «Синій Кит», «Кити плывуть вгору», «Розбуди мене о 4.20» та інші, які спеціально розраховані на підлітків. Яскравим прикладом психологічного впливу на підлітків через соціальні мережі стало розповсюдження взимку 2023 р. деструктивного російського руху «Редан». Рух був організований для організації масових заворушень та дестабілізації суспільної ситуації в Україні [7]. Зокрема, у обласних центрах були створені Телеграм-канали з прив'язкою для популяризації цих процесів та активно використовується соціальна мережа Тік-Ток для розповсюдження відповідних відеоматеріалів.

При «входженні» у мережу свідомість підлітка набуває значних змін, виникає стан близький до психологічного трансю, у якому реальність переплітається із віртуальним світом, втрачається відчуття

реальності. Таке сприйняття означає несвідоме і неусвідомлене засвоєння усього, що викладено в мережі.

Використовуючи соціальні мережі, підлітки засвоюють певні моделі поведінки, які прийнятні для віртуального світу, черпають стереотипи, норми діяльності, формують свою соціальну ідентичність, власну самооцінку, що не завжди є адекватною та з часом переносять їх у реальне життя.

Основною особливістю соціальних мереж є наявність в мережі «друзів». Саме завдяки соціальним мережам поняття дружби набуло нині нового значення. Спілкування з віртуальними друзями є легким та простим, доступним в будь-який час, що дає відчуття їх постійної присутності, підтримки, взаєморозуміння.

Однак зворотна сторона спілкування у соціальних мережах може проявлятися у вигляді інтернет-залежності підлітків, втраті ними ідентичності, руйнуванні контактів з друзями, роздратуванні під час живого спілкування, невиконанні власних обов'язків тощо.

Соціальні мережі в умовах війни перетворилися на своєрідне емоційне поле битви. Від спостереження за наслідками боїв через екран смартфона здорова психіка починає виходити з ладу. Після звільнення Бучі та Ірпеня фото звірств окупантів ширилися соціальними мережами. Користувачі Інтернету супроводжували жорстокі кадри словами про біль, шок, злість і помсту, які вони відчують від побаченого. Такі матеріали негативно впливають на психічне здоров'я підлітків.

Водночас, соціальні мережі під час широкомасштабної військової агресії росії вплинули не лише на смаки та вподобання підлітків, а й на їх ціннісні орієнтації.

Ціннісні орієнтації – найважливіша складова структури особистості, вони також являють собою всебічне врахування індивідуальних інтересів і потреб людини, зв'язок між особистістю і суспільством, його інститутами, культурою, цінностями [10, с. 10-11].

Ціннісні орієнтації складають основу свідомості і поведінки особистості та безпосередньо впливають на її розвиток.

Система цінностей формується під впливом зміни важливості загальнолюдських ціннісних орієнтацій. На першому місці знаходяться цінності особистого рівня, які забезпечують власні потреби та комфортне самопочуття. Це повністю відповідає піраміді потреб А.Маслоу, в основі якої лежать фізіологічні потреби людини – їжа, житло, безпека. У підлітків формується якісно нове сприйняття навколишнього світу крізь призму насамперед особистих інтересів. Їх турбує власне здоров'я, кар'єра, матеріальні блага, освіта, сім'я. Важливим є те, що кожен виживає, як може і не покладає надії ні на кого, окрім себе.

Людина живе в суспільстві, ставить перед собою цілі й прагне їх здійснити, шукає своє призначення у житті, улюблене заняття. За навністю цілей та вибором шляхів їх втілення, можна судити про саму людину, про її ціннісну сутність, про її мораль, місце в суспільстві, її цінність для життєдіяльності інших людей, серед яких вона живе. Тобто, поведінка людини у суспільстві виступає своєрідним критерієм її суспільної цінності як особи.

Важливо, що моральні ціннісні орієнтації підлітками оцінюються не за емоційно-позитивним чи негативним критеріями, а за допомогою оцінних суджень, що спонукають підлітків опанувати систему моральних цінностей. У цей час активно формується моральні поняття та принципи, які підліток починає використовувати у своїй поведінці. Також набуває характерних рис поняття обов'язку, що знаходиться у міцному зв'язку із честю, що є основою для існування самоповаги.

Військові дії в Україні призвели до змін в способах задоволення основних потреб підлітків, зміні їх смаків та вподобань. Наприклад, своєрідним тригером після лютого 2022 р. для підлітків стала російська мова та російськомовний контент соціальних мереж. Якщо раніше значна частина молоді слухали пісні Instasamka, групи RASA, реп Дані Мілохіна, Міа Вояка, Елджей, дивилися в Instagram та TicToc

відеоблогера Гавриліну Юлю (GAVRILINA), Аню Покров, Каріну Кросс (Kara Kross), то зараз українські підлітки слухають пісні виконавців Yaktak, Roxolana, Артема Пивоварова, групи Антитіла, в Instagram слідкують за тренуваннями Olena Mandziuk, Танюші Самбурської, Бойко Катерини, Даші Квіткової. Слід зауважити, що для сучасних підлітків стало важливим не лише наповнення контенту блогера, а й музичний супровід.

Якщо у ТісТос донедавна були популярні лише танці й рухи під музику, у 2022-2023 рр. стали популярними челенджі (танці, рухи, дії), навчальні відео на різну тематику, стріми військових з передової, виконання українських патріотичних пісень, відео з армійського побуту. Це дає можливість підліткам відчувати причетність до подій воєнного часу в Україні, спостерігати за ними, відгукуватися на запити військових, а, значить, відчувати гордість за кращих з кращих українців.

Якщо у попередні роки українські виконавці виконували свої пісні російською, то сьогодні більшість з них перейшла на українську, а деякі вирішили актуалізувати свої старі композиції. Наприклад, Надя Дорофєєва у лютому 2022 р. випустила дуже ритмічну пісню «Разноцветная». Але після 24 лютого вирішила, що хотіла б співати рідною мовою, та переклала хіт «Різнокольорова».

Систематичний перегляд відео в соціальних мережах Instagram, ТісТос та YouTube несе певні загрози для підлітків, адже вони містять велику кількість фейкових матеріалів, створених російськими пропагандистами. Не вдумуючись у слова та не звертаючи увагу на виконавця, підлітки можуть слухати пісню «Тримай» української виконавиці Христини Соловій у виконанні деякого Паші Ізотова. Схожа ситуація відбулася після взяття в полон бійців Азову та військових, які обороняли Азовсталь. В Маріуполі на руїнах комбінату «Азовсталь» російські виконавці Акім Апачов та Дар'я Фрей зняли кліп та записали «пісню» «Пливе кача» - символ української Революції гідності.

В сучасному світі піддаються редагуванню та монтажу навіть відеоматеріали. Це реалістичні відеоролики, створені програмним забезпеченням зі штучним інтелектом на основі синтезу фото та відео реальних осіб так, щоб виглядати правдиво. Тільки інформація, що у них подається, дуже далека від правди [11].

Внаслідок наявності у соціальних мережах великої кількості інформації про бойові дії в Україні, наслідки бомбардувань та руйнувань багато підлітків відчують підвищену тривожність. Це значно впливає на режим сну та його якість, що надалі може викликати порушення психічного здоров'я. Крім того інформація в соціальних мережах може спричинити депресію, посилити соціальну ізоляцію та самотність.

Сучасні українці живуть в складному інформаційному глобальному просторі, і перед ними стоїть проблема не тільки вибору інформаційних ресурсів, а й формування поглядів, суджень, культурних і суспільних цінностей, їй необхідно мати реальне уявлення про віртуальний простір мережі Інтернет та його безпечне використання.

У квітні 2022 р. нами проведено дослідження ціннісних орієнтацій 117 учнів НВК №10 (69 осіб жіночої статі, 48 чоловічої). Нами було сформульовано 15 ціннісних орієнтацій. Перелік ціннісних орієнтацій: благополуччя близьких друзів; везіння; взаєморозуміння; влада; власне благополуччя; доброта; заможність; здоров'я; розваги; свобода; справедливість; успіх; фізична насолода; чесність та яскраві враження.

Найбільш значущими виявилися такі цінності: здоров'я – 78% досліджуваних поставили цю цінність на перше місце; власне благополуччя – 70 %; фізична насолода – 60 % поставили цю цінність на перше місце, розваги – 32%. Найменш значущими для школярів виявилися наступні цінності: свобода (20%), благополуччя близьких друзів (16%), чесність (16%), доброта (6%).

Останній рік докорінно змінив життя України. Нашій нації доводиться пережити багато жаклих подій, про які раніше не могли й

подумати в ХХІ ст., та сьогодні історія безжальна... Люди гинуть під час військових дій, були поранені, полонені, вбиті та зниклі безвісти, через війну діти втратили домівки та батьків. Сьогоднішні школярі – безпосередні учасники історичних подій новітньої історії України. Чи змінилося їх ставлення до свого місця у процесі трансформації суспільства?

Повторне опитування учнів НВК №10 нами проведено в січні 2023 р. Свободу поставили на перше місце 63% опитаних, справедливість – 58%, здоров'я – 66 %, взаєморозуміння – 36%, доброта – 32%. Змістилися у шкалі пріоритетів такі цінності як власне благополуччя – 48%, розваги – 24%.

Проводячи опитування, ми спробували виявити ставлення учнів до соціальних мереж. Чи вплинули соціальні мережі на зміну ціннісних орієнтацій учнів? Чи потрібні соціальні мережі? 74% опитаних вважають соціальні мережі необхідними, 12% учнів ще не визначились зі своїм ставленням до них. На запитання «Чи впливають соціальні мережі на вашу поведінку?» позитивну відповідь дали 86% опитаних, 8% вказали, що інколи впливають, 6% респондентів не керуються у своїх діях інформацією із соціальних мереж .

Чи слухають школярі російські пісні? 87 % опитаних відповіли ствердно, 10 % не звертають увагу виконавця, особливо, якщо виконання англомовне, для 3% немає значення національності виконавця.

Цікавою була відповідь на запитання «Чи слухаєте ви російських виконавців, які підтримують Україну у війні проти росії?». 65% опитаних підлітків готові слухати репера Face, який з перших днів засуджує війну в Україні, російського репера Oxxxymiron. Знають про підтримку українців російськими музикантами Юрієм Шевчуком (група ДДТ), Борисом Гребенщиковим (БГ), Андрієм Макаревичем («Машина часу»), Аллою Пугачовою, Земфірою 39% опитаних, проте музику цих виконавців підлітки не стали би слухати, оскільки , на їх думку, вона не актуальна.

Соціально-економічні події в Україні 2022-2023 рр. та державна політика формування духовних та ціннісних орієнтацій молоді, призвели до зміни ціннісних орієнтації учнів, підвищення рівня патріотизму школярів, гордості за те, що вони є українцями, любові до своєї країни тощо.

Таким чином, соціальні мережі є дієвим інструментом формування морально-етичних цінностей молоді. Багато проблем сучасної молоді можна вирішити, проводячи масштабну і грамотну молодіжну політику, засновану на акціях соціальних мереж.

Соціальні мережі мають суттєвий вплив на формування ціннісних орієнтацій підлітка. Особливо чітко це проявляється в умовах інформаційної війни в рамках широмасштабного російського вторгнення на територію України. Якою мовою і якої країни контент споживати в Інтернет — тепер питання не тільки особистих уподобань, а й національної безпеки.

Соціально-економічні події в Україні 2022-2023 рр. та державна політика формування духовних та ціннісних орієнтацій молоді, призвели до зміни ціннісних орієнтацій учнів, підвищення рівня патріотизму школярів, гордості за те, що вони є українцями, любові до своєї країни тощо.

Список використаних джерел та літератури:

1. Найпопулярніші соцмережі в Україні під час війни – дослідження Global Logic. URL: <http://surl.li/fvpht> (дата звернення 02.04.2022)
2. Соціальні мережі – сучасне середовище спілкування з користувачами (нотатки координатора бібліотечного сайту). <http://surl.li/kyoa> (дата звернення 17.11.2022)
3. Поняття, функції та особливості соціальних Інтернет-мереж. <http://surl.li/fvpid>

(дата звернення 03.01.2023)

4. Teens and their experiences on social media. <http://surl.li/fvpil>
(дата звернення 23.12.2022)

5. Скільки часу підлітки проводять в інтернеті: дослідження. <http://surl.li/fvpit> (дата звернення 07.09.2022)

6. Філіппова Н. Мова у віртуальній актуальності // Людина. Комп'ютер. Комунікація. Збірник наукових праць. – Львів : Вид-во Нац. ун-ту «Львівська політехніка», 2010. – 328-330.

7. ПВК “Редан”: підлітки підхопили неформальний російський рух із бійками, відбулися масові затримання. <https://novynarnia.com/2023/02/27/pvk-redan/> (дата звернення 12.03.2023)

8. Глущенко С. Д. Соціально-психологічні особливості Інтернетаддиктивної поведінки особистості. Молодь: освіта, наука, духовність: тези доповідей. Частина І. Кив: Університет «Україна», 2008. 547 с.

9. Данько Ю. А. Соціальні мережі як форма сучасної комунікації: плюси і мінуси. Сучасне суспільство: політичні науки, соціологічні науки, культурологічні науки. 2012. С. 179-184.

10. Пиголенко І. В., Інтернет-технології як засіб формування ціннісних орієнтацій студентства на шляху до інформаційного суспільства (на прикладі НТУУ «КПІ»): дис. канд. філос. наук: 09.00.10. Національний технічний ун-т України «Київський політехнічний ін-т». 2006. 192 арк. Бібліогр.: арк. 173-192. С. 3-11.

11. Інформаційна війна: як прості українці протистоять російській пропагандистській машині? // Відео / 34 телеканал [Електронний ресурс]. – 11.03.2022. — Режим доступу: <http://surl.li/fvpjc> (дата звернення 28.12.2022)

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Беньков Денис Олегович – магістр 1 курсу денної форми навчання кафедри публічного управління та адміністрування Одеського національного технологічного університету.

Бортновська Поліна Віталіївна – здобувачка освіти навчально-виховного комплексу №10 м.Хмельницького.

Галицька Марія Сергіївна – здобувачка вищої освіти 4 курсу Хмельницького фахового коледжу Університету «Україна».

Гілюк Вероніка Миколаївна – здобувачка вищої освіти 3 курсу Хмельницького фахового коледжу Університету «Україна».

Жорник Анна Дмитрівна – здобувачка вищої освіти 1 курсу Харківського національного університету імені Семена Кузнеця.

Кісілевич Владислав Юрійович - здобувач фахової передвищої освіти спеціальності «Право» Хмельницького економіко-правового фахового коледжу ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом».

Ковальчук Оксана Леонідівна –викладач-методист циклової комісії суспільних дисциплін Хмельницького політехнічного коледжу Національного університету «Львівська політехніка» (науковий керівник).

Колендзян Ольга Степанівна – учитель-методист Кам'янець-Подільського ліцею з посиленою військово-фізичною підготовкою Хмельницької області (науковий керівник).

Корюгін Дмитро Андрійович – здобувач освіти 10 класу навчально-виховного комплексу №10 м. Хмельницького.

Мануїлова Катерина Віталіївна – доктор наук з державного управління, доцент кафедри публічного управління та адміністрування Одеського національного технологічного університету (науковий керівник).

Медвідь Федір Михайлович – доктор наук в галузі політології, кандидат філософських наук, професор МКА, професор кафедри теорії держави і права та конституційного права Навчально-наукового інституту права імені Князя Володимира Великого ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом» (науковий керівник) (м. Київ).

Мозолюк-Боднар Людмила Миколаївна – кандидат юридичних наук, доцент кафедри правових та інформаційних технологій Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна» (науковий керівник).

Мурдій Андрій Володимирович – здобувач Навчально-наукового інституту права імені Князя Володимира Великого ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом» (м. Київ)

Оскеро Вероніка – здобувачка освіти 9 класу ВСП «Науковий ліцей міжнародних відносин II-III ступенів» Університету митної справи та фінансів, вихованка гуртка «Юний краєзнавець» Центру позашкільної освіти Дніпропетровської обласної ради (м.Дніпро).

Охман Ольга Василівна – кандидат юридичних наук, доцент кафедри права та правоохоронної діяльності Хмельницького інституту ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом» (науковий керівник).

Охман Денис Євгенович – здобувач освіти Кам'янець-Подільського ліцею з посиленою військово-фізичною підготовкою Хмельницької області.

Парандій Валентина Олександрівна – кандидат історичних наук, доцент; доцент кафедри права та правоохоронної діяльності Хмельницького інституту ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом» (науковий керівник).

Пец Марина Михайлівна – здобувачка освіти навчально-виховного комплексу №10 м. Хмельницького.

Пецур Єва Романівна – здобувачка вищої освіти спеціальності «Право» Хмельницького інституту ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом».

Попіль Вероніка Володимирівна – здобувачка освіти 7 класу навчально-виховного комплексу №10 м. Хмельницького

Сагло Катерина – здобувачка освіти 10 класу ВСП «Науковий ліцей міжнародних відносин II-III ступенів» Університету митної справи та фінансів, вихованка гуртка «Юний краєзнавець» Центру позашкільної освіти Дніпропетровської обласної ради (м.Дніпро).

Свинаренко Наталія Олександрівна – кандидат історичних наук, доцент кафедри українознавства та мовної підготовки іноземних громадян Харківського національного університету імені Семена Кузнеця (науковий керівник).

Селецька Жанна – здобувачка освіти 10 класу ВСП «Науковий ліцей міжнародних відносин II-III ступенів» Університету митної справи та фінансів, вихованка гуртка «Юний краєзнавець» Центру позашкільної освіти Дніпропетровської обласної ради (м.Дніпро).

Семенчук Сергій Олександрович – кандидат історичних наук, доцент; доцент Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії (науковий керівник).

Соботюк Вікторія Вікторівна – здобувачка вищої освіти спеціальності «Правоохоронна діяльність» Хмельницького інституту ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом».

Стаднік Іванна Миколаївна – здобувачка фахової передвищої освіти Хмельницького економіко-правового фахового коледжу ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом».

Рубленко Владислав Миколайович – учитель історії, керівник гуртка «Юний краєзнавець» Центру позашкільної освіти Дніпропетровської обласної ради (науковий керівник) (м.Дніпро).

Юхимович Оксана Антонівна – вчитель-методист навчально-виховного комплексу №10 м. Хмельницького, Заслужений вчитель України (науковий керівник).

Якименко Андрій Анатолійович – голова циклової комісії з правознавства Хмельницького коледжу Університету «Україна» (науковий керівник).

Яковлєва Олександра Вадимівна – здобувачка освіти 7 класу навчально-виховного комплексу №10 м. Хмельницького.

Якубовська Олена – здобувачка вищої освіти гуманітарного факультету Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії.

Яременко Анастасія Іванівна – здобувачка освіти 7 класу навчально-виховного комплексу №10 м. Хмельницького.

Ярмоленко Вадим Миколайович – магістрант Навчально-наукового інституту права імені Князя Володимира Великого ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом» (м. Київ).

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

УКРАЇНА У СУЧАСНОМУ ГЕОПОЛІТИЧНОМУ ПРОСТОРІ: ПОГЛЯД МОЛОДІ

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ СТУДЕНТІВ ТА МОЛОДИХ ВЧЕНИХ

**Україна у сучасному геополітичному просторі: погляд молоді :
зб. наук. пр. студ. та молод. вчених / гол. ред. Л. Г. Білий. –
Хмельницький : Вид-во МАУП, 2023. – Вип. 3. – 176 с.**

*За достовірність фактів, назв, посилань на літературні джерела,
дотримання принципів академічної доброчесності відповідальність несуть
автори та їх наукові керівники. Редколегія не завжди поділяє їхні погляди.*

Технічний редактор: В.Парандій

Відповідальна за випуск:

Мороз Ж.М., Голова наукового товариства студентів та молодих вчених

Приватне акціонерне товариство “Вищий навчальний заклад
“Міжрегіональна Академія управління персоналом”
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру суб’єктів
видавничої справи ДК №3262 від 26.08.2008 р.

Хмельницький інститут
імені Блаженнішого Володимира,
Митрополита Київського і всієї України
29015, м. Хмельницький, проспект Миру 101 А
Тел.: (0382) 63-03-05, 63-70-24
Ел. адреса: himaup@ukr.net
www.maup.km.ua

**Здано в набір 25 травня 2023 р. Підписано до друку 25 травня 2023 р.
Формат 60х84 1/16. Гарн. Times. Ум. друк. арк. 2,4.
Друк офсетний. Папір офсетний. Тираж 300 прим.**

